מבוא לפרשנות המקרא

על התלמיד להביא תנ"ך מלא, מקראות גדולות על התורה, והחוברת, ולהכין לכל שבוע ושבוע מקורות אלו.

<u>שבוע</u>

(1) תוכן ספרי תנ"ך

(2) חיבור ספרי תנ"ך

(3) קדושת ספרי תנ"ך

(4) מסורה

(5) תרגומים
מורה התיכון
פרשנות קדומה
מקראות גדולות

(6) מדרשי הלכה

(7) מדרשי אגדה

(8) ?שם בהלכה ובאגדה

(9) התפתחות פרשנות המקרא

(10) דרכו של רש"י בפרשנות המקרא

(11) אבן עזרא, רשב"ם

(12) רמב"ן, רד"ק, אברבנאל, ספורנו

(13) הקדמה לפרשנות מודרנית:
שמשון רפאל הירש
הכתב והקבלה
מלבי"ם
העמק דבר
משך חכמה
כלי יקר
אור החיים
תורה תמימה
נחמה ליבוביץ

(1) תוכן ספרי תנ"ך

נביאים	
	ברייתא
יהושע	יהושע
שופטים	שופטים
שמואל	שמואל
מל כים	מל כים
ישעיה	ירמיה
ירמיה	יחזקאל
יחזקאל	ישעיה
תרי עשר הושע יואל עמוס עובדיה יונה מיכה נחום חבקוק צפניה חגי זכריה מלאכי	שנים עשר
כתובים	
	ברייתא
תהילים	רות
משלי	ספר תהלים
איוב	איוב
שיר השירים	משלי
רות	קהלת
איכה	שיר השירים
קהלת	קינות
אסתר	מגילת אסתר
דניאל	דניאל
עזרא-נחמיה	עזרא
דברי הימים	דברי הימים

Yehoshua: Yehoshua is about Kibush and Chiluk. Conquering and Dividing the land.
Conquering: What happened when Yehoshua crossed in the land and there were 32 countries already living there? Rashi says he offered them to leave or fight. Rashi said the Torah began with Bereishis to show the world that the land of Israel belongs to the Jews, and they are not inhibiting upon the land. Meanwhile, the rambam, ramban, and tosfos all say that rashi is wrong. They cite the Yerushalmi in which Yehoshua gave the people 3 choices, not 2. The additional choice was to convert and keep 613 mitzvos, or not convert and keep 7 mitzvos, living peacefully beside the Jews.
Rashi says if this is historically true, then the bavli would have said it. He rejected the yerushalmi because of a proof in yehoshua. That the Givonim destroyed their stuff to make it look like they were travelers stopping in the land, and hadn't actually been residing there. They tricked yehoshua. He found out the truth later on.
Tosfos agrees that yehoshua offered the 3rd option, but says he told them they must decide on that day, and they refused. During the fighting, one nation changed their mind, but it was too late to make peace. This is how the givonim made peace, by tricking yehoshua into thinking they were just travelers. Yehoshua didn't chase after the girgoshim or anyone that left on their own during the fighting.
Dividing: The land was divided according to the needs of each tribe. *2-1/2* tribes got their lot outside of Israel, because they had lots of cattle. Reuven, Gad, and half of Menasheh. They built a large mizbayach to bring a korban, which is against the torah law. When this happened, the other 9.5 tribes wanted to wipe them out. Korbanos needed to be brought at the mishkan. Previously others had brought korbanos in random places, so why was it suddenly a big deal? Because of Heter Bamos. When the mishkan was traveling, it was permitted to bring korbanos in other places. When the mishkan stood at Shiloh or yerushalayim however, you must bring korbanos there only.
Shoftim: This sefer is a vicious cycle of the jews sinning, Hashem sends them an Oyev, the Jews cry, Hashem hears the cries and sends a shofet, the shofet saves the people, the shofet dies, and the Jews sin. This cycle repeats itself 15 times in the book. Only one shofet actually sat and gave judgment, Devorah. The shoftim were saviors, warriors, judging the goyim more than anyone. The last shofet gets a book of his own, Shmuel.
Shmuel: The Nevi'im thought he was so great, Hashem said in yirmiyahu "even if moshe and shmuel come, I won't listen", comparing the greatness or shmuel to moshe. The first 7 chapters of shmuel discuss his leadership. He was the spiritual, military, political, etc. leader of the jews. The jews ended up rejecting him, and made a king, so that there would be a leadership which could pass down hereditarily. Shmuel was angry. The jews had asked Gideon previously to be king, but he declined. Shmuel was upset because they had asked to have a king, "like all nations". The ramban and ron say he was angry because he's the shofet who helped them throughout the years, and now they're disrespecting him. They also told him they didn't want his sons, that they were bad. The ramban says he was angered because they said give us a king "now". The rest of shmuel discusses shaul's ups and downs. The jews had gotten the type of leader they deserved. Dovid defeated everyone in his path, till he arranged to lose one battle, because he fell in love with a woman. Dovid responded to the prophet of the time about taking this woman. Any other kind would take any woman they wanted and anyone who questioned them, was dead. Instead dovid responded.
Melochim: Dovid dies and his son takes over. Shlomo fell to the 3 passions the torah warned to avoid. Wives, horses, and money. He wanted to ally himself with all the kings of the world. All the women wanted their sons to be the next king. The mother of the next king wasn't even Jewish. Shlomo's government was bloated, causing too many taxes on the people. When his son was going to take over, they said lower the taxes if you want to be king. He said no, and they

rebelled against him. He became king over 2 large areas, and there was another king, yeruvum, king over the other 10 areas.
They once tried to unite under one king, atalyah, but she killed every descendant of dovid, except yoesh, a 1 year old baby they kept hidden. When they killed atalyah, they made yoesh king. He was 7 years old at the time. He later on fixed up the beis hamikdosh.
Along came 4 nevi'im, hoshea and amos to speak to the northern 10 areas, and yeshayahu and micha to speak to the southern 2 areas. They warned about a new threat if the people didn't repent. The south listened, however the north didn't. Yeshayahu got the south to listen and avoid destruction from ashur. Therefore he's known as having consolation prophecies. He gives lots of prophecies about moshiach coming.
Yeshayahu: Therefore a lot of yeshayahu is about moshiach coming. Christians change this text to their liking. Yeshayahu lives from -740-700 BCE. Around 740 the northern kingdom joined with an enemy, Arom, against a larger enemy, Ashur. They wanted the south to join with them as well. The king of the south was inclined, but Yeshayahu warned against doing so. He said whoever is part of the coalition will soon be destroyed. Achaz, the king of the south doesn't listen and joins anyways. He asks yeshayahu for a miracle to show that he should listen to him, and yeshayahu responds that a baby will be born who will save you. Christians say this is Jesus. Achaz wanted to see a miracle on the spot, and not a future promise. The child turned out to be Chizkiyahu who saved them from Achaz.
The last 27 chapters of Yeshayahu seem to be out of place chronologically. The end of his book describes the end of bovul. This was 200 years after he was alive.
Yirmiyahu: In 620, Yirmiyahu said repent or go to exile for 70 years. But yishayahu had already given prophecy to the destruction of the temple. We have 2 solutions for this. Either there was a second yishayahu later on, named Ezra, or these prophecies were only written prophetically, and meant to be revealed later on, if the events occurred. Good prophecy is never changed, yet bad prophecy can be undone. Yirmiyahu is a prophet of doom and gloom, and of rebuilding He prophecies about the destruction of the temple, and a 70 year wait to return.
Yechezkel: Was a tragic figure. He actually acted out prophecies. Lots of unique prophecies. There is a debate in meforshim whether he actually did these things.
Trei Asar: These 12 books were put into 1, because they were so small, people were afraid of them getting lost. Hoshea and Amos gave prophecy at the same time to the people in northern Israel. While they both spoke to the people about to be destroyed, Hoshea spoke to the leaders, kings, etc, and Amos to the men on the street. The first opening prophecy of Hoshea is to marry a famous harlot, and to have children with her, not even knowing if they're his children. Hoshea is supposed to represent god, and the woman represents Israel, going after other gods.
Hashem tells yechezkel to shave every hair on his head. There are many commentaries amongst the Sephardim, the ram bam, etc claim that the reasons for these things are to be figurative. They were not actually done. He envisioned these things happening. Hoshea didn't actually marry a harlot. Yechezkel's wife didn't actually die. He had a dream which affected him. This occurs in tanach many times. They are metaphors, to be able to give better prophecies because of the visions.
Rashi is in the school of literalists. Rashi explains things as having been done literally, not as metaphors. If it's written, he did it. Rashi lived in France, living around christians. Christians allegorized the whole bible. Even though it guides their lives, they don't follow it, they answer that they are not literal commandments, but figurative, and need to be accepted on a deeper meaning. Only the 10 commandments actually need to be done. Therefore jews living among Christians like to understand the bible literally, so as not to take things out of context. Once a jew says the snake didn't actually speak, the Christians decide to make other things figurative.

Yeshayahu says when moshiach comes, lions will lie with lambs. To rashi this is literal. Rambam says he is referring to violent people will become more peaceful.
Yoel: The first 2 chapters are about a plague of locusts that destroys the land of Israel. In the plague, yoel says it's the worst plague of locusts to ever hit the planet. That contradicts the torah which says after the 8th plague, that there was never and will never be a plague of locusts as bad as this. One answer is, the posuk in the torah only refers to Egypt. Rashi also answers, in Egypt it was just arbeh, and in yoel there were 4 types of locusts, so the arbeh was worse in Egypt, but overall the locusts were worse in yoel.
There are 3 chapters in tehilim -"עח קה קו". Tehilim is about god being in charge of nature, or in charge of history. The events of history are either about the nation ofjews, or about dovid' s life. The ones about the jewish people are about Egypt. If you look at the ten plagues, they list 6 kinds of locusts between the 3 chapters in tehilim. This contradicts rashi's explanation. Tehilim is a book of song. Tehilim has the permission, when describing the plague of locusts, even if only arbeh was there, he has ability to write poetic words with extra words. Therefore it can't be taken here as fact.
The 3'd and true solution of yoel, is that he is not talking about locusts at all. He is talking about four nations. The 4 locusts represent the 4 nations who are going to devour the jews if they don't do teshuvah. This is buvel, purus, yuvun, and udum. The end of yoel discusses how Israel will be rebuilt after the destruction.
Ovadyah: The shortest book of the tanach, is one chapter. It's a prophecy of the fall of edom. He was a convert from edom, according to chazal. The catholic church knew that the jews considered them to be edom, so whatever a jew would write in their commentary to ovadya, the Christians knew they were writing about them, so they had to be careful. Therefore it's hard to find full commentaries to ovadya. Christianity is not actually edom.
Yirmiyahu, Yeshayahu, Amos, and Yechezkel discuss what is going to happen to the different nations in the future. When yirmiyahu discussed what will happen to Edom, it's almost the same as ovadya. Ovadya ends saying that god will judge the edomites in har sayir.
Yonah: The most successful navi. Yona says 5 words, and everyone is wearing sackcloth. Why was yona willing to die, and wanted to escape from god? He was only going to ninveh, the capital of ashur, the nation that destroyed 10 of the tribes. He said he'd rather die than get ashur to do teshuvah. He goes on the ship, is thrown overboard, and the sailors on the ship became religious when this storm suddenly died out when he was thrown overboard. He became mythological in ninveh by this time. When 3 days later he shows up on shore out of nowhere, he was a celebrity in ninveh. This is why everyone listened to him.
If Yon a had just listened to god and gone to ninveh without rebelling and attempting to go to tarshish, they wouldn't have listened to him, and he would have gotten what he wanted.
Michah: Like yishayahu spoke to the southern kingdom of Israel. Micha and yishayahu were successful neviim, not because they were better than hoshea and amos, but because they had a better audience. Yirmiyahu predicted in chapter 26 the destruction of the beis hamikdosh. The people wanted to kill him for it. Suddenly officers came from far away and said don't kill him. Micha had already predicted this. They quoted Micha, and chizkiyahu, the king then, didn't kill him, he did teshuva for it. This shows the success of Micha. It is only 8 chapters long. There are harsh attacks on social disorder. There is also nice prophetic visions of the return of god's graces to his people. Micha is used very much by Christians, as well as yishayahu, due to his good prophecies which they use to refer to chrisitiany.
Nochum: 3 chapters about the fall of ashur. Has a sharp description of ashur. The book is nothing but misery about ashur. No room for repentance.
Chavakuk: Same as nochum, but to bovel. Speaks of the fall of bovel. However he manages to put a first chapter of phenomenal disgrace against Hashem, about how he allows evil to

exist, and that this is why no one wants to follow the torah, that the jews have to suffer so much. The most chutzpah-dik person in tanach.
Tzfanyah: Lived at the same time as yirmiyahu, as it says in his book. However, while yirmiyahu is the source of doom and destruction, tzfanya is only 3 chapters and musters up quite a bit of conciliation prophecies.
The last 3, Trei Asor: **Chagai, Zechariah, and Malachai**, are the authors of the 12 books, put into 1, so they shouldn't get lost. Chagai along with yona is the most successful navi. It's only about rebuilding the beis hamikdash and people busy with building their own houses but not the beis hamikdash to hashem. The beis hamikdash was built 2 years after him. The last 2 books discuss the jews returning from bovul had been happy being assimilated. Malachai refers to jewish women not having men to marry, as the men had all intermarried. Also discusses the beis hamikdosh not working well. Zachariah is the most difficult prophet of the tanach. He had trouble understanding the prophecies before him. He was given 13 visions at night, was supposed to look at the vision, perceive it, and explain it There's a rock with 7 eyeballs, a woman sitting on it, the rock grows wings, and flies over Israel. He doesn't understand what it means. There's also 2 olive trees on both sides of the field. Tubes coming from the olives into the menorah, so there's an everlasting flow of oil, zechariah says this means they'll fight a war and terrible assimilation leading to the war. This is the haftorah of shabbos Chanukah. Zechariah can only be understood with the unfolding of the events he had predicted. Daniel does the same thing. Without fitting them into events as they unfold, it's hard to understand it.
There's a prophecy saying go into sealed rooms, and don't fight, because I will protect you.
By the gulf war this is what happened.
At the end of Zechariah it says god will trample yerushlayim with his foot, and separate the city into 2, jews on one side will have it great, and on one side will be in great danger, till I join the city, and make it all great We can say that this is zechariah, but then the next part of zechariah discusses major wars, which can be discouraging.
Abarbanel finds the Spanish inquisition in zechariah, and the rise and fall of rome, greek mythology, etc.
Tehillim: 150 chapters praising nature or history, with regard to history it is about the people, or about Dovid. With regard to Dovid it is about his great faith before he became king, then when he became king, and then after batsheva. This is the only book in the bible with natural chapters. Christians gave the chapter numbers elsewhere arbitrarily. On page 46 is the 151" chapter of Tehillim, found in the Dead Sea scrolls, discussing goliath and the philistines. Dovid never mentioned goliath in the Tehillim until here. There is a lot of intellectual material within. About the way god runs the world.
Mishlei: Book of proverbs not well organized. About 50 or so categories of Musar, how to live the good meaningful life, and be in control of your actions. Orchos Tzaddikim is an organized sefer that discusses the way Judaism looks at and treats midos. The book ends with a king named Lemuel, who says be careful with your addictions or love of women, they will bring down your kingdom. He is so thankful to his mother for teaching him this; he praises her with Eishes Chayil, which is how Mishlei ends off.
Iyov; About a mythological figure, who never actually lived, written by Moshe. It's about a just man who is so righteous that god brags about him to everyone. One angel, Satan, tells god to punish Iyov for a sin that he did not actually commit. Once god destroys everything of Iyov's except him, his wife tells him to curse god for doing this to someone so righteous. Iyov tells his wife she is foolish, and you must accept everything of Iyov's. 3 of iyov's friends come to give a Shiva call after all his children died. Iyov then said, god punishes and rewards without any consideration, there is no after life, and other words against Judaism. His friends attacked him. Each of Iyov's friends gives a speech, and Iyov answers. That is the book. Iyov demands his day

in court from god. He says he can accept the suffering, but not that his best friends can tell him he is wrong. God takes Iyov out and shows him all of time and space. Iyov suddenly has no questions to god.
Hashem goes to Iyov' s 3 friends, and said they are sinners, you did not speak well of me the way Iyov did. This does not make sense with what they actually told Iyov. So it does not speak well of god, to place the blame of all man's sufferings on man alone. God wants some of the suffering blamed on him. Iyov was given twice as much as he had before. He prayed for his friends, and they were saved.
Iyov Mishlei and Tehillim, the first letters backwards spell Emes, tell us the truth of existence.
Shir HaShirim: A love story between god and his people.-A-man and woman going around praising each other, however they never meet, as when one is interested in the other, the other is not interested. That is the story of god and the Jewish people. It is a sad book. This is compared to god, because sometimes he plays hard to get, in that the Jews ran away, he says you will have to pursue harder.
Ruth; When Dovid was crowned king, there was a great cry that his great grandmother was a Moabite. When Shaul said whoever kills goliath, and wins his daughter, he asks who Dovid's father is. Why did he ask then, ifDovid had been playing harp for Shaul all along? Ruth is written by Schmuel HaNavi to validate the lineage of Dovid. People were questioning whether he could become king or not. There was someone named Boaz who took issue with this previously.
Eicba: Yirmiyahu's personal lament over seeing the chorban. It was meant to be recited by people at the time of the chorban, so saying it on tisha bav is exactly what was meant to be done.
Koheles: Begs us to analyze life, and not just let life pass by. Many pessimistic things, because sometimes life stinks. Just make the best of it. Most people think ofkoheles as pessimistic and shir hashirim as a great love story. Koheles is just trying to get you to beat yourselves up to get stronger. There seems to be heresy in koheles. The answer is tbat koheles doesn't want to give magic answers to tbe humjan condition of suffering.
The basic answer of religion to explain human suffering, is to be rewarded later, possibly not for you, or in this world. There are some cases in tanach where the prophets use such an answer, but it is very rare. These prophets want to find the reasons with something proven, not just relying on faith.
Esther: Life of the jews in Persia, after the chorban. Jews enjoyed a precarious time under the Persians. The kings were disposed towards helping the jews, but the Persians were anti-Semites.
Daniel: Continues with the same theme, living in Persia. Whatever happened to him in buvel happens in Persia too. This raises the ire of the non-Jews against him for his success, sending daniel's friends to a fiery furnace, or throwing Daniel to the lion's den. Daniel gets into prophecies about the future. He concludes with a cryptic list of dates, how long to wait for the geulah to come. Giving months, weeks, and years. Everyone who wants to predict moshiach's arrival uses this as their source.
Ezra/Nechamiah: One book. Tells the story of the return of the exiles. Rail against assimilation occurring in bovel. They even list the intermarried men to embarrass them
Divrei Hayamim: A review of the books of shmuel and malachim.

Page 2 in the booklet.
Discusses partnerships. If you want to dissolve a partnership.

The gemara asks, that hoshea, the first of the trei asar, should be listed at the end. The assumption here is that it should be chronological. Also, why are all 12 of them put together? The answer is that chagai, zechariah, and malachai puts those 3 books together as one. The first 9 prophets wrote works that weren't given a final form. They were found by chagai, zechariah, and malachai, and were put in their final form by use of prophecy.
Why do those 9 prophets get their own books, and not others, such as elisha, or yonah's rebbe? The gemara says the navi gets a book if he wrote a book that was a prophecy that was needed for the generations. So hoshea is out of order chronologically, had to be put together in the writings of chagai, zechariah, and malachai. The gemara asks why not put them chronologically? They were all put into one book because they are small, and may have otherwise gotten lost. This is the first 10 lines of the gemara from the mark.
The reason for the order, is that melachim, yirmiyahu, and the beginning of yechezkel are about chorban, and the 2nd part ofyechezkel, and yishayahu is about nechama. Therefore the order in the braisah is not chronological, but by topic.
There are 4 books in the bible which end with a bad posuk, and we therefore repeat the second to last posuk. Those are Eicha, Koheles, Malachai, and Yishayahu. This is the first 15 lines.
This was the explanation of the order of nevi'im. Now for kesuvim. The braisah's order for kesuvim is chronological order. Our order for kesuvim in tenach is strange however.
The first 3 books are about the human condition and spell Emet from the first letter. The next books are in order based on the dates we read them in the calendar. Shir hashirim on pesach, ruth on shavuos, eicha on tisha bav, koheles on sukkos, and esther on purim.
The gemara says even if iyov was before ruth, we don't want to start kesuvim on such a bad note, as the story of iyov, so we push it away a bit.
4 lines from the bottom of the gemara, discussing who wrote which books. We see an argument that moshe didn't write the last 8 lines of devarim which say "and moshe died".
There's an argument whether moshe gave the torah to the jewish people as a finished closed document, or not. One opinion of the torah being given completed, said the torah was given on shavuos at har Sinai, but this makes it hard to understand how the torah could have included history which didn't take place yet. So according to that position, one must say that whatever was in the torah after the present moment, was hidden from the people at the time. Or, moshe gave the completed torah at the very end of his life, and told them to not open it till he died a few days later.
Or Reish Lakish says that the torah was given in installments, as they happened, hashem told moshe to write it down, speak it to the people, etc. When they got to the installment write before moshe died, yehoshua will write the last lines.
Chizkiyahu wrote Yishayahu. This doesn't make sense. Why is he called the author of Shlomo's works? "These are the proverbs of Shlomo that chizkiyahu copied down". Why is he mentioned in mishlei? Tosfos suggests that Chizkiyahu wrote down the works of Shlomo, because no one could understand them, and he rewrote them on the level that the average person could understand them.
In Mishlei it says "If you spare the rod, you will spoil the child". We can translate this differently based on the times. We feel mishlei is prophetic, and therefore look at it in a special light.
Most prophets write down their memoirs, and ideas into a book, and hope after their lifetime they will be remembered. Yeshayahu died suddenly, and wasn't able to write down most of the good works of his life. For this reason Chizkiyahu wrote the book of Yeshayahu.
Yechezkel was written outside of Israel, in Bovul, in a city called Tel Aviv. Daniel, Esther, and others were outside of Israel as well. These books were written by Anshei Kneset Hagdolah, because these books couldn't have been written outside of Israel.

Yirmiyahu is attributed as the author to his own book. Why is he attributed to his own book? Tosfos doesn't answer. Yirmiyahu must have returned from Egypt, otherwise he wouldn't have been able to have written his own book.
Moshe was the father of all nevi'im, and even bilam's nevuah comes through moshe. The prophecy of what was parshas baluk came to moshe, and he wrote it.
The last 8 pesukim of the torah, why would the tanach say moshe couldn't write them? Moshe had written other prophecies, so why not this?
10 lines from the top of page 3: Yehoshua wrote his book, and the last 8 pesukim of the torah. This is according to the tanah that holds yehoshua wrote those 8 pesukim, as we see in a braisah, even though moshe died (round parenthesis means change the word in the gemara, square ones means the word is left, but omitted in other writings) could he still write this? How can a dead man write? Others explain this question differently. Could it ask that he was alive at the time? The Marsha says there's a problem with that question, because it looks like a lie. You can't make a man write about his death.

There is an argument of the tanaim. R Yehudah holds that yehoshua wrote those 8, and R Shimon disagrees, that Moshe wrote the whole torah. R Yehudah seems to hold that things were written as they happened -Torah Megilah. However R Shimon doesn't necessarily hold that the entire thing was given at once -Torah Chesumah. He can hold that it was given in installments, and Moshe wrote the end a few days before his death.
R Shimon's proof is the posuk at the end of the devarim where hashem told moshe give this torah to the people. Therefore it had to be finished. He gave a completed torah to the people, even though some of what's written didn't happen. R Yehuda thinks it's lying to write about Moshe dying if he's still alive.
In sefer Yehoshua, Yehoshua died. Elazar and Pinchas wrote the end of the Yehoshua. They're not mentioned otherwise because they didn't write any books oftheir own, simply helped along with Yehoshua's. In sefer Shmuel, Noson and Gad finished writing the book.
Chapter 34 in Devarim, posuk 1 is moshe going up, and 5-12 starts with, and moshe died.
Evan Ezra: My opinion is that Yehoshua already started writing from the first posuk of the chapter. Because if you say that moshe couldn't have written because he died, he couldn't have written from posuk 1 because he went up top the mountain. So he holds Toras Megilah.
Yahal Ohr is the sources of Evan Ezra, and Karnei Ohr explains these sources. Yahal Ohr says this is the opinion of R Yehudah and also R Nechemiah. However this isn't really R Yehudah's opinion, he's saying this because whatever logic tells you that moshe couldn't write the last 8 pesukim, should drive you to think he didn't write the last 12.
The beginning of Devarim has an intro saying that these are the words moshe spoke at the end of his life. Evan Ezra writes here at the beginning of devurim, "if you understand the secret ofthe 12, then you will also understand these 4 pesukim and you will recognize the truth. "
Q1: What is the secret ofthe 12? That there are really 12 pesukim moshe didn't write. Q2: What truth are we supposed to recognize from these 4 pesukim? Q3: Why does the Evan Ezra put this in the beginning of devurim?
Tzufnas Puneiach and Kamei Ohr explain the Evan Ezra. In Kamei Ohr there is an English title to a book, written by major thinker Baruch Spinoza, he said there's no way the torah could have been written by one person at one time. In Biblical Criticism it says that the torah was written by 4 different authors. That the different names of god, refer to different gods, written by different authors.
Tzufnas Puneiach says that the truth we are supposed to recognize from the 4 pesukim, are 4 other pesukim in the torah which couldn't have been written by moshe, making it 16 pesukim total. One of them is in Lech Lecha 12:6. It says when they got to the land, the Caananites

were still in the land -"Uz B'Aretz". Meaning by the time the book is finished, they are not still in the land. However the Cananites helped build the beis hamikdosh. Rashi explains it differently, that they were already in the land.
Rambam writes in Mishna Torah, that jews must believe R Shimon is right, that the torah was completely written by moshe in his lifetime. Because otherwise the arabs can claim that the jews changed the torah. So rambam holds Torah Chaswna.
So why was this brought up in the beginning of devurim? Tzufnas Paneiach says that the Evan Ezra wants to teach us the whole (5 posuk) intro to devurim was not written by moshe. Moshe never entered into Israel. "These are the words moshe spoke on the other side of the Jordan", is how devurim starts. Therefore it must have been someone else writing these words inside of Israel, about what Moshe spoke on the other side ofthe Jordan.
Downtown is a place, not necessarily meaning you are going in the direction -down. Therefore according to the Chizkuni "The other side of Jordan" doesn't necessarily mean a place, but a direction. That Moshe could have written the words himself before the Jews crossed into Israel
Langa said in R Levy's book there are 4 things that are problematic. One of them was removed before printed. This had to do with our issue. It says when Moshe hit the rock the jews sang as the water was gushing out, a cryptic song. He asks why the *Az* Yashir in Beshalach so long, and this one is short. He says the original one in Chukas was Halel HaGadol. Dovid liked the original Hodu L'Hashem so much, he took it out of the torah, and put it in Tehilim.
R Moshe writes that the Evan Ezra's comment to Bereishis 36:31 which the evan ezra says moshe couldn't have written, which says "These are the kings who ruled in edom before any king ruled in Israel" Evan Ezra writes "R Yitzchok says this posuk was written at the time of the kings, as implied." He says that's why his name is Yitzchok, because whoever reads his words, laughs at him
Baruch Spinoza says the bible is filled with repetitions. 2 stories about how yosef was saved. He says it's 2 reports from different authors. He says the different names of gods are from different authors in the torah. The torah sometimes contradicts itself -2 different authors. He has 5 different points in how the torah was written my multiple authors.
Abarnbanel: Discusses what the difference is between nevi'im and kesuvim. The word bible has no connotation. It's called this because originally paper was printed in a city called biblos.
Q 1. Why do they need to be separated from each other?
Q2. What are the criteria for a sefer to make it into tanach?
Q3. Who made these determinations, which book should get in, which shouldn't?
Q4. When were these determinations made?
Q5a. What seforim that ultimately made it, almost didn't, and why?
Q5b. What seforim that almost made it, ultimately didn't?
A1. The Radak asked this question in page 10 of our booklet. He cites a gemara in megilah and Sanhedrin. His position is that the difference is in the person, depending on the type of person. A Navi speaks in nevi'im, a Ba'al Ruach Hakodesh, who speaks on a lower level, speaks in Kesuvim The Ba'al Ruach Hakodesh is awake. The Ba'al Nevuah is on such a high level, his body can't function while receiving messages, so he's asleep.
But Yirmiyahu and Shmuel both have books in Nevi'im and Kesuvim? Moshe wrote Iyov which was in Kesuvim, so he was on a lower level? The Radak says so, at the time he was on a lower level.
The gemara the Radak uses to prove his point, is of Daniel who is walking with 3 men. He detects something with his eyes that is awesome, terrible, and inspires trepidation in the others. He asks them if they see it, and they reply no, but they feel the terror. Daniel describes the multi-headed figure breathing with claws, etc. The other 3 run away in fear. The gemara says that

Daniels' reaction is saying that he is greater than them, and they are greater than him. He's greater because he saw it, and they're greater because they are Nevi'im and he's not. Daniel is filled with prophecy, so how can it say that he's not a prophet? It says there's no targum on nevi'im, because otherwise we would know from Daniel when moshiach is comming.
The Me'iri says the difference is not on the level of the person, rather in the type of message being given. Nevi'im give warnings. Niv means expressions. A Nevuah means a message from god to be delivered by mouth. Not all of those are prophetic necessarily.
This is why when it says that aharon was going to be moshe's prophet, it doesn't mean moshe needed his brother to be a prophet for him, but that he was going to speak what hashem wanted him to say to pharaoh. There were 3 prophets at the time of david shmuel, nosson, and gad. Only one is known as a navi, because he spoke out the nevuah. This is the difference between nevi'im and kesuvim according to the me'iri. that it depends on whether the prophet spoke to the people, or not.
Shmuel and Yirmiyahu both are in Kesuvim because it was the end of their lives, and they lost their prophetic abilities. Yirmiyahu wrote Yirmiyahu as a prophecy to be spoken, and Eicha as a prophecy to be written and read. Kesuvim means writings, which helps this reasoning.
The gemara says that from the destruction of the beis hamikdosh, and the shechina being so far from us, nevuah makes its way to fools. The 3 nevi' im in tanach who are after the destruction - daneil, zechariah, and yechezkel are more cryptic than others, because they're removed from the nevuah of the beis hamikdosh.
A2. It needs to be prophecy that continues to be prophetic, and speak to us. It needs to be internally sound, that it can't have contradictions from within, or contradictions with the torah or other books. It can't lead one to heresy. There needs to be a time frame.
A3. The Anshei Kneses Hagdolah.
A4. Approximately 300 BCE. It was actually 370 BCE or 310 BCE. There were 164 missing years due to the bad record keeping of the Persians. If it was 310, then Ezra lived at the time of Alexander the Great. If it was 370, it may be that the Talmudic explanation agrees with that. If the book came along afterwards, it was too late to be included.
A5a. Koheles: the gemara doesn't like it because

1. it's only wisdom, not prophecy -decides it is indeed prophecy
2. because it's internally contradictory -however it's explaining that happiness and sadness are bad and good depending on the situation
3. apparently has heresy -who knows maybe people go to one place when they die, and animals another -it' s ok to entertain heretical thoughts as long as you deny them at the end

Mishlei: 1. One posuk says, if you've sinned, share it with a friend, but later it says don't share. There are other contradictions as well. There are pesukim in Mishlei which contradict Tehilim. It also says to beat your children. Gemara solves these contradictions.
Yechezkel:

1. There were many things which contradicted the torah. The gemara doesn't give us the solutions, but it says remember chananya ben chizkiyah, because if not for him, we wouldn't have yechezkel. He went to the attic and stayed there till he could come to conclusions for all the contradictions in yechezkel. He talks about kohanim not being allowed to marry almanahs, and about holidays which don't exist, etc. Rav Moshe Chachma lists these contradictions and their resolutions.
2. There was a young child who learnt yechezkel, and it overcame him until it burned him up. He was killed by it, as he was too young to fully understand it.

Shir Hashirim :

1. Has the prophecy problem. It's just a love story. We determine it's really a story of the love between hashem and his people. Doesn't mention hashem's name once.

Esther:

1. Not prophecy. No mention of god's name. Chazal says, Esther was filled with Nevuah. In the Dead Sea scrolls there are hints and references to all the books of tanach, except esther. No reference to Chanukah or purim.

The Rambam says a man shouldn't keep her wife prisoner, but let her out once a month to visit her family. He says that you should beat your wife. The Rambam wasn't a navi, and we can say he was wrong to say those things. These need to be re-interpreted to our society.

A5b. The new testament was tried to get into tanach. It says, if you read other books and consider them to be part of the bible, you have no part in the world to come.

The rambam wrote in his mishnah torah, that the best addition of the tanach was kept by the ben asher family. He also refers to ben naftaly, but they didn't have as good a mesorah. Ben Asher family had hundreds of members. We don't know the names of anyone from this family. Their family mission was to guard the mesorah of the tanach. They would assign a section of the tanach to each member of the family, and they had to memorize everything about it They needed to memorize everything, even spelling, and how many of each letter are in the different books. These people are called the ba'alei mesorah -Masoreets. They had to spread out their particular chapter. This occurred in the 8th and 9th centuries.

The most famous example of that trickling down is on our page 34 in the booklet. The letters to the right of the text is the mesorah ketana. This tells you how many times the word appears elsewhere in tanach. The two lines of tiny text below the targum is called the mesorah gedolah. The zayin refers to the word ooli mee, as it has a circle above the

(2) חיבור ספרי התנ"ך

תלמוד בבלי מסכת בבא בתרא דף יד עמוד ב – דף טו עמוד א

ת"ר, סדרן של נביאים: יהושע ושופטים. שמואל ומלכים. ירמיה ויחזקאל. ישעיה ושנים עשר. מכדי הושע קדים, דכתיב: תחלת דבר ה' בהושע. וכי עם הושע דבר תחלה? והלא ממשה ועד הושע כמה נביאים היו! וא"ר יוחנן: שהיה תחלה לארבעה נביאים שנתנבאו באותו הפרק, ואלו הן: הושע וישעיה. עמוס ומיכה. וליקדמיה להושע ברישא! כיון דכתיב נבואתיה גבי חגי זכריה ומלאכי. וחגי זכריה ומלאכי סוף נביאים הוו, חשיב ליה בהדייהו. וליכתביה לחודיה וליקדמיה! איידי דזוטר מירכם. מכדי ישעיה קדים מירמיה ויחזקאל, ליקדמיה לישעיה ברישא! כיון דמלכים סופיה חורבנא וירמיה כוליה חורבנא. ויחזקאל רישיה חורבנא וסיפיה נחמתא. וישעיה כוליה נחמתא, סמכינן חורבנא לחורבנא ונחמתא לנחמתא. סידרן של כתובים: רות וספר תהלים. ואיוב ומשלי, קהלת. שיר השירים וקינות. דניאל ומגילת אסתר. עזרא ודברי הימים. ולמ"ד: איוב בימי משה היה. ליקדמיה לאיוב ברישא! אתחולי בפורענותא לא מתחלינן. רות גמי פורענות היא! פורענות דאית ליה אחרית; דאמר רבי יוחנן: למה נקרא שמה רות? שיצא ממנה דוד שריותו לתקב"ה בשירות ותושבחות. ומי כתבן? משה כתב ספרו ופרשת בלעם ואיוב; יהושע כתב ספרו ושמונה פסוקים שבתורה; שמואל כתב ספרו ושופטים ורות; דוד כתב ספר תהלים ע"י עשרה זקנים: ע"י אדם הראשון. על ידי מלכי צדק. ועל ידי אברהם. וע"י משה. ועל ידי הימן. וע"י ידותון. ועל ידי אסף. ועל ידי שלשה בני קרח; ירמיה כתב ספרו וספר מלכים וקינות; חזקיה וסיעתו כתבו (ימש"ק סימן) ישעיה. משלי. שיר השירים וקהלת; אנשי כנסת הגדולה כתבו (קנד"ג סימן) יחזקאל ושנים עשר. דניאל ומגילת אסתר; עזרא כתב ספרו ויחס של דברי הימים עד לו. מסייעא ליה לרב, דאמר רב יהודה אמר רב: לא עלה עזרא מבבל עד שיחס עצמו ועלה. ומאן אסקיה? נחמיה בן חכליה. אמר מר: יהושע כתב ספרו ושמונה פסוקים שבתורה. תניא כמאן דאמר: שמונה פסוקים שבתורה יהושע כתבן. דתנ': וימת שם משה עבד ה' - אפשר משה (מת) +מסורת הש"ס: [חו]+ וכתב וימת שם משה? אלא, עד כאן כתב משה. מכאן ואילך כתב יהושע. דברי ר"י. ואמרי לה ר' נחמיה; אמר לו ר"ש: אפשר ס"ת חסר אות אחת? וכתיב: לקוח את ספר התורה הזה! אלא, עד כאן הקדוש ברוך הוא אומר ומשה אומר וכותב. מכאן ואילך הקדוש ברוך הוא אומר ומשה כותב בדמע, כמו שנאמר להלן: ויאמר להם ברוך מפיו יקרא אלי את כל הדברים האלה ואני כותב על הספר בדיו. כמאן אזלא הא דא"ר יהושע בר אבא אמר רב גידל אמר רב: שמונה פסוקים שבתורה יחיד קורא אותן? לימא, (ר"י היא) ודלא כר"ש! אפילו תימא ר"ש, הואיל ואשתנו אשתנו.

רש"י מסכת בבא בתרא דף יד עמוד ב

ספר עזרה - ספר שכתב משה וכו קורין בעזרה פרשת המלך בהקהל וכהן גדול ביה"כ.

תוספות מסכת בבא בתרא דף טו עמוד א

ירמיה כתב ספרו וספר מלכים - והא דלא כתב ישעיה דהיה קודם ירמיה ספר מלכים לפי שנהרג ולא היה בסוף מלכים ממנשה ואילך (לפי שנהרג) ואפילו ספרו לא כתב.

חזקיה וסיעתו כתבו ישעיה - לפי שחזקיה גרם להם לעסוק בתורה נקרא הדבר על שמו אבל הוא לא כתבו שהרי מת קודם לישעיה דמנשה בן בתו הרג לישעיה.

שְׁחָקִים׃ ששי כו מְעֹנָה אֱלֹהֵי קֶדֶם
וּמִתַּחַת זְרֹעֹת עוֹלָם וַיְגָרֶשׁ מִפָּנֶיךָ
אוֹיֵב וַיֹּאמֶר הַשְׁמֵד׃ כח וַיִּשְׁכֹּן
יִשְׂרָאֵל בֶּטַח בָּדָד עֵין יַעֲקֹב אֶל־
אֶרֶץ דָּגָן וְתִירוֹשׁ אַף־שָׁמָיו יַעֲרְפוּ־

אונקלוס

כְּשַׁמַיָּא כְּסַעֲרָךְ וְתַקְפָּה
כְּעַם שְׁמַיָּא׃ כו מְחַר
אֱלָהָא דִי מִלְּקַדְמִין
כְּסִיעֲרָה מִתְעַנֵּר עֲלָבָא
וְתָרִיךְ מִקֳּדָמָךְ מְגָאת
וַאֲמַר שֵׁצִי׃ כז וְשָׁרָא
יִשְׂרָאֵל לְרַחְצָן
בְּלִחְדוֹהִי כְּעֵין מַרְבְּחָא
דְּמַרְכְּבָן יַעֲקֹב אֲבוֹהִין

רש"י

(כו) מעונה אלהי קדם. לתמון הם המחקים לאלהי קדם מו) שקדם לכל אלהים ובירר לו מחקים לשכנו ומעונתו ומתחת מעונתו כל כחלי ורום שוכנים: זרועות עולם. סיחון ועוג ומלכי כנען שהיו חזקים וגבורתו של עולם לפיכך מל כרתם יחרדו ויוושו וכתם תלש חפציו מח), לשלם אימת הגבוה מל הנתון והוא שהכת והגבורה שלו נעזרך: ויגרש מפניך אויב. ואחר לך בעמד אותם: מעונה. כל מיכה שלריכה לחיד כמחלתה הטיל לה ביח נעופה מט) זה): (כח) בטח בדד. כל יחיד ויחיד אינם מתח נפשו ואחת תולעתו מסוגרין ואין לריכין להתאסף ולשב יחד מפני הארב נ): עין יעקב. כמו ועיע כעין הבהולת נא) כעין כגרלה שברכם יעקב נב) לא כגרד שאמר ירחיב בדד ישכמי נג) אלא כעין הבעהה שהגעיתם יעקב וטיב אלהים מתכם והביב אתכם אל ארץ אבותיכם נד): יערפו. יטיפו: אף שמיו יערפו טל. אף ברכתו של יתן נטפת טל ברכתו של יעקב ויתן

קרני אור

מקמי ע"ז [ז] שבלים חרגם כפן ,כשיערב לחמבב עולמו ריל ונמלמה נגרם כעולם. ריל ומתחת כל שלם כעולם, כי מת מל כל כעולם, ומעולם מסה מרעותיה, כי רשעתה נגלה, ונחם מן קדמיו, ולכמיה כבנעמם כמשים בעתנעם מלת ראשון, אמנם כמלת חמר ומה שבמין שמרים כמעלה אמר מל ראמסת כמם וכו' ולא

יהל אור

כמם מומרים ומוא מחניא מומם: (קגא) ומכמ מעונתו כנגד מוטו: (קגב) ומ' הב' ו"ל מם, לפי דעתי שבאמת מזוניו חגר ומת המלוה וכו' ומגר מרחל ה' מפנן מחב, ונמורה מעונה מלמי קדם: (קגג) ומכ שבאמרם כין חמון לחקם: (קגד) ומכ ומחמר מחמל יכיה לן מלמי קדם מפנן ומעיה, ומחמר ומחמתה יכי' לך מרומות מולם מיחמכו מוחך: (קגה) מם לכם המלה וחכלם: (קגו) ומסר מכמו מל מרומות מולם מחמיו: (קגז) ומ' הב' ו"ל מם ,כמו ארם ומכו מין יעקב" (מ' מפנין יעקב): (קגח) ל"ל ,כמו כמרן" וכ"ה נרכ"ם: (קגט) מ' נמקים מה: (קמ) ומרן ל"ו, כמו ומחם מרן ומכ' מ ים) ומחר הכחוב כי מכו מל מרן, כלומר המכים שהם כנגד המרן ומרומו מל: (קמא) ומחר הכנני

מנחת יהודה

מחיכם, ומא מל שרמא נמרך חכב שכים הם, ומבמה מגל נגמה, ונגמרמ ומכ שמקים לחיכם לו לכמין (הכרון): (קמב) ומ' מחם ומא רבנם עם המקדם לו, ומ' ומכב

מקורי רש"י

עח) ומכמם ל"ל ב: עו) נכר ל"ל ו: עז) מין מכמי: עח) ומ' מ"ו ל"ו: עט) נומל מ"ם כ"ם:

ברכה

טָל׃ כט אַשְׁרֶיךָ יִשְׂרָאֵל מִי כָמוֹךָ
עַם נוֹשַׁע בַּיהוָה מָגֵן עֶזְרֶךָ וַאֲשֶׁר
חֶרֶב גַּאֲוָתֶךָ וְיִכָּחֲשׁוּ אֹיְבֶיךָ לָךְ
וְאַתָּה עַל־בָּמוֹתֵימוֹ תִדְרֹךְ׃ ס שביעי
לך א וַיַּעַל מֹשֶׁה מֵעַרְבֹת מוֹאָב
אֶל־הַר נְבוֹ רֹאשׁ הַפִּסְגָּה אֲשֶׁר
עַל־פְּנֵי יְרִיחוֹ וַיַּרְאֵהוּ יְהוָה אֶת־כָּל־
הָאָרֶץ אֶת־הַגִּלְעָד עַד־דָּן׃ ב וְאֶת
כָּל־נַפְתָּלִי וְאֶת־אֶרֶץ אֶפְרַיִם
וּמְנַשֶּׁה וְאֵת כָּל־אֶרֶץ יְהוּדָה עַד

תרגום יונתן

לְאַרְעָא עֲבָרָא עֲבוֹר נַחֲבָר אַף שֵׁסִיָּא דְעֶלְיוֹהִי יִשְׁתְּעוֹן כְּמֵלָּא׃ כט סַגְּיָא יִשְׂרָאֵל לֵית דְּכְוָתָךְ עַמָּא דְּפָרְקָנֵהּ מִן קֳדָם יְיָ תֵּקוּף כְּסַעֲדָךְ וְדִי קָדְמוֹהִי נְצָחָן נִבְרוּתָךְ וְיִכְדְּבוּן סְנָאָךְ לָךְ וְאַתְּ עַל פְּרִיקַת צַוָּארֵי מַלְכֵיהוֹן תִּדְרָךְ׃ א וְסַלֵּיק מֹשֶׁה מִמִּישְׁרָא דְמוֹאָב לְטוּרָא רוּמָא דְרֵישׁ רְסָתָא דִּי עַל אַפֵּי יְרִחוֹ וְאַחֲזֵיהּ יְיָ יָת כָּל אַרְעָא יָת גִּלְעָד עַד דָּן׃ ב וְיָת כָּל נַפְתָּלִי וְיָת

רש"י

לך התלכים מחל הבמים מ) וגו' ק)׃ (כט) אשריך ישראל. לאחר שפרט להם הברכות מ"ל מה לי לפרוט לכם כלל דבר הכל עלכם׃ אשריך ישראל מי כמוך. מעופתך כה תאר טוב מגן עזרך וחרב גאותך׃ ויכחשו איביך לך. כגון הנעשונים מאחרו מלרן רחוקה בתו מגדיך וגו' קא)׃ ואתה על במותימו תדרך. כמנין שנאחר שימו את הגליכם מל לוחרי המלכים בחלה קב)׃ (א) ויעל ויראהו מואב אל הר נבו. כתה חמלות בז ופסמן מקה בפסמה לחת מ) א)׃ את כל הארץ. הם לוהו לת כל מ"י בגלותה והמליקן הבחירין להיות מליקן לה ב)׃ עד דן. הראהו בני דן מחבריה רעודת מוכנים שנאחר ויקימו להם בני דן לת הפסל ג) והראהו שמשון שבחיד לגלת חמטו לחמש ע׃ (ג) ואת כל נפתלי. הראהו תרש בגלותה וחורבנה ד) והראהו ודטרה ונתן מקדש נפתלי נלחמים עם מיסרת ומיילוחיו׃ ואת ארץ אפרים ומנשה. הראהו תרגם בגלותה ובחורבנה ה) והראהו יהושע נלחם עם מלכי כנען שבת מחנעה נלחם עם מדין ומחלה׃ ואת כל ארץ

אבן עזרא

להשקות (קמב)׃ כט מי כמוך. בנויים׃ מגן עזרך. שלא ינע כך רע׃ ואשר חרב. ואשר הוא החרב שתתנאת מ על כל אויביך (קמב)׃ תדרך. כמו תדרך בת רגל (לעיל ב ח) (קמד) ברבוי נרשון (קמה) [מן] לא ויעל משה לפי ראתי כי מזה הספרק כתב יהושע (ג), כי אחר שעלה משה לא כתב (ג) ובדרך נבואה כתבו (ג) והשר ויראהו ח', נה ויאמר ח' אליו (ספרק ר) גם הקטר

יהל אור

לישראל, ואחר כן לחפלה ישראל׃ (קמב) ומלת ישרשו כתו ירשה (מכלי ג כ)׃ (קמג) מי' הכם יח'. הוא חרגון ומנגן׃ (קמד) מכי' מדיסה ברגל׃ (קמה) כי הוא לנם מוז ויגלון ה' בגלבו ומחריבם לה' ולנרשון (שופ' ו יח) ומחריו וקרלו חרב לה' ולנרשון (שם שם כ)׃

(מ) וכ"ה רשת ר"י ומחרי לה ר' נחמיה (ג"ב מ מ)׃ (ג) ומרגיל הגי' ,לא ידע"׃ (ג) יהושע כתב כ"ל

מקורי רש"י

מ) שם כ"ל ברש׃ (מא) יהושע ע' ע"ב׃ (מב) יהושע י' כ"ו מ"ז א) שופט י"ג ד"ב׃ ג) מסרי, ילקוט מחקרים מס"ז׃ ג) מכי' יח' לי ולנגע מס מס"ז׃ ד) מסרי, ילקוט שם, מס"ז ה) מסרי׃

קרני אור

כי' כלום, ומאר מסמת ומת כמ"ל: (ח) יש הגים לבנים ולמרם מגרי נכנון ו"ל נגרי יהושע מגלחת נגשון מאסר מיסו ונגלים מל לוחרי המלכים (יהושע י מ) וכלי' רש"י ו"ל׃

מנחת יהודה

מתנגם ברכים לתלמיד יחיד, כי שון מחריר׃ (ע) ואל מסרו יראו מל׃ (ה) ומן ינו (מסה לא ב) שמם ומר

ב אַחַד עָשָׂר יוֹם מֵחֹרֵב דֶּרֶךְ הַר־
וּבְחֻצְרוֹת דְּאַרְגִּיוּ עַל
כְּשֵׂעִיר וְעַל רַעֲבְרוֹ עֲנָל
וְקָדֵשׁ׃ ג וַיְהִי בְּאַרְבָּעִים שָׁנָה בְּעַשְׁתֵּי עָשָׂר חֹדֶשׁ בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ׃

אבן עזרא

נזכרו בפסוקי אחרים (ח), כי הנה שניר יש לו ג׳ שמות (ט) וכיום כן [א]: ב אחד עשר יום. הנעם שדבר אלה הדברים כאותם י״א יום (י): מחרב. שהלכו מחרב עד קדש ברנע (יא) [ב] וכבר הגדתי לך כי מקדש ברנע הלכו המרגלים (יב) ואחר שנשבע השם שלא יבנסו לארץ לא התחרשה מצוה רק בשנת הארבעים (יג), כי כן מצאנו (יד) ואחר שישבו כאר את התורה הזאת (טו), הנה באר (טו) התורה שאסר בין פארן ובין תפל, כי רוב המצות (יו) הם בסדר היה (יח) [ג], וכן פי׳ בכל אשר צוה ד׳ אותו אליהם (יט) [ד] בעבר הירדן (כ), בסדר בערבה (כא), ואם תכין סדר (המדרש) (כב) (צ״ל המדרש) עשר (כג), גם ויכתוב משה (לעשה לא) מצרי בעבדים בתיר נמצו. ואחרב שנאמר ויהי בשנה השני בחדש הראשון בחדש ובא יד) ובכ״מ נסיון אלוה אח מחרגלים מקדש ברנע לא מהם שלשים יום שמשו בקבוצת האשה שאכלו הבשר חדש ימים ושבעה ימים שמשו נתלות להבאר הם חדש נוגלה בג׳ ימים כלם כל אותו הדרך ולא כי היתה שרגה תחלבמת יא) בשנילכם לחבר

קרני אור

[א] והרלב״ג מן מעם בשמות אלו מקומות ד״ל: [ב] ואם כי הלכם רק אבשה ימים ביון ב״ר בתמון:
[ג] ואת ישבע נמסר כולם כמה מנות אלה מכנו כלל, בגון כרמים ורק כמוים לא רא, ומביאמן נתנם ומדים

יהל אור

חמל, ולא כמאמרן חמל: (ח) לא הם מסמים, וכמ׳ המפי נזכרו בשמות מאריס, וכן פי׳ מרדי״ל והחזקוני: (ט) וכמ תרשן, שריון, שניר, ומיין אני מור שמגל לו שם רבינו, מר שיעון הוא תרגון (לעמה ד מח) ריסים שמלבד שניר יש לו ג׳ שמות, וכן פי׳ הבמ״ר, וכן שניר שנקרא נמרגא שמות״ : (י) ומחו שבי״ם יום הרם ומחו כחנות מון שרמו מליהם נמלה המרגלים ומאר ביי״ת, כמילו מחיב נמחר מאר יום״ דומנמ כי שמח ימים מעמ ה׳ (ממות ב יא) שמרנו בנמת ז (יא) ולא המנות ומחקום מאר הודמם מאר שמעם מרמת כדנרות נכר מרי כל מלה מאר להם נמוחם מחד מאר יום מאר כולו מהחרב עד קום נרמת ז (יב) כמ״ם כמ מנו מגותיכם נאלוי מאמם מקום נרום לרמות מת המרן ונמרי (ב ח), וכן מאר כלב, נמלה מעה מנך כ׳ מחי מקום כרום לרגל מת כמרן (יהושע יד ו): (יג) וכן פי׳ החזקוני: (יד) ומעמ (ב מו יח), ויהי כמאר תמו וגו׳ וידבר ה׳ אלי וגו׳: (טו) כי לא כיון מחב רק לנמר מה שמחר נבר: (טו) ובנ״ק מרי ״ינמר״: (יו) שמומו מכבר מליהם: (יח) כמ׳ מעמה מחרם: (יט) הכתוב כמ׳ נ׳, מקומו כמ׳ ג׳, הכתרם, מאר ומר מעם מל כל ישראל בכל מאר ציוה ה׳ אותו מליהם נמנר הירדן וגו׳: (כ) כירדן יש לו שני מרים, נמבר שנלד כמדבר שהיו בו ישראל מ׳ שה, שמות מרר מבר בירדן המערבי בא״י, כי לא נכנס מעה נעבר כנ׳: (כא) כלומר נמקום המדבר שמלא מרגה, ומיו מרגות מומם, לך הוא המדבר שמסמו בו כנ״ר: (כב) מלת ״הדברים״ הוא מעות: (כג) מי׳ המנים מאר מסיקים

מנחת יהודה

ון ומה היו מאמרים, וכי יש מרגן ומחו שלם, מאשכל המם ומנמם נמינרים: ון לפי מרי המקרא מחלקות של מרגן ומחו נמדבר פארן מאר שלחה המרגלים, ומור הרגן מרגם שמקלם ומחנרות ומרגיחו רמיגיחו כל נשרא. הלא נמבריה המשמה המרגיחו ומחיב מקרמות המשמה נמבו הים חזרות, שלא ילך, מלא נקם לית נרמ״ל המחלקות של מרגן לית נמדבר פארן, לא ידמנן ביה חיבן, שהרי מרבי עיל הוא שהלך נמה ימים, ומקם לית חצרות המסרך לית, מקום נמר ומרגן לים (המקנן) חיין נגלין, מה שבאר מה: (ח) מפי ריש ריל שהמ״ל הראשון מיו מראה המלקות של מרגן לא תמאר לי כל ישראל כמי נשמר מרגן לרגן מל ר״ש (ר״ל): (ט) כי חיק הוא מכבר: (י) מין חיים מנמרת שלמת ע״ל לית, מאר מאר יום, שהגיע כל דנרי ר״ש ומל נרשמו מפם נמר כ׳ מאנ נמ: (יא) שרש לנם, יש לו מרד מרמרת, מנן מחרות, מנן מרגן ומלמל נרן, המנת נמן מרומר מנין

מבורי רש״י

מפ״ת: ח) נמר כ״ל כ׳ ו מ) מרים מנגם: י) מין מרגן נלרי ם נמעי מפם מחמ נמן: יא) נמרל מם, מפרי, נרמם ל״ב ם, ומפם ל״ג ם, מנמי ק״ל מ׳ מרים מנמבמיקן הם״ מאות ל״ב ל״ת ילקום מנ״ל ו יב) מסם ל׳ ל״ו יח) מפרי מרים מנרם מפ״ת ילקום מנ״ש ו יד) נמר י׳ ל״ם ו

ב וַהֲוָה בְּאַרְבְּעִין שְׁנִין שַׁעֲיָר עֲדָר קְדָשׁ בִּרְנַעַ׃ ג וַהֲוָה בְּחַד עֲשַׂר יַרְחָא בְּחַד

רש"י

כיתכם לתרן ונסגיל שקלקלתם הסג תתכם סגיגות הר שעיר מ' שנה שם) : (ג) והיו

אבן עזרא

(נד) והנעמי מי בארץ (בראש יג ז) (נה) כהר ד' יראה (שם כב יד) (נו) והנה ערשו ערש ברזל (למטה ג יא) (נז) תביר

האשת [רן] יא כי נאחר (כארר) (נח) (מיא נשבעם) (נט) מת משה (ס), ואסר כי הנאבלו שלשים יום (ס), וישכו שם (שחי) (ס) (ציל שש) (סב) שבתות (סג) והראיה שלהם ויהי כשמע היום הזה (סד) כי ביום אחר קרא זה הפסר אל בל ישראל ובו מת (סה) ומת

יהל אור

(למטה לד) תן, ויעל מאר" עד מוסב שמשה כתבם בדרך נגולה: (כג) עדין קרני אור ג (כד) ודעתו כי כ. אלה ואמרו לתשה בדרך נגולה וכתבם כן עדין ביאתי שם; (כה) ר"ל אלה היה עדיין בית המקדש, ואמר כי שם יהיה שביתו ואמר לתשה בדרך נגולה המקום שעשה בו הפקידה, ושקרא מנרים "כ' ירמה" ואמר שהוא המקום אשר יאמר היום בשלחינו, ובהר כ' ירמה" ארמה שבית שוו נמר כ': (כו) הלא הים בדנת בני עמון, ולא לקחו ארצם בני עמון עד ומן דוד ודעתו שבולם דרך נגולה, אף נמן אלה הדברים אשר ובר תמה וגו' ולא כן היה ראוי לומר, כי הוא מונה נפלו, אלא בדרך נגולה: (כח) מלת "אמרי" פעמים הוא: (כט) ר"ל בעמוס כאוליה ובד"ק "בעמס": (ל) ופעמים כי בכתוב יאמר "רבי כארבעים שנה", שעמדו לינלחמם המלכים, ובמה שכתוב בעמדי עבל חדש בלחמר לחדם, הוא אחד לבנם שבו את מלה: (לא) והכתוב יאמר (למטה לד מ) שהתגלו שלשים יום: (לב) מלת "שחי" מעמת מלא: (לג) בל"ל שם: (לד) כי כן כתוב "והשם עלו מן הירדן בעבר לחרם הרמתון" (יהושע ד יט) מאוב אלשים אל שנם שבו התגלו, ובמלו אלשים אל אדר, ומעבר הירדן, שים בהם שם שנחת: (לה) למזה (לב מח), והנה מתר לו הי עלה אל מר המבדים (שם מא) ומות נבר (שם ג): (לה) ודעתם אשור לתם שאמר הוסיל משה נאר את המורה הזאת, ולא"ב יאמר (לשבה לב מב) ויעל מאב לדבר וגו', ולא"ב יאמר נעלם היום מזה,

קרני אור

אחיים ואלתו (ואמרן): [רן] ויבא קנה מקמתאים והמקרים ואל ומשם מסקצת מל אחרו אל כת ול שבאל מה, ומשם תכון ובר, ולנו לבאל מה בא, ל ג"ל בחבחוחת שובלו בכם בנם, לבן תמרתי לבמיק תכון ובדי מרים ומבול אל, אבר לא כבר לו מים גדל מים, מה שבאל אל ונלאנו לם תבדים, ומסב יהוה כי יה אמר מן המקרואת שאמרו עליהם קלל מן כמאמרים אלא בכגם אמת, תבל מוסב בחוזק מאר בפם חזקת, ל אמנו אלא בבנו אמנה אחרו שבאל ויבא, ומדרש ים לאמל מם בימם בוגות שי מסמיק חיתו, ומה רמה לבמיק ל כי מחוס מאר מאמר ישראל לאמן, מה מיבלת נא לומת בנשמה ישרם ילן תוס מאוב מר בבם בתת, בדרן מר מעיר ל ומאמרי מאר בדור מם בבר בבכמו מסמי שמעוס בשולם ובבר מוכתאו בלאמן מאבנו ילומת, ובבו ומאם אבמ מלם בבמם בם בבר ק, ובל אם מבם מבולי מסמי מאבבים בם בבבר ישראל, ובם בבמין מם, שבבם מי לאורם כי מר ומב בחר מבמוכ בולם מם מעיר מבמת translatae theologiae-politicae בלמת כי רבב"ל בחר בולם כי לא מבר בחר מבי מבוכ, ובבר "אם כי ומבב"ל מם ולן "מר (מלן ובבולת יב ו. ובב יו) אל מן בכל תבוא, ובבל ומלאומי, מם מבום לבמר בלבי אבמר מבוכ בחמין כי מבמ בחר מבבו, ולם בבם בלבי אבמר מבוכ לא מבב מחבבו, לא מבר מבבולת מם ומבב לבמ מחבבו בחו מבם, בלי מבבמת מר מבר מלבם מבבמת מבבו, ובבם בם מבם (מם ובבמן בבמן מבבם מבבו מבבם, לא בבמת מבבבבם מבר מבבבם מבבם לו, ומבב מבל ובבים כי ומבב"ל בחבבו, ומם מבן מר בבבם מבר, בבולו בל ל"ב מבבבם מבבבם מבבם, מבולים מבבו מבבם מל מבם, מבבבם מבבם מלא בחבם מבבם מבבו, ובם מבבבם ובב בם, מבל מבב מבבם בבלמי

יוחם, ומאר כי מוחם ומבב על בם מבבבב ובחבם מל מבלבים מם בל ובבר מבבבם מבבם, ומבלבים לבבבר ומל כי ל"ב, ומה מבן (לבמן) כי מר מבבבם מבר בחב מבב מבב בם מ' בבן מבבר, מבבבן לבבבו מל ל"ב מבבבם, ומבן מבבבו ומבב"ל מבבל בל מל ובבר מבבבם, מר מבבבר מבבבם מבר מבל מבבבם, ובבבבו מל מבבבם מבר לר מבבבם מר ל"ב ל מבבל מבבבבם מבבם ומבב מבבבבם מבבבבם מבבבבם מבבבבם (ובבר ם מו) ולבבבם מבבבבם מל ובבל מבבבבם (ובבר לו מן), מבב מבבבבם נבל מבבר מבים ומבבבבם, ל"ב מבבבבם מבבבבם. בבר לבבבבם מם ומבב"ל מם מבבבבם, ולבבבבם מבבבבם מבבבבם, מם מבבבבם מבבבבם מל ל"ב מבבבבם, ומם בבבבם מבבבבם מבבבבם מב

המחקר הראשון בחלוקת ספרי הקודש בכלל, וגם תנ"ך הקודשים ואל חלקי ספרי

וקרש חלוקה, ראשונה לשלשה חלקים, ויקראו אותם תורה, נביאים וכתובים, וראוי שיוקשה לפה נקראו בשמות האלה, וכמו הכבול העצמי אשר כיוונים שיורו עליו שמותיהם, וראה ראיתי שהספרים האלה ישיגום השמות בדרך מסלשה בהיות, אם בבחינת מהותם ומאמרם (כמו שנקראה תורה החלק הראשון בשי מהותה, להיותה מורה ולמוד יורנו ודרך זו גלן יכיל המצות כ"מ) ואם בבחינת הפעל, ריל המחברים אותם הספרים (כמו שנקרא החלק השני נביאים, לפי שחברו אותם הספרים נביאי הין) ואם בבחינת צורתם, ריל אופן נחיותם, אם היו רברים נתנו בגל מה או נכתבו על ספר, כמו שיראה שנקרא החלק השלישי מזה הענד כתובים. והנה אם נאמר שנקרא כל ספרי הקרש תורה, ובאמת כתובים מפעת הבחינה הראשונה, יקשה למה נקרא החלק השני מהם נביאים ? והיה ראוי שיקראו אותם הספרים נבואות, אי הבחת הנחיות, שהוא השם הראוי אליהם בפי מהותם. ולמה נקראו ספרי החלק השלישי בכתובים ? והיה ראוי שיקראו רוח הקרש, או רברי קרושה שהם השמות המורים על מהותם. ואם נאמר שלא השיגום שמותיהם כי אם כפי הבחינה השנית כיחסם אל הפעלים והמחברים אותם, יקשה איך לזה נקרא החלק הראשון תורה ? והיה ראוי כיקרא עתן התורה, או אופן הנביאים, או יעורת משה, ולמה נקראו ספרי החלק השלישי כתובים ? והיה ראוי שיקראו מדברים ברוח הקרש, שהם השמות הצורתם על הפעל. ואם נשיגו לדעת האחר שלא השיגום השם כי אם בבחינת אופן נחיותם, יקשה איך למה נקרא החלק הראשון תורה, וספרי החלק השני נביאים ? והיה ראוי שיקרא שמותם מאופן נחיותם, ריל נחבים להיותם ברים שנתני בבהב ולא נתנו ל"ב, וכאזיל (ויקרא ס ל"ב) ברים שנבחר מ אינה ראוי לאומרם בגל מה. ובכלל אמר לן שבשם נביאים תוכלל התורה גיל גם ספרי שאר הנביאים. והיה ראוי שתקרא נביאים כמותם, ושהיה ראוי גיל שכל ספרי הקרש יקראו כתובים, אחרי שכלם נכתבו, ולמה איך נקרא החלק הראשון בשם מיוחד לא ישתתף בו שני החלקים האחרים ? ונקרא החלק השני בשם יכריעם המשלישי ויתחתא כי אם הראשון ? ונקרא החלק השלישי

בשם משותף ישתתפו בו שלשת החלקים וכל ספרי הקדש ; ומלבד זה הנה יקשה עוד, אם היה בספר התורה חלק הנפרד מדברים אשר עברו, וחלק נבואי מהנהגת מה שיהיה, וחלק תורני מהמצות, למה איך לקח השם מחלק הנבואות לכן (שהוא תורה) ולא משאר החלקים ? והיה יותר ראוי שיקרא נבואה שהוא שם כולל החלקים כולם, ולא מצאתי אחד מחכמינו בזה וכך כי אם לאפרים בנקמת ספרו בוקדוק, אמר שמה כי למה שהיה קבוץ ספרי הקדש משתחה בגלותינו אל בית הביקש ואל הגולם בבבלה, היה שנחלק חלקה ראשונה לשלשה חלקים, כמו שהיה הענין בסקרים שהיה בו קרש הקרשים אשר היה בו הארון והלוחות וספר תורה בתוכו והכרובים שרשי בנפים למעלה, והוא הרומז לעולם השכל לאלה יתברך ולמלאכים הקדושים, וכנגדם היה ספר התורה החלקית שהיא מושפעת מאתו יתברך למשה רבינו, והחלק השני מבית המקרש היה היכל הקרש אשר הוא מקום השלחן והמנורה ומזבח הזהב, והוא הרומז לעולם הגלגלים והנפשים המהוללים הנם, וכנגדם באו ספרי הנביאים, עם היותם מאת מי היה נבואותיהם בהשגחת הכבל הפועל הראשון מפנקי השמים, וכמו שיבאר הרב מורה. והחלק השלישי מהבית ומקרש הוא העזרה ע המזבח, וכו היה מקום הקרבה והביור וכנ, והוא רומז לעולם הרביעון הזה עולם הרוחות והנפשי, וכנגדו בא חלק השלישי מספרי הקרש והם הכתובים שנאמרו ברוח הקרש, לפי שמורגת רוח הקרש לפשה מהדרגה הנבואה. לזה היה הנמלה לאלה החלקים ראויה ומתאימת לפי דרגתם בסעלה, ואין ראוי לשנות הסדר בם בהקדים מאחר ואחר המקום עד כאן לשונו ; ועם היות וכדי ו הנם חן, הנה לא היו הסקות אשר הקדמתי, ולא תעורר לתת הסבה למה סדרו חכמינו ז"ל שמות חלקי חמי הקרש בזה האופן תורה נביאים כתובים ? והנא דרוש הנעלם הזה : והנראה אלי בזה הוא, שחז"ל זמו כשמות האלה לחדיר שלמות כל אחד מחלקים האלה, בעלה העליונה אשר בו נתעלה חלק חלק מהם, וכמה קראו החלק הראשון תורה ? דנו להבדיל בפר תורת אלקים מבין שאר ספרי הקדש מפני מעלת מדרגתו על דרגתם באיכות השפעה ולפי שלא יבדל מהם בפסוד הדברים אשר עברו, כי רבים מהנביאים (זולת אדונינו משה) ספרו ודברו הנברים העוברים, וגם לא יבדל מהם בדרגת העתידות, כי שאר הנביאים הגידו האחיות אחר ואשר תבואנה, והיה לבד הבדל הענפי המיחד מדרגת ומעלתה מפאת המצות שניתנו ביד משה אדונינו, לא נתנה מצוה כלל ביד נביא אחר, לכן מפני הבדל ייחוד הזה ומעלתו קראו הספר הזה אשר בו המצות לקיות תורה, כי בזה יבדל ויתעלה מכל שאר ספרי רש ; ואמנם לספרי הנביאים כלם קראו שם נביאים להבדילם מספר התורה, כי נבר נבדלו מהמה בזה ה' יודע) אבל קרשים בן לרשום מעלתם, וגם כן מחלם מהכתובים, ולהדיר שהמאמרים אותם הספרים היו נביאים, ואשר תברו ספרי הכתובים לא היו נביאים, כי אם מדברים ברוח הקרש, והנה לא נקראו נבואות, לפי שבדברי הימים בשר גם כן נבואות שנאמר נביאים, ולא היה שאל הראוי הנבא נביאים ואין הספר ראוי הנבא מכלל הנבואות, ולכן קראם נביאים להעיד על מעלתם שהיו הנחבדים אותם נביאים, ובכר בתב הרב הדורה בעליה תיב שבשה ובינו לא נקרא נביא סתם, ולא יוכלל עם שאר הנביאים בשם ובדר, כמו החלוף הנמול אשר ביניהם, אם כן שם נביאים יורה על מעלת הספרים הנם, וזהו מה שיבדילנו מן הכתובים, וגם נוכל לומר שזא נקראו בשם נבואות, לפי שהחלק הרב מהם הוא מדברי הנבואים שקרו באותם הזמנים, כרוב מפר יהושע ושופטים שמואל ומלכים ובקצת ישעיהו ירמיהו ויחזקאל, ולכן שאין זה הנות הנחיד לא נקראו נבואות, שהוא הכם המיחד לנבואת הנחידות, וכמו שבבר במחקר השני בזרוש בדרות הספרים האלה, ולכך זה מבאר להודיע בעלתם שהמחברים שהם הין נביאים, ואמנם לפני הדברים ברוח הקרש קראו בחוכים לא דברילים מפנר התורה (כי כבר הנבדלו מפנה בשבר) ולא להבדילם מהנביאים (כי כבר הנבדלו מהם בבחינת המעל שיורה על הנ נביאים) אבל נקראו בן להעיד על מדרגתם בזה היה הכסף בהם, דומה לומר שלא היה מדרגת הכתובים הנם בבה שיראו צורות ונבואות ולא בבחינתן ובדי אלקים חיים, כי גם בהיותם בסעלת רוח הקרש אשר הוא (כבר שובר הרב המורה בסמיה תיב) עין אלקי, יהיה לאיש יעורדנו ויזרזנו לדבר או לכתוב ובדי שירות והשבחות או לברי חכמה בהיפך בלא נבואה ולזה כתב הרב שמה זיל, ולכן נקראו כתובים, לפי שנכתבו ברוח הקרש. הנה אם כן אין הבדלה בשם כתובים להודיע שנכתבו הנבדים הנם על מאר ושלא היו על מה, כי אם שנכתבו ברוח הקרש ובהשרמה הנבא, ושלא היה הרוח הנלקי אותם, כי אם בהיותם כאותו לשון ומאמר ולא מדבר אחר, ולהיות זאת המעלה העליונה בהם נקראו כתובים, כי כמו שאמרתי היו שמותיהם מורים על שלמותם היותר עליון, ומם זה הוחרו המאמרות כלם לרעת חז"ל, והתבארה בהתם כחלוק זה, שהיה מיומות על מדרגות מפרי הקרש ומעלתם בעצמם, ושלכן נקרא מפר התורה תורה, לדברות על מעלתה שהיה בעצות ולא מדבר אחר ; ואמנם הנבי הנבדרים חלק מפרי הקרש לארבעה חלקים, חלק תורה, והם חמשה חומשי תורת משה, וחלק נבואה, והם יהושע ושופטים שמואל ומלכים ובדי הימים דניאל ועזרא ואסתר, וחלק נבואה, והם ישעיהו ירמיהו וקינות יחזקאל תרי עשר וקנות מפר דניאל האחרון, ומפר כתובים מפר תהלים, ומבלי הות הנבואה נבא בסודה עליונה מהנבואה. וחלק מדע, והם איוב ומשלי קהלת ושיר השירים, וקראו החלקים הנם לינאליים הישמורילים פרוסיטיקים שאפיטרים. ושן חלוקתם זאת מסבת לסדר הספרים, לפי שהנה הספרים אשר קראו מנוייה, הנה הם גם כן יוכללו בשם נביאים, ואשר קראו מדעים

ברוח הקודש נאמר, ולא היו כספרי אריסטו, ולא יצא הנתוב שבא ובור אלא לדון, כמו שנראה כשאר הנביאים, לשיתה ודר מכלל הנביאים ויהיה וברו בספר תהלים מסורות וכרי הנבואה, כמו שאמרו, ולכן נוקו ובדי חזיל במה שהבדילו מרדכות השמע אשר נעשו בו ספרי הקדש לשלשה מרדכות, ובזום חלקו ספרי הקדש לשלשה חלקים, תורה ונביאים וכתובים מהבחינות אשר זכרתי, ומלבד חלוקים זאת הנה עוד שמרתי אני חלוקה אחרת בספרי הקדש בשי הזמן אשר נכתבו וחוברו בו, ואחלק אותם גם כן לשלשה חלקים אחרים, החלק הראשון בזמן שנכתב וחוכר קדם הבוא ישראל לארץ, והוא ספר החורה אשר שם משה לפני בני ישראל בהיותם בעבר קדם בואם אל הארץ. והחלק השני הוא כל הספרים אשר נכתבו בהיותם בארץ קדם הגלות וחרבן הבית, והם ספרי יהושע ושופטים ורות ושמואל וספר מלכים ישעיהו ירמיהו ומגלת קינות הושע יואל עמוס עובדיה יונה מיכה נחום חבקוק צפניה, שהם הנביאים אשר נבאו בשי מה שהעיד הבתובים וכה שבלו הויל בעבר עולם (ברק ריש בי ונביא ובינן) בימי מלכי ישראל ויהודה, וכזה החלק ריב היה מבר הנלים משלי שיר השירים וקהלת, אשר חבורם הוא ושלמה בדות הקדש בארץ ישראל בימים ההם. הנה כל הספרים האלה נכתבו וחוברו קדם חרבן הבית בהיות ישראל על אדמתם, והם מהחלק השני הזה. והחלק השלישי מספרי הקדש הוא כלל הספרים אשר נכתבו וחוברו אחרי חרבן הבית והגלות ישראל מעל אדמתם, והם סדר עזרא ונחמיה ומגלת אסתר וריב סדר עזרא ודברי הימים שכתב הוא ריב ונבואות חגי וזכריה ומלאכי, כי עם היות שנבאו בארץ ישראל היה אחרי החרבן והגלות ישראל בעת שובם שמה באותה פקידת המלוכה אשר פקדו על פי כורש מלך פרס, ולכן הוא מהחלק השלישי הזה ; ואמנם סדר איוב, אם הוא שמשה רביעי כתבו (כדברי חזיל נפיק ובבא בתרא דף ריד ריב ודף ריג) הנה וכנס בחלק הראשון, ואם הוא אחר בימי השופטים (כדעת רבי אליעזר שם) הוא נכנס בחלק השני, ואם הוא בימי אחאב ואתשורוש (כדברי רבי יהושע בן קרחה) אז הוא מעולי הגלה ובית מרשו בבבל (כדברי רבי יוחנן) הוא סדרו מכלל החלק השלישי. מלבד זכר כל ספרי הקדש יחחלקו לאשר נכתבו קדם בואת ישראל לארץ, ולאשר שנכתבו בהיותם בארץ, ולאשר שנכתבו אחרי יציאתם בגלות ראשון מהארץ; והיוצא לנו מזה כלו הוא שארבעת הספרים האלה (יהושע שופטים שמואל מלכים) היתה התחלת וסן ספוריהם בעת הכנסת ישראל עם יהושע (ארץ הנבחרת אשר בתן לה ה' ויחלית ספוריהם בעת יציאתם מסוה בגלות בבלה הסלק, ויצא עם זה שהספרים הארבעה האלה בוללים רוב שאר ספרי הקדש נביאים וכתובים, לפי שספרי הנביאים הנזכרים בחלק השני הם נבואות שנבא הנביאים בימי מלכי יהודה וישראל אשר נזכרו בספר מלכים, ויכללו גם ספרי הכתובים הנזכרים כאותו חלק השני שנכתבו, לפי שחוברו ונכתבו בדות הקדש בשלשה הזמנים ובזמניהם :

ולאומר שיאמר מדוע לא נכתבו הנבואות כלם ודר דות הקדש מהנביאים והכתובים בתוך ספר המלכים אשר היו בימיהם ? כמו שנכתבו נבואות שמו ונתן ואליהו ואלישע ושאר הנביאים ריבדים עם שמואל ובספר מלכים כל אחד בפקומו ובזמן המלך אי נבא שם, ולמה יוחדו ספרים בפני עצמם לנבואות הנביא האלה ישעיהו ירמיהו וזולתו ? וכיש עוברה ריב ושאר הנביאים אשר לא נמצאו מהם כי אם נבואה מועטות, ויוחדו אליהם עם כל זה ספרים בפני עצמם ולא יוחדו כן ספרים לנבואות שמואל ונתן האחרון ריב הנביא ואליהו ובאו וכיהם מסודרים בתוך הספרים

ואני אשיב לזה, שלא נכתבו הנבואות והשירים ובאמ התפלה ורמה אשר כמו בספרי הנבואות ובספ תהלות דוד ותפלת שלמה בתוך הספרים הספוני המלכ אשר קרו בימיהם לשת מבות, האחת כדי שלא תכ העבודה על הסדרים. ולא יוכלו להשיג אמתת הספור בסה שיבנים בזמנם מאורך הנבואות ורבוי השירים ובו המאמרים המדבים אשר יבואו בתוכם, ולכן בחרו לכת הספורים בפני עצמם מהבדים ונשאים זה אחר זה מ הסמ, ועשו ספרים בפני עצמם מנבואות הנביאים בים ההם וספר מיוחד לשירי דוד ותפלת, וכן יחדו ספר לסדרים בדות הקדש אשר ובדו בשותו אמן כמו זה הדברים ותלוף הדורשים. ותסבה השנית היא שדי הספר האלה, ריל יהושע ושופטים שמואל ומלכים יחדו כמ. וראשונה לספרי השופטים ומלכים ומלכים ובלותם, ולזה באו בדם מהנבואות כי אם המחיסות לעניני אנ השופטים והמלכים ולפסוקיהם. כי לחיותם הנבוא לידיעת הספור, היה ראוי ומחויב שיתחברו עמהם ויב בתוכם, וכן מספרי הנביאים בסה שאין בו נבואה, ומשו וסים אשר עשו בזמן המלכים מאשר לא היו כתוב נבוא בשו ריב בתוך הספורים מהנד שיתיחסו כלם למלכ ההם, אמנם שאר הנבואות אשר נבאו הנביאים בו שאינם מהיחסות לספורי המלכים ואינם הכרחיות לתבו שמה לא כשם בתובה, הישבו ספרים בפני עצמם ; שיהיו נבואות רבות אי מנעות, לחיותם הבמת הקדוש אי קדים מהיחסים לנביאים הרבם עצמם ונבואותי ונבואות הנשמות, ואינם מסדן מספרי המלכים וקדוש הנה מתבאר מכל זה מדרגת ארבעת הספרים האלה יהוש שופטים שמואל ומלכים וזכן חבורם, והיא מה שרצי לבאר בסתאר הראשון הזה, ויוצאים עוד בפרא השני שיבא :

המחקר השני הוא בדיעת ארבעת מבות הנאמר האמה, האופלת והעוריות והאמרי התבלוחיות, יען ובעבן הזה הבבר מדע בשלשות ומ

שובותי, לפי שחוברו ונכתבו בדות הקדש מאמר הנלים ובומניהם :

מי האשקון כאשר יחדו מגוגה והתחלותיו הקרובות
ם הראשונות, והתיה הפכו: התכלית היא הקודמת
המכוב לכל שאר הסבות. אבאר ראשונה מה הוא
מלת בארבעת הספרים האלה יהושע שופטים שמואל
נים, שם התכלית הכולל כולם, ושם המיוחד האחרון
מ אחד מהם, שהיה זה אחקור בסופו. ריל מי היה
ומב והמחבר הספרים האלה, ושם היה בכלל כותב
אבר אחד מ בין הכותבים והמחברים רבים כספר
שיה ומי הם אלה, ואחיל אבאר עורתם. ריל אם היה
מהם מבוגת ספרי הנביאים מ מורות הספרים
הבים בדות הקדש. ולמה יכולו אלה כאלה, ומה הם
ראות אשר מספרם הין הספרים האלה מכלל הנביאים
ם מבכל הכתובים, ואחרי אבאר חומרם. ריל ראומר
כל לספרים האלה ארבעתם ונושאם. ודנה אלו
רים האלה לפי הספרים להיותם וכרים מועלים
ומבוחרים בנבואתם:

כבר אם בענין התכלית, שהתכלית הראשון הכולל
לארבעת הספרים האלה, היא ללמוד תולדות
רים מעניים כידיעת הראשונה האמתיות ובלמוד
ות והמבנות הבשונתות, כפי מה שיורה מפורשות
רת אחר בכל עדבה, היא בידיעת ימות עולם שנות
ודור, כי אין לנו דרך ידעת מספר השנים אשר עברו
ם משנת השופטים והמלכים, להיותם נמשכים זה
זה מבלי הפסק כמו שאבאר אחרי זה בספר שופטים
ת האל, ואם מהיה ומהיה בחכמה ועם ועם כישוב
עלו להקיף ידעת שנת הראשונים ובגולי הימים
אחרי דור כדי לדעת תקופות הימים ומספר שנותיהם
כי בני ישראל נכשושים באמונת תיוש הקולם
לי הרצונים שראי שיעבו ויביא המתנאות הרוחת
לת הבריאה עד מות יהושע ועד כי יבא שילה ולו
ל עדים. והזה היה מהכבות שימה שנות השופטים
ים וספרי עזרתם. כדי שמרם ועמדו על שנות
ם. והתכלית המיוחד בספר יהושע, הוא להגיד שכל
ודים האלקים אשר יעד הקביה עיי האבות הקדושים
ם יצחק ויעקב ועל ידי משה ארונו עיה בכבוש
ן הבטחת ירושתה, וכמו שנכתב בספר תורת אלקינו
תכיבו ויצאו למעל לא תאר ובר, ולכן נכתב בספר
ן להודיע הבטחת ישראל לארץ וכיבושה וירושתה
אה. וכבר הגיד יהושע נוגריו ליישראל בסוף ימיו
תכלית הזה, אשר נהושע כיג ידן ויעשתם בכל
ם וכבל ונשכם כי לא נפל דבר אחד מכל הדברים
ים אשר דבר ה' אלקיכם עליכם הכל באו לכם לא
עמד דבר אחד, והיה תכלית שאר הספרים השלשה.
שאחרי מות יהושע, אם ביסי השופטים ואם ביסי
ים מעשים היו בני ישראל רעים וחטאים לה' מאד.
עם ונמה אחרי אלקי אדר הארץ, וכפני זה הלנו בלי
אל רחף, ונת ישראל מיד אויבו יוסף, ומעם יו
ז זה הי ויזעקו אל ה' כנד להם ואז מעוכו יהם

יצילם ונמלו ארבעים לעבדם לחרב, וכל זה מסה שיורה
כי יש אלקים שופטים בארץ, וכל ובדי אדון העבריים
ים ויעזרו נתקיים אם כענין השבר ואם בענין הענוש
כפי הבנת המקבלים, ובבר הגיד על זה יהושע בנבריו
ריב שם אמר (שם כיג טיון) והיה כאשר כא עליכם כל
הדבר הטוב אשר דבר ה' אלקיכם אליכם כן יביא את כל
הדבר הרע עד השמדו אתכם מעל האדמה הטובה אשר
נתן לכם ה' אלקיכם לכם: הנה זה הוא התכלית הכולל
לשלשת הספרים האלה שופטים שמואל ומלכים. ריל
שבמשר שופטים ישבר מה שקרה לישראל מהשוב והרע
כפי מעשיהם ביסי השופטים, ובמשר מלכים מבר זה
הענין בעצמו, ריל מהשבר הענוש אשר בא עליהם ביסי
המלכים עד גלות ישראל מעל אדמתם, ואמנם כמה יבדלו
השופטים מהמלכים, הנה יבא ביאור והקדמה מכמעת
ענין בהקדמתי לפירוש מבר שופטים בדרך: אבל ראוי
שנשאל שאלה בזה ונאמר, מה הית, ענין מבר שמואל?
כי מה שמבר בו מעניני עלי ושמואל הי? ראוי כיבאר
עם שבר השופטים אשר יחו מבר אחר אליהם, ומה שבא
בו מעניני שאול ודוד הי ראוי שיבארו עם המלכים
אשר יחו אל מבר אחר. ולא יהית איך עם כי אם
מבר שופטים ומבר מלכים לבד. אבל התשובה בזה
הוא כי יחיר מבר שמואל למעלתו ולמעלת דור המלך
עיה, ולכן כן מבר שופטים ומבר מלכים הית המבר
המחבר ביניהם מבר שמואל, לפי שיותר לבבור שופט
אחר השלם מבשופטים שמואל הנביא עיה ומלך אחר
השלם מבמלכים דוד עבד הי, ובדי להגיד עניני השופט
השלם שמואל, הצדרך להגיד בצדו ענין עלי שקדם אליו,
כפי שמשמואל הקים האל יתי בחיי עלי לשופט על ישראל
ומת עלי אחרי הות שמואל שופט בחייו, וכן הביא
קדם בעבדי דוד ענין שאול שמלך ומבכם דוד
בחייו למלך ומת שאול אחרי הות דוד בחייו מסות מלך.
הנה איך בענין הזה עצמה שמואל השופט דוד המלך
בדרך עלי ישראל הקדמים אליהם בספר ובמנוחה.
וכפי זה הזה מבר שמואל כוקדה אשר באמצע הקר, כהוא
תכלית האלק הקדם ושופו והתחלת האלק המתאחר
ואמשיחו, כי שם מבר תכלית השופטים והוא מזה הצד
מוף מבר שופטים, ומבר התחלת המלכים והיה מזאת
הבחינה ראש והתחלה לבבר מלכים, והמבר הזה ריל
מבר שמואל) הוא האולב מבשופטים מהשופטים והמלכים.
ואמנם למה נקרא המבר הזה מבר שמואל אחר עניו
בדקותו, ואם תשאל מדוע התחיל מבר מלכים בבריאת
והמלך דוד ומן? והיה ראוי שיהיה ביב הסבור הזה
מבבר שמואל אשר יחו לעניני דוד, ויעלים שם מאורי
עניניו עד מותו, ויתחיל מבר מלכים מהתחלת עניני שלמה
ומבניו? אני אשיבך כי מבני שבאותה מרשה נמלכים
מ אין) והמלך דוד ומן אם כימים ומני נזכר שרמליכו את
שלמה, התחיל בה מבר מלכים, לפי שכל עניני שלמה
ומה שנעשה אחרי המשיחו בכל ישראל יחם למבר
מלכים, ונשאר במבר שמואל כל עניני דוד כמה שבוא

מלך, כי מה שרית לי אחרי הקמת שלמה כבר נמצא בזכות של שלמה. הנה זהו אולי גורן הדברים הארכיה האלה כלם. שכיתה התחלתם מעת היות ובמיאת ישראל וכבוזם בהכנסם לארץ שהגיו בספר יהושע ועד את הדיסוי והתרגן והמלחמה מעמה שזכר בספר מאר מלכים כמו שאכלתי, והוא מה שראיתי לבאר בארץ

תכלית הבאים האלה בכלל ובפרט:

ואמנם הסודי, דוגה לומר מי היה הכותב והמחבר הדברים האלה, הנה הבמיגו ריל נכנס בתרא מיק ונף ריד ר"ן) חקרו על זה בכלל, אמרו שם ומי כתבן? משה כתב ספרו ופרשת בלעם ואיוב. יהושע כתב ספרו ושמונה פסוקים שבתורה. שמואל כתב ספרו ומפר שופטים ורות. דוד כתב ספרו שהוא תהלים ר"ל עשרה זקנים ואלו הן, אדם הראשון ומלכי צדק ואברהם ומשה והימן וידותון ואסף ושלשה בני קרח. ירמיהו כתב ספרו וספר מלכים ומגילת קינות. חזקיהו ושיעתו כתבו ישעיהו משלי שיר השירים וקהלת. אנשי כנסת הגדולה כתבו יחזקאל ותרי עשר ודניאל ואחשורוש. עזרא כתב ספרו ויחוס דברי הימים עד לו. מסייע לזה לדב ואמר רב יהודה אמר רב לא עלה עזרא מבבל עד שיחס עצמו ועלה. ומאן אסקיה? נחמיה בן חכליה וכו'. הנה כיארו חויל כזה המאמר שיהושע כתב ספרו, ושמואל כתב מפר שופטים וספרו ורות. וירמיהו כתב ספר מלכים. והקנאו שם יהושע כתב ספרו? והא כתיב (שם כ"ד כ"ט) ויפת יהושע, דאמרת אלעזר. והא כתיב (שם כ"ד ל"ג) ואלעזר בן אהרן מת? דאמרת מיתה ובקבר וכו'. ובאמר ויעתו בפכוקים ואיתי הנצח הזה שיהושע כתב ספרו רחוק מאד, לא כענין מה שנאמר במשה ויפת יהושע (שהוא לבד הפסק אשר הנעורו אליו בנמרא) כי אם בענין הכתובים שיעידון ויגידון שלא כתבם יהושע, אשר נתקבצו ונאנים כתוך הירדן (שם ד' מ"ט) ויהי שם עד היום הזה, ואשר בענין הגילה ויקרא את שם המקום ההוא גלגל עד היום הזה. ואשר בענין (שם ד' כ"ט) על כן קרא לבקום ההוא בכא עכור עד היום הזה. ובבעונים ואשר (שם ט' כ"ז) ויתנם יהושע ביום ההוא חטבי עצים ושואבי מים לעדה ולמזבח ה' עד היום הזה. ואשר (שם י"ד ל"ז) על כן היה חברון לכלב בן יפונה הקיני לנחלה עד היום הזה. ובנחלת בני יהודה אשר (שם ט"ו ס"ג) את היבוסי יושבי ירושלים לא יכלו בני יהודה להורישם וישב היבוסי את בני יהודה בירושלים עד היום הזה. וכן נאמר בנחלת אפרים (שם ט"ז י') וישב הכנעני בקרב אפרים עד היום הזה ויהי למס עובד. הנם יהושע כתב כל זה איך יאמר בהם עד היום הזה? הנה הבחינה היתה מסובה לעשיית הגבולים הנמה. וכה מאמר עד היום הזה יורה בהכרח שנכתב זמן רב אחרי שקרה הדברים. עוד תמצא בנחלת בני דן שאמר שם (שם י"ט מ"ז) ויצא גבול דן מהם ויעלו בני דן וילחמו בלשם. ויכוון שזה הוא ביאל מיכה באחרית הדוגמה. יוו מעמה מכרעה שלא נכתב המאמר הזה כי אם שנים רבות אחרי מות יהושע,

והוא המכרית שלא כתב יהושע את ספרו. וכן יחיד הבתבים ששמואל לא כתב ספרו כזה הרוך ענמה, כי שם בענין הארון בארץ פלשתים שהיה כיפיו ומפר ושמואל א' ה' כ"ן) על כן לא ידרכו כהני דגון וכל הבאים בית דגון על מפתן דגון באשדוד עד היום הזה. ומאמר ריב כשרשיכו הפלשתים את הארון (שם ו' י"ח) ועד אבל הגדולה אשר הניחו עליה את ארון ה' עד היום הזה בשדה יהושע בית שמש. ואם היו הדברים האלה ביפי שמואל איך אמר עד היום הזה שיהיה ארון הגמן? ומזו תמצא כאמר בא שאול אליו לשאול על דבר האתונות אמר שם (שם ט' כ") לפנים בישראל כה אמר האיש בלכתו לדרוש אלהים לבו ונלכה עד הרואה כי לנביא היום יקרא לפנים הרואה. וזה המאמר מורה בהכרח שלא כתבו שמואל כי שאול ביפיו היה. ואיך יאמר עכ"ו לפנים בישראל כי לנביא היום יקרא הרואה? אבל יורה זה בחיוב מבואר שנכתב זכן רב אחרי מות שמואל ששנו המחברים. עוד תמצא שאמר (שם ו' כ") ויהי מיום שבת הארון בקרית יערים וירבו הימים ויהי עשרים שנה. ואם זה כתב שמואל שהיה ביפיו, איך יאמר שישב הארון שם עשרים שנה? והוה ביפי שמואל לוקח מדר גדול עד ריב לא ישב שם הארון כי אב ריב שנה ואחרי מותו שבע שנים וגלה משם עד ריד הלך ריה. ובדור אמר ריב (שם כ"ז ו') ויתן לו אכיש ביום ההוא את צקלג לכן היתה צקלג למלכי יהודה עד היום הזה. והנה ביפי שמואל לא היו מלכים על יהודה לבד. ובענין עוזא נאמר (שמואל ב' ז') ויקרא לנעים ההוא ערץ עוזא עד היום הזה. ואי אפשר לומר שאתן הנביא מה מד המיזה כתבו הה. למי שהיה ביפיהם ואיך יאמר עד היום הזה? הנה כל מה שאמרתי יורה ששמואל ריל לא כתב ספרו. ומפני זה כלו חשבתי אני. שיהושע לא כתב ספרו. אבל שמואל הנביא כתבו וכתב ריב מאר שופטים. ולזה לא תמצא שנאמר ביהושע שכתבו. כמו שנזדמנה התורה על משה רבינו עליו השלום באמרו (דברים ל"א ט') ויכתב משה את התורה הזאת ואמר (שם ל"א כ"ד) ויהי ככלות משה לכתוב את דברי התורה הזאת על ספר עד תומם. ובנה הכתוב מאר נאוף ספר יהושע שכתב את כל הדברים הנם אשר ובר לעם. ואם היה שהוא כתב מפרו אין לא הגידו הכתוב ריב. אבל הוא כמו שזכרתי, שמה שכתב יהושע הגיד עליו הכתוב. ומה שלא כתב לא הגידו הכתוב. ולהיות מאר יהושע נכתב על ידי שמואל, לכן אמר כדברים הנם אשר זכרתי, עד היום הזה. וזכר כבישת לשם על ידי בני דן. לפי שכבר עבר הכתוב בזמן בתיכת הספר. ובאמנם מה שאמר שם בנפל מיכה (שופטים י"ח ל') עד יום גלות הארץ. אין פירושו על גלות ישראל הגלה, כי אם על גלות הארון אשר לקחו פלשתים בשלחמת שהיה ביפי שמואל, כמו שאמרתי בהקדמה. ואל תתמה על אשר ומיתי מדעת חויל כזה, כי גם בנבואה לא הגלו הדברים האלה. וחלקי שם, אם משה כתב מפר איוב. ואם

: יבושלם שבמה מסקים מהאורה. ! ואחרי שחיל
ם מסקי נקמת המלחמה, אינו מתבטל שגם אני אגיה
תו וזכר יהוה ישר ונאמת כפי מנהג הנסקים וחשיבים !
מה אשר שמואל מי כתבו ! הנה אלבד מה שכתבנו בו
ל (כמו שאמרתי) הנה מדברי הימים נאמר כמיתת
(דה״ה א כיט כיט) וחברי דוד ימלוך הראשונים
אחרונים הנם כתובים על דברי שמואל הרואה ועל דברי
הנביא ועל דברי גד החוזה ונמצא. וזה יורה ששמואל
מאז והשלים נגן ומה כתבו ביל. ואמנם
מתו אין לא הביאו המסקן הזה לחזק ולאמת. והמכון
ר בדבר הזה הוא, ששמואל כתב הדברים שקרו בימיו,
הנביא כתב גם כן נאמר עצמו, ומה הנותר כתב גם
נאמר עצמו כל אחד מהם כל מה שקרה בימיו,
מעברים האלה ירמיהו הנביא קבצם ותברם יחד ומסד
ר כולו על מדתם, שאם לא כן מי קבץ המאמרים והנם
מה מפוזרים מתחלתם ! שהבחנו לא אמר שכתבו
אים הנם הדברים זה אחר זה. כי אם שכל אחד כתב
נאמר עצמו. ויחסה שירמיהו כאחד רצה לכתוב מאמר
ם ובין מאמר שמואל הקדם אליו, והוא קבץ מאמרי
אים הנזכרים נאמר, ואין מסקן שהמסקן בו ובכיוצא
ור המאמרים כאי מה שראה. וזהו אמתת, אין הוכם
ותנת בה מה שכתב לאמרם בישראל ובמר, כי לנביא
יראה לאמים הראשה. ושאר הנבוקים אשר יבחלו
ו איחר הנמן, כלם הין מכלל המחקן והמקבץ ביה.
תרצה לומר שיהיה כתב מאמרו להמבים עם ובדי
, אמר מצאה שירמיהו ביב שי שמואל קבץ
ורים הנם והקנם על מאמר, והוא אשר הנמסק עליהם
מלקד המחבר בנם שאמר נמאמר שמואל. וזהו מה
ציחי לבאר בנתון הנמל ובחתב המאמרים האלה !

גם בנוגה המאמרים הנאה אחנתם. כבר בתבו חויל
שהם מכלל הנביאים. ואינם מכלל המאמרים
ים בדרך הקדם, הנתה איב מנוחם נגואה ומחרה,
אמר מחזה עדי אשר עשיתי. המלאכי המלכה בעניין
ת ודרך הקדם, וכמה תכנל המלכה הנבואית
נת ודרך הקדם, האם הית הנבול בבחינת הנתון
מקדם, או בבחינת המקבל אותו, או בבחינת השמע
ן ודת אי כנסיתו אי באיבותו, או בגיסול הנבוים
בשם ! כי היה הנדרש בזה עמוק עמוק מי יסוגנו,
ואחר מעמו ובר כי אם לדבר המורה (דף קיג) באמרו
מה חיב אשר ובדתי, ונם שם בא ובריה בקבור
ובלתי מסקים, ומצאתי לרמבין בפירוש לחורת
מלאכתך קיד ד״ן ובדרם בזה יראה שרם
ל לדעת ודבר המורה. ובאמר איב שמדע בשמת ובתם
אזיל אמלם בשמתת רחת הקדם. ושם חקרתי בזה
ובאמרם המלכה כל מאמר מן המאמרים מה שחיב מבן
. ואין מה מקום המקרה הזאת ומה שראוי שנדע
מה גם מאמר מן בחינה הין המאמרים האלה נבואים !

ואומר שהיתה זוהת אלה המאמרים נבואית בשלשה
בחינות. והמנה מאמר האמר שהיה ובדיא. כי
שמואל ירמיהו וחלקם מהנביאים הין מאמרים המלכה
הנבואה בגד שתבר; ומכתבו ביד נבואים. והבחינה
השנית מאמר בא הנבי האלה לבדיא שיכתב כל מאמר
מהם, ואחרי שכתבו אלה המאמרים על מי הי ונמצאתו
היתה מהרמתם נבואית. והבחינה השלישית הית נמה
שמואל יחד בשמע ובראשו הדיע לנבואים ובדים רבים שלא
הין מדעים בישראל, כדי שיכתבו אותם במאמרים. וזה
בחמשבות המלחמות ומלכיהם ומדיהם ומנוחת בני ישראל
ותשובותיהם. ושיחתם זו על הרעה אשר אמר לעשות
אליהם. ומזמה, לדברים האלה שלא היה אפשר לנביא
שיגבילם ויחקם כי אם מפי הנבואה. ואמנם אמן בחינת
המאמרים הנה, ואין יחסי הנבואים והדברים המדברים בימים
הראשונים אשר כתבו על מאמר. אין מסקן שמנאי הנבואים
ובדים נבתבו באותם הזמנים נמאמר ובדי הימים שנזכר
נאמר מלכים, והיו נכתבים אותם הדברים מאותו ומן,
אם על ידי השופטים או המלכים או שאר חכמי שותם
הנזדות ומאמרים, ומאשר הין מאמרים ומאמרים מה
אחו ומה אחה, הין בדם ובדים נכתבו כפי הרצון ולא
נפי האמת, ומדם ובדים מיותרים. כי מדו ודך המאמרים
ומנדי הדברים לבנות תלנות יחד מבראשי כפי אבתם
ושונאתם, והיה איב מעורב בדם ואמת עם השקר והמחבר
עם הנבדה. לכן נעה רחת הי על הנבואים הנם ודנים
לחבר על מאמר כל המאמרים הנם בשלמות ואמת, ראמנם
אלהם כל הכתבים הנם הנדרים ואל יחי נבואתו
השלמה אותם הנדרים ואמתתם הנדקם והבולת האמת
מן השקר והבדה מבלחי הבדה, ואיב מעלת המחבר
ומדרגתן בנבואה. והנני האלה שכתבו על זה והתחדשות
הנבואי אמנם הדברים ודקם, ואמת הבחינה השלשה
אשר מפניהם יוצא שנדרת המאמרים האלה הית נבואית.
ומם מה שכתבתי בזה תכל להשיב לשלשה מקנת אשר
שיטשקו אליך בדרש הזה. ולא המנדרה אליהם מן הנה.
אמר מהמקנים הדשים הם ישרים.

המסקן הראשון אין הין מאמר שדשים ושמואל ומלכים
מכלל הנבואים. הית מאמר ובדי
הימים אשר בא בו מאמרם המאמרים עמם מכלל
יבתובים. ואמה תראה אין בנאמר ובדי הימים בי גם
קצת מאמרי תורת משה בהתחלת הנדרות וקצת
המאמרי מאמר הנבואים האלה, ואם תאמר הנדרש הנה
מה שישתמש מהדרנת הנבואה, אי הית הקדש. לפה איב
לא הית מדרנת ובדי הימים כמדרנת מאמר הנביאים האלה
עצמה, ויחסן אלו ואלו כלם אם מן הנבואים או מן
הכתובים !

המסקן השני הנה, למה לא בא מאמרי בינו ודות
ונעבר בתוך מאמר שדשים בשאר
המאמרים שבתבו שמה ! ואם הית שבבר יחד נעלים

בתקון רוח מאד נפלא לאמה מן הנבואה. יקשה למה
חזרותו חויל מכל הנביאים ולא מזרותו מכל הנביאים,
והנה מאד רוח שמואל הנביא ז"ל כתבו כמו שכתב מאד
שופטים, והוא נפרטים מסדן אחר והמלן אשר קרו בו
כלם היה אחר ביחס שאול השופטים, ואיך מה ראו
הנביאים ומאד רוח מכל הכתובים?

הסמך השלישי בפה שבא נאמר שמואל ארשת, ויחבר חזר לה' את ובני השירה

הזאת ובו, והוא אחד מהמומרים שכמו נאמר תהלים
(תהלים יח מן) לפנות לעבר זה לחזר ומעבר, ויקשה איך
לפה בא שמה המחשר הזה לבד ולא מומר אחר? ומם
יקשה זה לפי שלא ישלם שם אם שיר שחבר אותו מומר
נבואה או ברוח הקדש, האם היה נבואה, איך הושם
בתוך תהלים בתוך הכתובים? ואם ברוח הקדש איך
שמחו כמכל הנביאים ובתוך הזכרים הנבואים בספר
שמואל? אף כי הנביא לא היה נביא על ידך הנבואה?

ואומר בתשובת הסמך הראשון, שהמאמרים הללו

ארבעתם יהושע שופטים שמואל ומלכים, היה
רחוי שיהיו מכלל מאמרי הנביאים מהבחינות הללו
שכתבתי, ואין בן מאד ובני הימים כי לא היה מחבר אותו
נביא אבל חכם ונעשה חבור אותו, כמו שאדל. ולפי
שהמה הין מדברים ברוח הקדש ולא נבואים היה ראוי
שיסמה אותו הספר אחר תכון מכלל הכתובים ולא
מהנביאים (והיא הבחינה הראשונה) גם לא בא אליהם
עוד אלקי לחברו, כי לא הוא נביאים ולא דבר האלקי יחד
עמהם (והיא הבחינה השנית) וגם לא קבלו מהנבואה
הקדומים אשר כתבו בם (והיא הבחינה השלישית) אבל גם
חברו אותו מאד כפי מה שהיה מקובל אצלם מדברים
הרבה ומה שמצאו בספרי הנביאים ובכתובים אשר הם
בתוכם, וכתבו ביל להוסיף ולשנות ובדים בספרים שכבר
בספרי הנביאים על מדבר ובראשו ולהשיב הבחתם, ולהודיע
שהיו לאדם הנזכרים שמה שמות אחרים מלת מה שכבר
בספרי הנביאים שם האמות, כמו שיתבאר בשרשים
הסמוכים, ולזה שהם הקדר האלקי בחזקתם לחברם
ובדי הלן וכתוב יחשר אחרי אמת, ולכן היה הספר הזה
מכלל הכתובים ולא נמנה בנביאים והוא בזה הסמך
הראשון; והמנם מלת רוח לא נכתבה בתוך מאד
שופטים ולא נמנה מכלל הנביאים, לפי שמאד שופטים
יותר בעצם וראשונה לסמורים הבוללים שקרו לישראל
ולשופטיהם בישרש הם מיכות יהושע עד שמלך שמואל,
ואין מאמר שקרו באותם הימים נזכרים מרבים לנביאים
מיוחדים מישראל ולא נזכרו באותו מאד, לפי שהיתה
הנבואה בו לכל לפאר הנגרים הבוללים לא הנבואים.
אבל בראשו שמואל משח את דוד למלך על ישראל חדש
אחרי משאותו ובית אביו, ולכבודו נעשה מאד רוח לכאר
בו שורש ישי אשר עומד לנס עמים והמתנאות ישמה,

ולהגיד שהיה מהמשחת הנ. ישבנעו ראש משפחתו בית
נוי ומצוה לשמים. ובמו שמחדיל (נבא בחרב ביה, וף
ביא ביאן) שבתנו היה אבנון שראש ישראל. ולפי שבעשותו
מגלת רוח היה כבר נשלמה בחיבתו של מאד שופטים,
נעשה מאד רוח מגלת בפני עצמה, ומם להיותו מאד
פרטי לא היה ראוי שיכנס בספר שופטים ובחיבור לנביאים
הבוללים, ולפי שנעשה זה שמואל מנצמו לכבוד ודר
ולמאד ישמר בלי ודר אלקי, ולא מאד מה שכתב בזה
מאת הי בנבואה, כי אם כפי המשכל אדלם, עבלי חויל
שנתבב ברוח הקדש ולא בנבואה, ולכן שמהו מכלל
הכתובים כפי מובנת הרוח אשר חבר בו לרעתם ויל,
ולי אני אין בזה מבנה שנית והיא, שאף שעדה שהיה
מאד רוח מחברות מאד שופטים, ומונשה בנבואה בחבי
והתרגות אלקי בשאר מאדי הנביאים, הנה היתה כוונת
שמואל בחבור: לכבוד ודר בכפי שאמרתי, ולכן חויל ראוי
לחברו לאמר תהלים אשר כתב ודר. כדי להדגיש יחסם,
ולהזכיר אותו הסמך הראשון בכתובים, עם הרוחו מסדרה
נבואיה, וכבר הזכרתי חויל על יד נפיק ונבא בחרב
(וף יא ביאן) אמרו מדין של כתובים רוח תהלים איזב
משלי קהלת שיר השירים קנות ודניאל אסתר עזרא ודברי
הימים. ובה שמו רוח בראשיתם מהבנה שובדמי, לדעת
מאדר בדעו מאוך לתהלות ודר אשר בא מדרש. ויתאר
עם זה הסמך הנני, ואמנם למה נכתבה בספר שמואל
השירה אשר הבר ודר לה' בהיותו אחד מהמומרים אשר
חובר ושבתבה בספר תהלים שהרא הסמך הנ"ל? אחשוב
שהיתה הסבה בזה, לפי שמלחמות הי רבות בלתם ודר
הבלך בית, וכאשר הית חזן ובא בימים ולא יכול עוד
לנשא ולבא במלחמות, אחרי רבי ובלאחרי הי הרגן
לו מסבת עון בכלל שבא הנשאה לאל יהי אשר בכלו
מרחשיו וכתוב ומרץ הנשיקו בכל מלאכתו מאביהו,
ומפני זה הבית בחבר הספר אחרי השלמות מאדי
המלחמות כלם מרשת ודבר ודר לה' את ובני השירה
הזאת, לא כעדן שאר הנמומרים, כי אם לחיות השירה
מלולה על כל הנבואות והתשוקות, ולזה הנבאה שבה ולא
הובא מאמר אחר מדרש, ואף שנאמר שהיתה הבירה
הזאת שמרה בפי ודר לאמרה בכל השעות והשעה
שהרשיעו הנה הנה מאדי כללותה. היתה נאמרת בכל
יום ויום עדמד הנשם הנשיקו מאביהו, הנה כתב
הספר להבראת שבת בבחינת כללותה ומלאתה הנה, ולא
נשה בן לשאר השירים המומרים להיותם מרשים
ומגרים בזמן מיוחד, ואין מבין שהשירה והיא בחינת
חקדש נאמרת, וכן הפרשה הנעשכת אליה ואלה ובני
ודר האחרונים ובו, ובא שבה לסבת שנבאר שם בפירושם.
אבל לא יתחייב שכל הדברים שנאמרו הנאמר בספרי
הנביאים יהיו נאמרים בנבואה, מהאמר אותם, כי שם
ובדרו בם בן דברי הסלכים והבנים והלוצים ושאר
הנושים מרגומת ומיתר הנפים ולא היו כלם נביאים ולא
ובדרים נבואה, אבל הנביא כותב הספר כתב הנמדים
והמאמרים והנבדים שאמרו אחרים, אם בדרך הקדש אם

רד"ק תהלים הקדמה

אמר דוד בן יוסף בן קמחי הספרדי: אמרו רבותינו ז"ל (ב"ב יד. ב) כי דוד מלך ישראל כתב ספרו על ידי עשרה זקנים, ואלו הן: אדם הראשון, מלכי צדק, אברהם, אסף, הימן, ידותון, משה, ושלשה בני קרח: אסיר ואלקנה ואביאסף. רצונם לומר, כי אלו העשרה אמרו המזמורים הכתובים בשמם. ואמרו (ב"ר פכ"ב) כי מזמור שיר ליום השבת אדם הראשון אמרו שנברא בערב שבת, ובשבת השכים ואמר מזמור שיר ליום השבת (מזמור צב). ואמרו רבותינו ז"ל (ב"ב טו, א): איתן האזרחי זה אברהם אבינו. ואמרו (רש"י שם יד, ב) כי מזמור נאם ה' לאדוני, מלכי צדק אמרו. והשאר מפורשים הם בשמם. ואמרו (שו"ט א): מה משה רבינו חילק ספר תורה לחמשה ספרים, כן דוד חילק ספר תהלים לחמשה ספרים. ואמרו (שם): בעשרה לשונות של שבח נאמר הספר הזה: בניצות, בנגון, בשיר, בזמרה, בהלל, בהשכל, בתהלה, בתפלה, בברכה, בהודאה.

ואמרו (פסחים קיז, א) כי ברוח הקודש נאמר זה הספר, לפיכך כתבוהו בכלל הכתובים ולא בכלל הנביאים, כי לא נאמרו דבריו בנבואה כי אם ברוח הקודש. ונבאר אנחנו מעט מן ההפרש אשר בין הנבואה ורוח הקודש. כי הנבואה הוא דבר בא על האדם שהוא חכם שלם במדותיו, תבוא לו הנבואה בחלום. ובעת תבואתו הנבואה בהקיץ יתבטלו כחותיו ההרגשיים ויהיה מסולק מכל דרכי העולם הזה ויראה במחזה הנבואה כאילו איש מדבר עמו ויאמר לו כך וכך. או יראה דמיונות במראה ההיא, או לא יראה שום תמונה אלא ישמע קול מדבר עמו. ורוח הקודש הוא שיהיה האדם השלם מתעסק בדברי האלהים, שלם בכל הרגשותיו לא תתבטל אחת מהן, ומדבר מה שמדבר כדרך בני אדם. אלא שמעוררת אותו רוח עליונית ותופיע הדברים על לשונו דברי שבח והודאה לאלהיו, או דברי שכל ומוסרים. גם ידבר על העתידות, בסיוע האלהי על כח המדבר, בכל כחות המדברים.

ובזה הכח נאמר ספר תהלים זה. ואף על פי שנקראו נביאים האומרים אותו, כמו שנאמר על דוד (נחמיה יב, כד): להלל להודות במצות דויד איש האלהים, ולא נאמר זה השם אלא על נביא, ונאמר בידותון (דהי"א כה, ג): הַנִּבָּא על הוֹדוֹת והלל לה', ונאמר (שם, פסוק ה): לְהֵימָן חוֹזֵה הַמֶּלֶךְ בְּדִבְרֵי הָאֱלֹהִים. ונאמר (שם, פסוק א): לִבְנֵי אָסָף וְהֵימָן וִידוּתוּן הַנִּבְּאִים בְּכִנּוֹרוֹת בְּנְבָלִים וּבְמְצִלְתָּיִם. ונאמר (שם, פסוק ב): עַל יַד אָסָף הַנִّבָּא עַל יְדֵי הַמֶּלֶךְ. מכל מקום נבואתם היתה על זה הדרך שפירשנו. כי הנבואה מתחלקת למדרגות זו למעלה מזו. ואף על פי שדניאל ראה מראות וחזיונות בחלום ובהקיץ, לא הגיע כחו וידיעתו באותן המראות ככח ישעיהו ויחזקאל ושאר הנביאים, לפיכך לא נכתב ספרו בכלל ספרי הנביאים, ונכתב בכלל ספרים הנקראים כתובים. לומר שהם כתובים ברוח הקודש.

וזה הספר חיברו דוד וכתב עם דבריו דברי אלה המשוררים הנזכרים. גם המזמורים אשר חיברם הוא נתנם למשוררים לשורר, כמזמור הודו לה' (מזמור קה), שנאמר (דהי"א טו, ז): אז נתן דויד בראש להודות לה' ביד אסף ואחיו, ונאמר (מזמור סב): למנצח על ידותון מזמור לדוד. שהיכרו דוד וְנָתְנוֹ לידותון. ויש מזמורים נאמרים על דבר שהיה לו או לישראל עם האויבים. גם יש שהם תפלה והודאה לבד שאין שם זֵכֶר מעשה. והמזמורים שכתוב בהם בראשם לדוד חיברם דוד, וכן אותם שלא נזכר בהם שום מחבר דוד חיברם. וגם יש לדוד שפירשו: בעבור דוד. כמו: למנצח מזמור לדוד יענך ה' ביום צרה (מזמור כ), לדוד מזמור נאם ה' לאדני (מזמור קי). וכן כתב בספרו תפלה שמצאה כתובה והיתה קבלה אצלם שהיתה למשה רבינו ע"ה. כמו שנאמר (מזמור צ): תפלה למשה. ודיבר עתידות שהיו אחר זמנו. ודיבר בו על גלות בבל ועל שאר גלויות. ונחמות הרבה שתשוב מלכות בית דוד למקומה. והנגינות והמזמורים והשירים. מהם נאמרים בכלי שיר ומהם בלא כלי שיר. ולא נודע אצלנו היום ההילוק אשר בין השמות האלה אשר בראשי המזמורים. ואמרו רבותינו ז"ל (פסחים קיז, א): ניצוח ונגון - לעתיד לבוא, משכיל - על ידי תורגמן, לדוד מזמור - ששרתה רוח הקודש עליו ואחר כך אמר שירה, ומזמור לדוד - שאמר שירה ואחר כך שרתה רוח הקודש עליו. ועוד נבאר זה הענין במזמור הרביעי.

ועתה אחל לפרש, כפי אשר תשיג ידי בעזרת המלמד לאדם דעת.

השיר מסלות בלבבי

מְסִלּוֹת בְּלֶבָבִי / אָכוֹנֵן אֶל אָבִי / בְּעוֹד נִשְׁעָתִי בִּי / וְקוֹרֵי לוֹ אָרִים
אֲשֶׁר תָּנָה עוֹלָם / יָסְדוּ כְּאוּלָם / וְהֵחֵל וְיַשְׁלֵם / בָּאוֹתוֹת וּסְפָרִים
וְהֵרִיץ מַלְגְּלִים / וּבָם יוֹרְדִים וְעוֹלִים / שְׁנֵים עָשָׂר מוֹשְׁלִים / וְשִׁבְעַת הָאוֹרִים
וְשָׁלֹשׁ כַּאֲגֻדָּה / יָסַדְתָּם לַאֲגֻדָּה / סָבִיב אֶרֶץ נָדָה / וְעָלֶיהָ סוֹחֲרִים
וּפָנֶיהָ טוּחָה / וְעָשָׂה בָּהּ מְחוּה / שְׁלִישִׁי בָּהּ הִתְוָה / כְּלוּא כָּאֲסוּרִים
וּמֵהוֹד אַרְבָּעְתָּם / וְצִיר שֶׁפֶל נָתַתָּם / וְעַל פִּי מִשְׁמַרְתָּם / צוּרִים נִשְׁעָרִים
וְעַל כֵּל הוּקַם עַל / אֲנוֹשׁ הוּרַם מֵעַל / בְּנֶפֶשׁ בּוֹ תִּפְעַל / פְּעָלִים וְתֵרִים
וְחוֹשֵׁם בּוֹ לְבוֹ / כְּמֶלֶךְ בְּמִסְבּוֹ / וְגַר אֵל דּוֹלֵק בּוֹ / לְחַפֵּשׂ מִסְתָּרִים
יְחַיֶּה הַשֵּׂכֶל / וְיָמוּת הַגּוּכָל / וְיָדַע כִּי יֹאכַל / פְּרִי הַמַּעֲשָׂרִים
וְלֹא תִהְוֶה נִבְרָא / וּכְעוֹלָם נִקְרָא / אֲבָל לִלְמֹד תּוֹרָה / וְהָבֵן מוּסָרִים
וְיָדַע כִּי בּוֹרְאוֹ / בְּחַיִּים הִפְלִיאוֹ / וּלְאוֹת הִמְצִיאוֹ / בְּבֵין הַגּוּפָרִים

וְעַל כָּל עַם הָעָרָה / בְּנֵי יַעֲקֹב סָלָה / בְּחוֹדוֹ בָּם גְּאֻלָּה / וּבִשְׂפַת הָעִבְרִים
בְּתוֹרוֹתָיו הוֹרָם / בְּמִצְוֹת הַכְּתוּבִים / לְהַרְבּוֹת בִּשְׂכָרָם / וְלִהְיוֹת נָעֲוָרִים
וְתָמִים לְעֲלוּמִים / נְבִיאִים הֲקָמִים / לְכֹל וְהָיוּ קוֹסְמִים / וְשָׁמָם הוֹלְכִים
וְכָתְבוּ בַּסְּפָרִים / דְּבָרִים יְקָרִים / חֲמוּדִים נִדָּרִים / וְאַבְנֵי סַפִּירִים
מְשִׁיחַ אֵל חֶבֶר / תְּהִלּוֹת וְנֶדֶר / וְעַל פִּי הַדִּבֵּר / דְּבָרָיו נִבְחָרִים
וְכָלֵל בָּהּ חָכְמוֹת / פְּרָטוֹת וּתְחוּמוֹת / וְעוֹ עִם תַּעֲצוּמוֹת / לְאַדִּיר אַדִּירִים
תְּהִלּוֹת וּתְפִלּוֹת / וְשִׁירֵי מַעֲלוֹת / פְּנֵי אֵל בָּם חִלּוֹת / עֲרָבִים וּשְׁתָרִים
עֵדוּיוֹת נִכְבָּדוֹת / לְרַגְלָיִם מוֹעֲדוֹת / חֲיוֹת בָּהּ נִסְעָדוֹת / וְלִתְמֹךְ הָאֲשׁוּרִים
אֲנִי דָוִד קָמְחִי / אֲכוֹנֵן בָּם רוּחִי / כְּפִי מִסַּת רוּחִי / לְבָאֵר מַאֲמָרִים
לְגָלוֹת מַצְפּוּנִים / וְלָרֹשׁ עִנְיָנִים / וְלִי יָרְבָּה אוֹנִים / מָאוֹר נָאוֹרִים
וְזֶהוּ חֶחְלִי / בְּשֵׁם צוּרִי וְגוֹאֲלִי / וְגֻלָּה סָתוּם לִי / מְגֻלָּה וְסָתָרִים

כשמן המשחה אפי' ראשון שבהם, ואם עשו כן מעלו כשמן המשחה, וכשמש
אלישע את יהו לא שמן המשחה היה אלא שמן אפרסמון והוא שנאמר ש
ואלישע הנביא קרא לאחד מבני הנביאים ויאמר לו הגור מתניך וקח פך השמ
הזה (מ"ב ט א) כלומר שלא היה משמן המשחה, ואיך מה משמרו את שאו
משמן המשחה לא היה מצר שהיה רגון לכך אלא שהיה כמסורת מצר השכו
הראוי לכך וכמקומו. ואיפשר לפרש בבוונת המסוק שהוא רומז לנבואת שמוא
עליו כלומר ובדת בחזון לשמואל הנביא להמירך להגליתו במלוכת. ומכל מ
שבתבנותו במלת להמירך לברת שהיא נאמרת על יחיד כלומר שהיא כלא יו"
וכן מסמנות מספר מרוייק, ואם תמצא ביודיר ירמה לפי זה על נבואה יעקב
ושמואל כלומר כבר רבות מעין מלכותי ויקרת אותו על ידי המירך. ומכל מקום
לפת שבתבנו שהיא נאמרת על יחיד ואותה לפיר שבמלת להמירך שהיא באר
במקום בעבור המירך או על המירך כמשמעו וירמה על יעקב או על שמואל או
לשניהם לא שנתיש הדבור לו ר"ל לדור[1]) ונמצא לדעת זה שאינו בכלל הנביאים
רק מבת המובדים ברות הקדש, ובבר ידעת מה שלמדנו מרוז"ל שקדושת מדרי
המסוק הלוקה למדריגות ר"ל שקדושת התורה למעלה למעלה מכלם, וקדושת מדרי
הנביאים למטה מקדושת[2]) התורה ולמעלה מקדושת הכתובים, וקדושת
הכתובים (ז) למטה מכלם, ונראה שדעתם ע"ת שמדרי הכתובים אינם נבואה
נמורה אלא שנכתבו ברות הקדש, והתמדש שכין נבואה ורוח הקדש הוא שהנבואה
לא תבא רק לשלם מעיקר יצירתו כהכנתו בשני הכחות הצריכים אליה והם
הדרמה והשכלי, ושיהיה הדש בר הכלית שלימות המכמה בכמה שאפשר לשכל
האנושי להשיגה, ובעת הנבואה בהקיץ יהבמלו ברוב הנביאים הכחות המרגשיות
ויראה ומיונו לעמים כאלו איש מדבר אמו או ישמע קול מדבר ומדות יכין
מתוכם הכמון בנבואתו. ואת הבדרית הלוקה בנביאים ג"כ ויחקלו בה אי"ל על
הבדו הדב או כמעם לפי מה שהם, וכיש שבנבואה מרעיה אינה מסין שאר הנבואות
אבל הלוקה מכלן הבותה עליהם כהדבה עניינים כבר התבארו בעצה הבודינו
אבל רוח הקדש הוא מדרגה למטה מן הנבואה והוא שאדם השלם בהתעסקו
בדברים האלהיים הקדורתו רחה אלהים והופיע על לשונו שבח הדראה או דברי
שכל המוסרים, שהו רעת הקדושים כענין דוד המלך ע"ה ר"ל שלא להיות בכלל
הנביאים [אבל] ברוח הקדש. הדאר לשאול שהרי מצינו בזה הפסר מזמורים שהם
נבואות נמורות לעתיד לבא בבמה מקומות הבאדם בהדבן בית המקדש הבנינו

1) כגון את שיר"י להמירך נתן הנביא נגד הקדמה ובאבינ"ם שי' להמירך הם מזמורים
כמו הימן הזרחי שנקרא חוזה ה"ה שיר ודרוש שי' להמירך את שמואל שהוא קרא להמירך
גלא יו"ר הם להמירך לשון רבים ודעת המאירי שפלה נתון רומות על יעקב או שמואל או
על שניהם ולהמירך שי' נאבל המירך הוא דור. 2) נכ"י שקדושת.

ושאר דברים עתידים, עד שקצת הכסים פירשו[1]) שכל שיש בו כיוצא בזה הם מסורים לקצת נביאים כתבם דוד בספרו וכמו שאמרו[2]) דוד כתב ספרו על ידי עשרה וקנים ארם הראשון סלכי צדק אברהם אסף הימן ידותון ושלשה בני קרח ומשה, ותקנין הוא שהשבעה מהם מצינו מזמורים על שמם והם בני קרח שהיה רעתם [על] שלשה בני קרח אסיר ואלקנה ואביאסף ואסף והימן וידותון ומשה איש האלהים, והשלשה הנשארים שלא הוזכרו אמרו ז"ל שהם ארם הראשון וסלכי צדק ואברהם, והוא שרעתם שהמזמור שיר ליום השבת ארם הראשון אמרו בערב שבת[3]) ובשבת השכים ואמ' מזמור שיר ליום השבת. ואמרו שאיתן (לד) האזרחי הוא אברהם[4]) אבי, ובמזמור נאם ה' לארני אמרו שסלכי צדק אמרו[5]), מסה שמצאו על רכותי סלכי צדק, וכל זה דרך דרש, שאלו היו אסיר ואלקנה ואביאסף נביאים לא נעלמה נבואתם עד דוד, אלא שודך כלל הוא קודא תלויים בני קרח כמו שיתבאר כל זה עם שאר דברים כלליים לקצת ענייני הספר במזמור שלישי על ביאור מלת מזמור, וכן שאר דברים יש לפרש בענייניים אחרים נאותים יותר על צד פשוטי המקראות כמו שיתבאר בכלם. ואף לרעתם מה יאמרו ברגיאל שמצאו לו נבואות חזקות מפליאות בגלוי מורות, מהם ודברים מבוארים ומהם נעלמים עד עת קץ בהגיע עת רוזים לבדר ולכן הדברים, אלא שאף הם חזרו ופירשו שדוד ורגיאל היו נביאים אבל לא כנביאים האחרים ומחוץ כך לא נגלו כספרי הנבואות. ואף זה לדעתי אינו כלום, שאף שאר הנביאים היו מדרגותיהם הלוקות זו מזו כמה וכמה, וכ"מ כל שהוא נביא ושנאמרו דבריו בנבואה היה להם לפרדו בכלל הנביאים. והעיקר בזה לדעתי הוא שכל נביא שלא נשתלח לעם אם להתרותו על מעשיו הרעים להדריכו במעשה הישר או לצוותו בעסק העם במלחמות אע"פ שהוא נביא לא נכתבו דבריו בכלל הנביאים, ונמצא ספר יהושע מצוה להדריכם על ענייני המלחמות בכיבוש הארץ וניצוח האויבים, וכן הענין בעצמו בספר שופטים עם הצטרף עמו ענין דבורה וגדעון, ובספר שמואל שנתנבא והוקם המלכות על ידי נבואתו עם הצטרף עמו ענין נתן הנביא, וכ"ש ספר מלכים בנבואת הגדולה אשר לאליהו ואלישע והשאר הנזכרים שם, ואין צריך לזכר בארבעה ספרים האחרונים שכלם נתנבאו על שמם וארך הספור בחזוקותיהם ואזהרותיהם, נגלה דוד ורגיאל אינם מסין זה אבל נבואות עתידות לבר, ועורא (א[1]) עם היותו נביא כמו שידוע בו שהוא מלאכי, לא היתה הכוונה בספרו רק ספור העליה מן הגלות איך נזרע בה, וכה שכלל מן החזקות שם לא בא רק דרך ספור, שכבר נכתב בנבואת חגי וזכריה ומלאכי שהוא עורא, וכן הענין בעצמו בדברי הימים, ודברי שלמה כלם ודאי אינם על צד שמואל, ששיר השירים אינו רק כענין ספור

1) בגון הראב"ע. 2) בב"ב יד ע"ב. 3) יש כאן חסרון ונצ"ל: בע"ש. ג ו ר ש ס ג ' ע. עיין מיקי ד"ר א' יא. 4) ב"ב שם ע"א. 5) שם יד ע"ב ובפירש"י.

הרבקות הגדול שבין האומה לשם, וקהלת על צד החכמה, ומשלי על צד הכמה וסוסר, וכן ספר איוב נכתב להודיע על צד הקבלה מחלוקת עניני המשגחה והבדקתם, ודות אינו רק סיפור הענין, והכליה הכוונה להודיע בו יתם דור הפלך ע"ת, ומגלה אסתר ספור ענין להודיע חנם הגדול, ואיכה אינה רק כענין קינה על החרבן, ואמנם כלם נאמרו ונכתבו בדוח הקדש, ולכן נכללו כלם בס' הכתובים עם חיות דוד ודניאל וקורא בכלל הנביאים, ואע"פ שרבותי' אמרו[1]) בדניאל על הפסוק שנאמר כי האנשים אשר אתי לא ראו את המראה, מאי אנשים זה חגי זכריה ומלאכי, איהו עדיף סגייתו ואינהו עדיפי מגיה, ופירשו כי אינהו עדיפי מגיה דאינהו נביאי ואיהו לא נביא ואיהו עדיף מגייהו דאיהו חזא ואינהו לא חזו, שמשמעו של דברים שדניאל לא היה נביא, אין הכוונה אלא על צד שביארנו, שלא היה בדרך שיהיו דבריו נכללים בספרי הנבואה. ומעתה נתחיל בביאור הספר ב"ה ונאמר:

מזמור ראשון

כוונת המזמור לשבח מעלת החכמה ושהיא תכלית שלימות האדם ושראוי להיות כל מעולותיו מגות אל זה התכליה הנכבד. ומלת אשרי היא מענין ותוסכיה מאושר (משלי ג יח) אזן שמעה ותאשרני (איוב כט יא) והמלה נאמרת לעולם בלשון רבים, אשרי אשריו אשריך ישראל (דברים לג כט) מפני שהיא אמורה על קבוץ הצלחות שאין דרך (b 8) לאשרו להצלחת דבר אחר אלא איך אותו דבר כולל הצלחות רבות. ויתם בענין שלש כתות כל אחת בלשון מיוחד כפני עצמו, וכן ההתדבקות בהם ויתם לכל אחת מהם לשון מיוחד, וכן באיכות הנהגותיהם והכתות הם רשעים וחטאים ולצים, והתדבק בהם הזכר בלשון הליכה ועמידה וישיבה, והנהגותיהם הזכרו כלשון עצה ודרך ומושב, ורבותי' ע"ה שאלו[2]) וכי מאחר שלא הלך מהיכן עמד ואם לא עמד מהיכן ישב אלא מלמד שאם הלך מושו לעמוד ואם עמד מושו לישב. נראה שההליכה אצלם היא הליכת הרגל בלא שום עכוב בעולם, והעמידה היא עכבה מעטה כאדם ששוהה שם בעמידה, והישיבה היא עכבה תמידית כאדם שיושב עמהם וחברתם חביא לעמוד בדרכם ולאחוז מרוחיהם עד שבמוף ישב בבושבם כמוהם. ומ"ם נראה לי לפרש דרך אחרת והוא שההליכה אצלי יורה על אחיזה חזקה ומחברת יותר מן העמידה, והעמידה יותר מן הישיבה כמו שנבאר, והענין אצלי הוא שלא כיון לשבח בזה מי שאינו רשע או מכעים ומורד, שאין מן הראוי לזכר אשרי מי שאינו מין או כופר או רשע או מכעיס, שאף החסון והמחוחים ימאנו ויבאסו זה ויבירו מחיתותו, אבל הכוונה

1) מגילה דף ג ע"א על פס' דניאל י ז. 2) ע"ז יח ע"ב, שו"ת בוס' א סי' ז.

(3) קדושת ספרי התנ"ך

ספרים חיצונים
קהלת פרק יב פסוק יא
דִּבְרֵי חֲכָמִים כַּדָּרְבֹנוֹת וּכְמַשְׂמְרוֹת נְטוּעִים בַּעֲלֵי אֲסֻפּוֹת נִתְּנוּ מֵרֹעֶה אֶחָד:

במדבר רבה (וילנא) פרשת נשא פרשה יד:ד
א"ר ברכיה הכהן ב"ר אנו קוראין מסמרות ואין כתיב אלא משמרות מה משמרות כהוגה ולוה כ"ד אף ספרים כ"ד הקיש דברי סופרים לדברי תורה שהן אמיתים כמותם, דבר אחד וכמסמרות משמרות כתיב מה משמרות כ"ד אף המסמרין כ"ד

אנשי כנסת הגדולה
ולא כשומע מפי חכמים אלא כשומע מפי סנהדרין שנא' בעלי אסופות ואין אסופות אלא סנהדרין שנא' (במדבר יא) אספה לי שבעים איש מזקני ישראל ולא כשומע מפי סנהדרין אלא כשומע מפי משה שנאמר נתנו מרועה אחד שנאמר (ישעיה סג) ויזכור ימי עולם משה עמו ואומר (שמות ג) ומשה היה רועה לא כשומע מפי משה אלא כשומע מפי הקדוש ברוך הוא שנאמר נתנו מרועה אחד (תהלים פ) רועה ישראל האזינה אחר שנאמר ה' אחד

What are ספרים חיצונים?
ויותר מהמה בני הזהר אמר הקדוש ברוך הוא כ"ד ספרים כתבתי לך הזהר ואל תוסף עליהם למה עשות ספרים הרבה אין קץ כל מי שקורא פסוק שאינו מכ"ד ספרים כאלו קורא בספרים החיצונים הוי הזהר עשות ספרים הרבה שכל העושה כן אין לו חלק לעולם הבא הה"ד אין קץ כמ"ד (דניאל יב) ואתה לך לקץ הרי לך המוסיף ספר מהו עונשו ומנין שאף ההוגה מתייגע בהן ת"ל ולהג הרבה יגיעת בשר שאין בשרו נגערת מן עפרה כהיא דתנינן ואלו שאין להם חלק לעה"ב והקורא בספרים החיצונים

תלמוד בבלי מסכת סנהדרין דף צ עמוד א
משנה. כל ישראל יש להם חלק לעולם הבא. שנאמר ועמך כלם צדיקים לעולם יירשו ארץ נצר מטעי מעשה ידי ++ להתפאר. ואלו שאין להם חלק לעולם הבא: האומר אין תחיית המתים מן התורה ואין תורה מן השמים, ואפיקורוס. רבי עקיבא אומר: אף הקורא בספרים החיצונים, והלוחש על המכה ואומר כל המחלה אשר שמתי במצרים לא אשים עליך כי אני ה' רפאך. אבא שאול אומר: אף ההוגה את השם באותיותיו. שלשה מלכים וארבעה הדיוטות אין להן חלק לעולם הבא. שלשה מלכים: ירבעם, אחאב, ומנשה. רבי יהודה אומר: מנשה יש לו חלק לעולם הבא. שנאמר ויתפלל אליו וישמע תחנתו וישיבהו ירושלים למלכותו. אמרו לו: למלכותו השיבו, ולא להיי העולם הבא השיבו. ארבעה הדיוטות - בלעם, ודואג, ואחיתופל, וגחזי.

תלמוד בבלי מסכת סנהדרין דף ק עמוד ב
תנא: בספרי מינים. רב יוסף אמר: בספר בן סירא נמי אסור למיקרי. אמר ליה אביי: מאי טעמא? איילמא משום דכתב [ביה] לא תינשוש גילדנא מאודניה דלא ליזיל משכיה לחבלא, אלא צלי יתיה בנורא, ואיכול ביה תרתין גריצים. אי מפשטיה - באורייתא נמי כתב לא תשחית את עצה. אי מדרשא - אורח ארעא קא משמע לן, דלא ליבעול שלא כדרכה. ואלא משום דכתיב בת לאביה מטמונת שוא, מפחדה לא יישן בלילה, בקטנותה - שמא תתפתה, בנערותה - שמא תזנה, בגרה - שמא לא תינשא, נישאת - שמא לא יהיו לה בנים, הזקינה - שמא תעשה כשפים - הא רבנן נמי אמרוה: אי אפשר לעולם בלא זכרים ובלא נקבות. אשרי מי שבניו זכרים, אוי לו למי שבניו נקבות. אלא משום דכתיב לא תעיל דויא בלבך דגברי גיברין קטל דויא - הא שלמה אמרה: דאגה בלב - איש ישחנה. רבי אמי ורבי אסי, חד אמר: ישיחנה מדעתו, וחד אמר: ישיחנה - לאחרים. ואלא משום דכתיב מגע רבים מתוך ביתך ולא הכל תביא אל ביתך - והא רבי נמי אמרה, דתניא, רבי אומר: לעולם לא ירבה אדם רעים בתוך ביתו שנאמר איש רעים להתרועע. אלא משום דכתיב זלדקן - קורטמן, עבדקן - סכסן, דנפה בכסיה - לא צחי. אמר במאי איכול לחמא - לחמא סב מיניה. מאן דאית ליה מעברתא בדיקניה - כולי עלמא לא יכלי ליה. אמר רב יוסף: מילי מעלייתא דאית ביה דרשינן להו

תלמוד בבלי מסכת בבא קמא דף צב עמוד ב
אמר ליה: דבר זה כתוב בתורה, שנוי בנביאים, ומשולש בכתובים. ותנן במתניתין, ותנינא בברייתא. כתוב בתורה, דכתיב: וילך עשו אל ישמעאל, שנוי בנביאים, דכתיב: ויתלקטו אל יפתח אנשים רקים ויהיו עמו: ומשולש בכתובים, דכתיב: +בן סירא י"ג+ כל עוף למינו ישכון ובני אדם לדומה לו; תנן במתני': כל המחובר לטמא - טמא, כל המחובר

לטהור - טהור: ותנינא בברייתא, רבי אליעזר אומר: לא לתנם הלך זרזיר אצל עורב אלא מפני שהוא מינו. אמר ליה רבא לרבה בר מרי, מנא הא מילתא דאמרי אינשי: קרית חברך ולא ענך, דמי גודא רבה שדי ביה? א"ל: יען טהרתיך ולא טהרת מטומאתך לא תטהרי עוד.

תוספות מסכת בבא קמא דף צב עמוד ב
משולש בכתובים - כל עוף כנף למינהו ישכון אין זה מקרא בכל התורה ושמא בספר בן סירא הוא וכן סלסלה ותרוממך ובין נגדיים תושיבך.

תלמוד בבלי מסכת עירובין דף סה עמוד א
אמר רב חייא בר אשי אמר רב: כל שאין דעתו מיושבת עליו - אל יתפלל. משום שנאמר בצר אל יורה.

רש"י מסכת עירובין דף סה עמוד א
בצר אל יורה - בדקתי אחר המקרא זה, ואינו בכל הכתובים, ושמא בספר בן סירא הוא.

תוספות מסכת עירובין דף סה עמוד א
בצר אל יורה - פירש בקונטרס בדקתי אחר מקרא זה ואינו בכל הכתובים ושמא בספר בן סירא הוא ומצינו בכמה מקומות שמביא הש"ס מקראות הכתובים בספר בן סירא כדאשכחן בהחובל (ב"ק צב:) כל עוף למינהו ישכון ובן אדם לדומה לו וכן סלסלה ותרוממך ובנגדיים תושיבך ואמרינן בירושלמי דברכות שהוא כתוב בספר בן סירא ורבינו שמואל פירש שהשיב רבינו קלונימוס שכן דורש בירושלמי כל המיצר אל יורה דכתיב שמעי נא זאת עניה ושכורת ולא מיין והכי איתא בירושל' בריש פרק אין עומדין הבא מן הדרך אסור להתפלל מזה הטעם דכתיב שמעי נא זאת וכו' וגם רבי זריקא ורבי יוחנן בשם ר' אליעזר בנו של ר' יוסי הגלילי אומר המיצר אסור להתפלל לא מסתברא אלא מן הדין קרא שמעי נא זאת ועתה מדמה צרה לשכרות ובשכרות כתיב להבדיל ולהורות כדדריש בברייתות (דף יג:) ומהאי טעמא אל יתפלל דהוי שכור מתוך שטרוד בצרתו ובכעסו ור"ת מפרש דמהאי קרא קדריש היערוך שועך לא בצר (איוב לו) כלומר בשעת צרה אל תערוך תפלתך כשיש טירוד ובכמה מקומות רגיל הש"ס לקצר המקרא כגון ונתן הכסף וקם לו ומיהו קצת קשה בצר אל יורה דהוה ליה למימר אל יתפלל.

תלמוד בבלי מסכת ברכות דף מח עמוד א
ינאי מלכא ומלכתא כריכו ריפתא בהדי הדדי, ומדקטל להו לרבנן - לא הוה ליה איניש לברוכי להו. אמר לה לדביתהו: מאן יהיב לן גברא דמברך לן? אמרה ליה: אשתבע לי דאי מייתינא לך גברא - דלא מצערת ליה. אשתבע לה. אייתיה לשמעון בן שטח אחוה. אותביה בין דידיה לדידה. אמר ליה: חזית כמה יקרא עבדינא לך! - אמר ליה: לאו את קא מוקרת לי, אלא אורייתא היא דמוקרא לי, דכתיב סלסלה ותרוממך תכבדך כי תחבקנה. אמר לה: קא חזית דלא מקבל מרות! יהבו ליה כסא לברוכי. אמר היכי אברוך - ברוך שאכל ינאי וחבריו משלו? שתיה לההוא כסא. יהבו ליה כסא אחרנא וברוך. אמר רבי אבא בריה דרבי חייא בר אבא (אמר רבי יוחנן): שמעון בן שטח דעבד - לגרמיה הוא דעבד. דהכי אמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן: לעולם אינו מוציא את הרבים ידי חובתן עד שיאכל כזית דגן.

רש"י מסכת ברכות דף מח עמוד א
סלסלה ותרוממך - סיפיה דקרא: תכבדך כי תחבקנה.

מהרש"א חידושי אגדות מסכת ברכות דף מח עמוד א
סלסלה ותרוממך ובין נגדים תושיבך. כן הוא בכל ספרים שלנו ופסוק הוא בספר בן סירא כמ"ש התוס' ס"פ החובל אבל מפירש"י נראה דלא הוה גורס אלא סלסלה ותרוממך וגו' וע"ז כתב סיפיה דקרא תכבדך כי תחבקנה פסוק הוא בספר משלי סי' ד' והוה סגי ליה הכא לאתויי סלסלה ותרוממך אלא שרש"י הביא סיפיה דקרא להוציא מדברי התוס' האומרים שהוא פסוק בבן סירא ועדיפא ליה לאתויי קרא דספר משלי מלאתויי קרא דספר בן סירא אבל התוס' ס"ל דקרא דספר בן סירא ובין נגדים תושיבך ניחא טפי דומה להך עובדא דאותביה בין דידיה לדידה וק"ל.

יא (א) הָכְמַת מִסְכֵּן תְּרוֹמֵמְנוּ וְתוֹשִׁבוּ עִם נְגִידִים:
(ב) אַל־תְּהַלֵּל אִישׁ עַל יָפְיוֹ וְאַל־תְּכַעֵס אִישׁ עַל מַרְאֵהוּ: (ג) הַנֵּן
עוֹף מִצְעַר הַדְּבוֹרָה וְפִרְיָהּ מְלֵא מָתֶק: (ד) כְּחַדֵּד לְבוּשֶׁךָ אַל־

משלי פרק ד פסוק ח
סַלְסֵלֶהָ וּתְרוֹמְמֵךָ תְּכַבְּדֶךָּ כִּי תְחַבְּקֶנָּה:

תלמוד בבלי מסכת נדה דף טז עמוד ב
ור' יוחנן, האי קרא דר"ל מאי דריש ביה? מבעי לי' לכדכתיב בספר בן סירא: שלשה שנאתי וארבעה לא אהבתי, שר הנרגל בבית המשתאות, ואמרי לה: שר הנרגן (ואמרי לה: שר הנרגו)

תלמוד בבלי מסכת כתובות דף קי עמוד ב
מאי בודק? כדשמואל. דאמר שמואל: שינוי וסת תחלת חולי מעים. כתוב בספר בן סירא: כל ימי עני רעים, והאיכא שבתות וימים טובים! כדשמואל. דאמר שמואל: שינוי וסת תחלת חולי מעים. בן סירא אומר: אף לילות; בשפל גגים גגו ובמרום הרים כרמו - ממטר גגים לגגו, ומעפר כרמו לכרמים.

גניזת ספרים

תלמוד בבלי מסכת שבת דף יג עמוד ב
אמר רב יהודה אמר רב: ברם זכור אותו האיש לטוב, וחננית בן חזקיה שמו, שאלמלא הוא נגנז ספר יחזקאל, שהיו דבריו סותרין דברי תורה. מה עשה? העלו לו שלש מאות גרבי שמן, וישב בעליה, ודרשן.

תלמוד בבלי מסכת חגיגה דף יג עמוד א
מעשה בתינוק אחד שהיה קורא בבית רבו בספר יחזקאל, והיה מבין בחשמל, ויצאה אש מחשמל ושרפתו, וביקשו לגנוז ספר יחזקאל.

תלמוד בבלי מסכת שבת דף ל עמוד ב
אמר רב יהודה בריה דרב שמואל בר שילת משמיה דרב: בקשו חכמים לגנוז ספר קהלת מפני שדבריו סותרין זה את זה, ומפני מה לא גנזוהו - מפני שתחילתו דברי תורה וסופו דברי תורה...ואף ספר משלי בקשו לגנוז, שהיו דבריו סותרין זה את זה. ומפני מה לא גנזוהו - אמרי: ספר קהלת לאו עיינינן ואשכחינן טעמא? הכא נמי ליעיינן.

מסכתות קטנות מסכת אבות דרבי נתן נוסחא א פרק א
בראשונה היו אומרים משלי ושיר השירים וקהלת גנוזים היו שהם היו אומרים משלות ואינן מן הכתובים ועמדו וגנזו אותם עד שבאו אנשי כנסת הגדולה ופירשו אותם

טימוא ידים

תלמוד בבלי מסכת שבת דף יג עמוד ב – דף יד עמוד א
אלו פוסלין את התרומה:...והספר, והידים...וספר מאי טעמא גזרו ביה רבנן טומאה? אמר רב משרשיא: שבתחלה היו מצניעין את אוכלין דתרומה אצל ספר תורה, ואמרו: האי קדש והאי קדש. כיון דקחזו דקאתו לידי פסידא, גזרו ביה רבנן טומאה. והידים - מפני שהידים עסקניות הן. תנא: אף ידים הבאות מחמת ספר פוסלות את התרומה

משנה מסכת ידים פרק ג משנה ה
כל כתבי הקדש מטמאין את הידים שיר השירים וקהלת מטמאין את הידים ר' יהודה אומר שיר השירים מטמא את הידים וקהלת מחלוקת רי"א קהלת אינו מטמא את הידים ושיר השירים מחלוקת רש"א קהלת מקולי ב"ש ומחומרי ב"ה אר"ש בן עזאי מקובל אני מפי ע"ב זקן ביום שהושיבו את ר"א ב"ע בישיבה ששיר השירים וקהלת מטמאים את הידים אמר ר"ע חס ושלום לא נחלק אדם מישראל על שיר השירים שלא תטמא את הידים שאין כל העולם כולו כדאי כיום שניתן בו ש"ה לישראל שכל כתובים קדש וש"ה =ושיר השירים= קודש קדשים ואם נחלקו לא נחלקו אלא על קהלת

תוספתא מסכת ידים (צוקרמאנדל) פרק ב הלכה יד
ר' שמעון בן מנסיא אומר שיר השירים מטמא את הידים מפני שנאמרה ברוח הקדש קהלת אינה מטמא את הידים מפני שהיא מחכמתו של שלמה

תלמוד בבלי מסכת מגילה דף ז עמוד א
אמר רב יהודה אמר שמואל: אסתר אינה מטמאה את הידים. למימרא דסבר שמואל אסתר לאו ברוח הקודש נאמרה? והאמר שמואל: אסתר ברוח הקודש נאמרה! - נאמרה לקרות ולא נאמרה ליכתוב. מיתיבי: רבי מאיר אומר: קהלת אינו מטמא את הידים, ומחלוקת בשיר השירים. רבי יוסי אומר: שיר השירים מטמא את הידים, ומחלוקת בקהלת. רבי שמעון אומר: קהלת מקולי בית שמאי ומחומרי בית הלל. אבל דות ושיר השירים ואסתר - מטמאין את הידים! הוא דאמר כרבי יהושע. תניא, רבי שמעון בן מנסיא אומר: קהלת אינו מטמא את הידים. מפני שהכמתו של שלמה היא...תניא, רבי אליעזר אומר: אסתר ברוח הקודש נאמרה...

The Aleppo Codex
רמב"ם הלכות תפילין ומזוזה וספר תורה פרק ח הלכה ד
ולפי שראיתי שיבוש גדול בכל הספרים שראיתי בדברים אלו, וכן בעלי המסורת שכותבין ומחברין להודיע הפתוחות והסתומות נחלקים בדברים אלו במחלוקת הספרים שסומכין עליהם. ראיתי לכתוב הנה כל פרשיות התורה הסתומות והפתוחות וצורת השירות כדי לתקן עליהם כל הספרים ולהגיה מהם, וספר שסמכנו עליו בדברים אלו הוא הספר הידוע במצרים שהוא כולל ארבעה ועשרים ספרים שהיה בירושלים מכמה שנים להגיה ממנו הספרים ועליו היו הכל סומכין לפי שהגיהו בן אשר ודקדק בו שנים הרבה והגיהו פעמים רבות כמו שהעתיקו ועליו סמכתי בספר התורה שכתבתי כהלכתו.

ספר יונה, Jerusalem, 1946, Introduction:
אמנם לפי הדעה הרווחת הספר שעליו סמך הרמב"ם היה של אהרן בן-משה בן-אשר, הנשמר עכשיו בעיר חלב: אבל מתוך בדיקה מדוייקת ב"כתר" זה נוצר הנגדל המדעי הנ"ל. שנסע לחלב לשם כך בשנת תצ"ד, יצא לו בבירור שדעה זו אינה נכונה.

Cassuto, "התנ"ך של חלב", הארץ, January 2, 1948:
רגילים לחשוב שהספר שסמך עליו הרמב"ם היה דוקא ה"כתר" של ארם צובא. ולכאורה נראה הדבר קרוב מאד. ואולם מרשה אני לעצמי להטיל בזה ספק, מפני טעמים טכניים שאין כאן המקום ליחד עליהם את הדיבור.

אנציקלופדיה מקראית, Jerusalem, 1954, vol. 2, col. 595:
ההפסק של פרשה סתומה הנמצא בכמה הוצאות ובכתבי יד אחדים (גם בכתב יד המפורסם שבחלב) אחר לא תחמוד בית רעך, והנראה כמחלק את לא תחמוד לשנים, אינו נכון לפי הרמב"ם, ואינו נמצא בכ"י לנינגרד.

Letter from Cassuto to Magnes, dated Dec. 22, 1946 (Magnes Archives):
כתב-יד של כל המקרא כולו, שנכתב ע"י שלמה בן בוראנא בתחילת המאה העשירית, ונוקד ע"י אהרן בן-אשר. כתב יד זה נמצא בבית הכנסת העתיק של חלב. נסעתי במיוחד לחלב, ושם בדקתי אותו. ספר זה נחשב לרוב כספר שהיה בידו של הרמב"ם, ושעליו סמך הרמב"ם כשכתב את הלכות ספר תורה שלו. אבל מתוך בדיקתי יצא לי שיש הבדלים חשובים בין כתב-יד זה ובין מה שאומר הרמב"ם (למשל בחלוקת עשרת הדברות ומנין השורות של שירת האזינו). ולפיכך נראה שלא זה הספר שהיה בידי הרמב"ם. אולי בידי הרמב"ם היה הספר הנ"ל של משה בן-אשר, שהיה פעם שלם, והיה כולל את כל המקרא כולו. ואולם בכל אופן כתב-היד שבחלב הריהו חשוב מאד והעתקתי ממנו דברים עיקריים.

רמב"ם הלכות תפילין ומזוזה וספר תורה פרק ח הלכה ד
וידבר אלהים את כל הדברים. אנכי. לא תשא. שלשתן סתומות. זכור פתוחה. כבד. לא תרצח. לא תנאף. לא תגנב. לא תענה. לא תחמד. [לא תחמוד], כולן סתומות הן (שש). וכל העם פתוחה

רמב"ם הלכות תפילין ומזוזה וספר תורה פרק ז הלכה ד
צורת שירת האזינו כל שיטה ושיטה יש באמצע ריוח אחד כצורת הפרשה הסתומה, ונמצא כל שיטה וחלוקה לשתים, וכותבין אותה בשבעים שיטות וארז הן התיבות שבראש כל שיטה ושיטה: האזינו, ירדף, כשעירים, כי, הצור, אל, שחת, הליל, הלוא, זכר, שאל

Maimonides Code, הלכות ספר תורה, (Huntington manuscript 80):

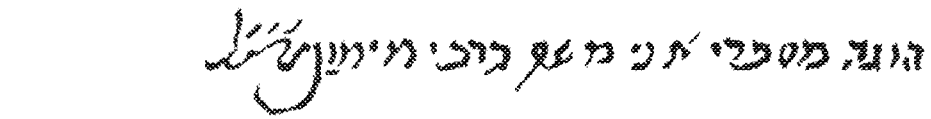

Maimonides Code, הלכות ספר תורה, (Huntington manuscript 80):

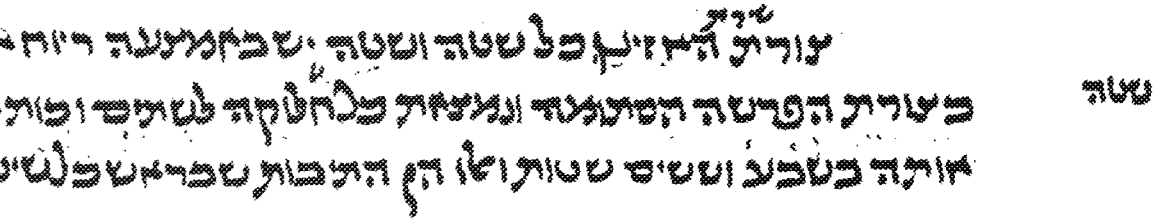

The Aleppo Codex, שירת האזינו:

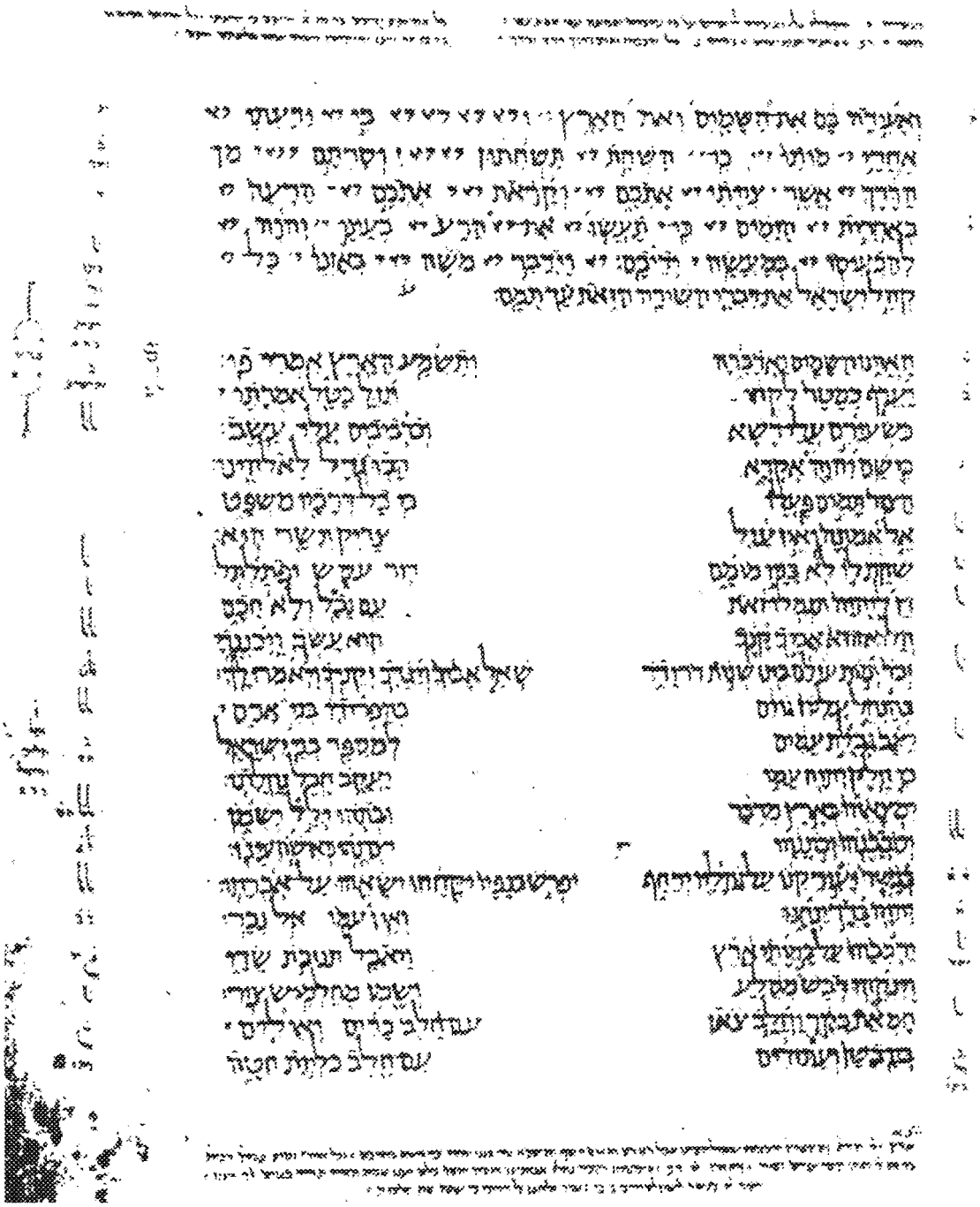

Excerpt from Long Letter of Introduction, Jersualem, 1859:

אמנם זה מקרוב אשר

נתגלה לנו אור הגדול והבהיר על ידי עוברים ושבים מהכא עיר הקודש ותובבים עהתם היא העיר הגדולה סלאה
חכמים וסומרים קי ארם צובה יצ"ו, והגידו לנו איך שהספר הקדוש הכמול מכ"ד סברים הנקרא כתר תורה
המיוחס לבן אשר, מוטח הוא בקדושה בעיר הנ"ל, ולמי דבריהם הוא הוא אשר העתיק ממנו הרמבים ז"ל
המשרות והסתומות והני ממנו[42]. ונעיין בסי מעשה רוקח שעל הרמבים בפ"ת מהלכות ס"ת הלכה ד[43]. ונרע
שעיר חליף המוזכר שם היא ארם צובא בלשון ערבי. ואחי"ל הני ספרו גם מס' עורא אשר השינו אחר טורת
רב, ונמצאו דבריהם מכוונין ועשאו אותו היום ליום טוב[44]. מעתה ושב גמוד מוטל עלינו לטרוח בגופינו
ובמאדינו בכל מה דאפשר להעתיק מהספר הנ"ל כל כתוראת וסתומות, ומלאים וחסרים, ואותיות העקומות
והלטוטות[45] ורבתות ויעירתות[46] כמו שהזכיר הרמבים ז"ל בספרו היד, כדי לזכות בספר כשר, גם לרבות כל
שאר בני הגולה לזכותם בספרים כשרים, וכא נהיה מעתה נבוכים. אמנם עד הנה לא היה לנו איש נקי בטיב

Short Letter of Introduction, Jersualem, 1859:

ויקראו בספר בתורת האלהים מפרש ושום שכל ויבינו במקרא ויפי את עמ"ל

שפעת אלף ברכה ומרוה ויש ושלום אל נבון ברב ובגדל בתורה ויראה הנלב במעלות ומדות אמנון חכמים
הנכבד מהרר שלום שבנא נר"ו המוכן ומזומן לכל מה שיצטרך בספר נת רבים שה"ל מנשה סתהון הי"ו:

הנה בגר מלתי תשורה ביראות נמנתה בגולה בשלות מפה עה"ק, אשר תי"ברב המוכן, מענין סליחות אל גרש החכם
מוהר"ר שלום שבנא נ"י המוכן ומזומן לכל מה שיצטרך בספר תלה גדלה הנאמן לכל ישראל במבולר אם, ומיה בלבו ביחוד אל
רוח מעלת אחר בגדר תורה נקרה ערכת אחר לגרש את המוכן ולפנינו ולחמכו בכל מה דאפשר, ולהעניק נדבה גם לכבוד
ביתו אחר עובם מה עה"ק בעירוש ואחר כל, בכדי אנלן ערכיד ומן רשיעיע ויכל לנו שני להוציא לאור הכתת הנלק מספר כתר
כתר תורה, כל הטובה אלין, המבוארת בלוה נתרכות כמכתבינו אזר לגלל כלן, ובגוגות זה יתיהו ל ויזאכרהו ובכל
אשר שמה יכיל ועלית בחמן מכזו הטוב, ובדעתו ומתנה כי לפי רוב אלימות מעל' יקבל נחת בהתעסקן עם הרב
המוכן בהגמת המפרה כי הפלה לעמות לוחים ובילוריש תמיתים בחמ"ל ובתערלת המקומות רבות אחר נלתנם מצפי
מקרי לנ לכאדם, ונלתו יצ לבגי אנלן בהונן ונלן בהלבה, את הכל מאשר המוכן יפה בעצמו, ומאמת כי ידענו כי לחכם נמשם
ישפיק הכילור על קורע ומומרים שלום מחזלים ניפאו ובמעש ידיריו כדוגמת גמלת חפלים הלמתם כל ימי שלם
מלה, חמולת עקן לנ לחבר הר"ר רבשל נמלן מה ירושלם עבק תובב מלה שי נמלן

ישעיה נקן ישעק מלעק שמואל יעקב כרלין

תנ"ך refers to a number of books such as ספר הישר which we do not have today. See a treatment of ספר הישר from the following sources. Additional books of this sort are listed below with their biblical citations. This list is taken from Sid Z. Leibman's "Canonization", New Haven, 1974, pp 17-18.

1.[47]	ספר מלחמות ה'	Book of the Wars of the Lord
2.[48]	ספר הישר	"Book of Jashar"
3.[49]	ספר השיר	Book of Song
4.[50]	ספר דברי שלמה	Book of the Acts of Solomon
5.[51]	ספר דברי הימים למלכי ישראל	Book of the Chronicles of the Kings of Israel
6.[52]	ספר דברי הימים למלכי יהודה	Book of the Chronicles of the Kings of Judah
7.[53]	ספר היוחס	Book of Genealogy
8.[54]	ספר מלכי ישראל	Book of the Kings of Israel
9.[55]	ספר דברי הימים למלך דוד	Book of the Chronicles of King David
10.[56]	דברי שמואל הראה	Chronicles of Samuel the seer
11.[57]	דברי נתן הנביא	Chronicles of Nathan the prophet
12.[58]	דברי גד החוזה	Chronicles of Gad the seer
13.[59]	נבואת אחיה השילוני	Prophecy of Ahijah the Shilonite
14.[60]	חזות עדו החוזה	Visions of Iddo the seer
15.[61]	דברי שמעיה הנביא	Chronicles of Shemaiah the prophet
16.[62]	דברי עדו החוזה	Chronicles of Iddo the seer
17.[63]	מדרש הנביא עדו	Midrash of the prophet Iddo
18.[64]	ספר המלכים ליהודה וישראל	Book of the Kings of Judah and Israel
19.[65]	דברי יהוא בן חנני	Chronicles of Jehu the son of Hanani
20.[66]	מדרש ספר מלכים	Midrash on the Book of Kings
21.[67]	דברי עזיהו	Acts of Uzziah
22.[68]	דברי חוזי	Chronicles of Hozai
23.[69]	ספר הזכרונות דברי הימים	Book of Records, The Annals
24.[70]	ספר דברי הימים למלכי מדי ופרס	Book of the Chronicles of the Kings of Media and Persia

47 Num. 21:14
48 Josh. 10:13 and 1Sam. 18:25. See note 49
49 2K 8:13, so according to LXX. Some scholars conjecture that the LXX Hebrew variant read [illegible]. See G. Gerleman, op. cit., p. 133
50 1K 11:41
51 1K 14:19, 15:31, and elsewhere.
52 1K 14:29, 15:7, and elsewhere
53 Neh. 7:5.
54 1Ch 9. Cited 2Ch 29:34
55. 1Ch 27:23, so according to LXX
56. 1K 8:29-30
57 1Ch 29:29 and 2Ch 9:29
58 1Ch 29:29
59 2Ch 9:29
60 2Ch 9:29. Probably the same work as numbers 16 and 17 of this list
61. 2Ch 12:15
62. 2Ch 12:15
63 2Ch 13:22.
64 2Ch 16:11. Probably not to be distinguished from numbers 5, 6, and 8 of the list. See also 2Ch 35:26
65. 2Ch 24:34
66 2Ch 24:22.
67 2Ch 26:22.
68 2Ch 33:19
69 Est. 6:1. For the ordering in the text, see the Jewish Publication Society translation of the Scroll of Esther in H. L. Ginsberg, ed., *The Five Megilloth and Jonah*
70 Ezr. 10:2.

ספרי דברים פרשת וזאת הברכה פיסקא שנו

(כז) מעונה אלהי קדם. שלשה ספרים נמצאו בעזרה אחד של מעונים ואחד של היא היא ואחד נקרא ספר זעטוטים באחד כתיב מעון אלהי קדם ובשנים כתיב מעונה אלהי קדם. בטלו חכמים את האחד וקיימו השנים. באחד כתיב תשעה היא ובשנים כתיב אחד עשרה היא בטלו חכמים את האחד וקיימו את השנים באחד כתיב וישלח את זעטוטי בני ישראל, ואל זעטוטי בני ישראל. ובשנים כתיב +שמות כד ה+ וישלח את נערי בני ישראל +שם /שמות כד/ יא+ ואל אצילי בני ישראל בטלו חכמים את האחד וקיימו את השנים. ומתחת זרועות עולם. מלמד שארץ ישראל היא תקפה של עולם. ויגרש מפניך אויב. אלו שברחו לאסיא. ויאמר השמד, אלו יושבי ארץ ישראל.

<u>קרי וכתיב</u>

תלמוד בבלי מסכת נדרים דף לז עמוד ב

דא"ר איקא בר אבין אמר רב חננאל אמר רב. מ"ד: ויקראו בספר תורת האלהים מפורש ושום שכל ויבינו במקרא? ויקראו בספר תורת האלהים - זה מקרא, מפורש - זה תרגום, ושום שכל - אלו הפסוקים, ויבינו במקרא - זה פיסוק טעמים, ואמרי לה: אלו המסורות. אמר רבי יצחק: מקרא סופרים, ועיטור סופרים, וקריין ולא כתיבן. וכתיבן ולא קריין - הלכה למשה מסיני. מקרא סופרים: ארץ, שמים, מצרים. עיטור סופרים: אחר תעבורו, אחר תלך, אחר תאסף, קדמו שרים אחר נוגנים. צדקתך כהררי אל. קריין ולא כתיבן: פרת דבלכתו איש דכאשר ישאל איש בדבר האלהים, באים דנבנתה, לה דפליטה, את דהגד הוגד. אלי דהגורן, אלי דהשעורים. הלין קריין ולא כתבן. וכתבן ולא קריין: נא דיסלה

<u>תיקון סופרים</u>

ספרי במדבר פרשת בהעלותך פיסקא פד

<u>ורנוסו משנאיך, וכי יש שונאים לפני מי שאמר והיה העולם אלא מגיד הכתוב שכל מי ששונא את ישראל כאלו שונא את מי שאמר והיה העולם כיוצא בו אתה אומר וברוב גאונך תהרוס קמיך (שמות טו ז) וכי יש קמים לפני מי שאמר והיה העולם אלא מגיד הכתוב שכל מי שקם על ישראל כאלו קם על המקום</u> וכן הוא אומר אל תשכח קול צורריך שאון קמיך עולה תמיד (תהלים עד כג) [כי הנה אויביך ה' (שם /תהלים/ צב י) כי הנה רחקיך יאבדו (שם /תהלים/ עג כז)] כי הנה אויביך יהמיון ומשנאיך נשאו ראש (שם פג ג) מפני מה על עמך יערימו סוד (שם /תהלים פ"ג/ ד) הלא משנאיך ה' אשנא ובתקוממיך אתקוטט תכלית שנאה שנאתים לאויבים היו לי (שם /תהלים/ קלט כא - כב) <u>וכן הוא אומר כי הנוגע בכם כנוגע בבבת עינו (זכריה ב יב) ר' יהודה אומר בבת עין לא נאמר אלא בבת עינו כביכול כלפי מעלה כתוב</u>

מדבר אלא שכינה הכתוב כיוצא בו למה שמתני למפגע לך ואהיה עלי למשא (איוב ז כ) אלא שכינה הכתוב כיוצא בו והנם שולחים את הזמורה אל אפם (יחזקאל ח יז) אלא שכינה הכתוב כיוצא בו הלא אתה מקדם ה' אלהי קדושי ולא נמות (חבקוק א יב) אלא שכינה הכתוב כיוצא בו ירוממו את כבודם בתבנית שור אוכל עשב (תהלים קו כ) אלא שכינה הכתוב כיוצא בו ואם ככה את עושה לי הרגני נא הרוג אם מצאתי חן בעיניך ואל אראה ברעתי (במדבר יא טו) אלא שכינה הכתוב [כיוצא בו ועמי המיר כבודו (ירמיה ב יא) אלא שכינה הכתוב] כיוצא בו אל נא תהי כמת אשר בצאתו מרחם אמו ויאכל חצי בשרו (במדבר יב יב) אלא שכינה הכתוב [אף כאן אתה אומר בבת עינו ר' יהודה אומר בבת העין לא נאמר אלא בבת עינו כביכול כלפי מעלה הכתוב מדבר]

(4) מסורה

תקון סופרים

מדרש תנחומא (ורשא) פרשת בשלח סימן טז

וברוב גאונך הרבית להתגאות כנגד כל הקמים לנגדך, ומי הן, אלו הקמים כנגד בניך, מגיד שכל הקם כנגד ישראל כאלו קם כנגד השכינה, וכן הוא אומר אל תשכח קול צורריך (תהלים עד) כי הנה אויביך יהמיון ומשנאך נשאו ראש (שם /תהלים/ פג) מפני מה על עמך יערימו סוד ויתיעצו על צפונך, וכתיב (שם /תהלים/ קלט) הלא משנאיך ה' אשנא ובתקוממך אתקוטט, מפני מה תכלית שנאה שנאתים לאויבים היו לי וכה"א כי הנוגע בכם נוגע בבבת עינו (זכריה ב) עיני היה לו לומר אלא שכנהו הכתוב כלומר כביכול כלפי מעלן וכנהו הכתוב שהוא תיקון סופרים אנשי כנסת הגדולה, כיוצא בו ואמרתם הנה מתלאה והפחתם אותי (מלאכי א) אלא שכנהו הכתוב, כיוצא בו בעון אשר ידע כי מקללים להם בניו ולא כהה בם (שמואל א ג) אלא שכנהו הכתוב, כיוצא בו למה שמתני למפגע לך ואהיה עליך למשא (איוב ז) אלא שכנהו הכתוב, כיוצא בו הלא אתה מקדם ה' אלהי קדושי לא ימות (חבקוק א) אלא שכנהו הכתוב, כיוצא בו והמיר גוי אלהים ותמה לא אלהים ועמו המיר כבודי בלא יועיל (ירמיה ב) אלא שכנהו הכתוב, כיוצא בו וימירו את כבודי בתבנית שור אוכל עשב (תהלים קו) אלא שכנהו הכתוב, כיוצא בו כבודי בקלון אמיר (הושע ד) אלא שכנהו הכתוב, כיוצא בו ובשלשת רעיו חרה אפו על אשר לא מצאו מענה וירשיעו את איוב (איוב לב) אלא שכנהו הכתוב, כיוצא בו ואברהם עודנו עומד לפני ה' (בראשית יח) אלא שכנהו הכתוב, כיוצא בו (במדבר יא) ואם ככה את עושה לי הרגני נא הרוג אם מצאתי חן בעיניך ואל אראה ברעתי

רש"י בראשית פרק יח פסוק כב

ואברהם עודנו עומד לפני ה' - והלא לא הלך לעמוד לפניו אלא הקדוש ברוך הוא בא אצלו ואמר לו (פסוק כ) זעקת סדום ועמורה כי רבה, והיה לו לכתוב וה' עודנו עומד לפני אברהם. אלא תיקון סופרים הוא זה (אשר הפכוהו ז"ל לכתוב כן):

שפתי חכמים שם

ד מין הכוונה חלילה
שהוסיפו לו שהודיעו על מה שכתוב בתורה אפי' לות אחת חלילה
אלא הענין תיקון סופרים הוא שהם דקדקו ומלאו לפי ענין כל או"מ
מן הכתובים ההם שעיקר הכוונה לא היתה כמו שנראה ממה שנכתב
בספר אלא לד כוונה אחרת ולא היה לו לכתוב ואברהם עודנו עומד
לא היה לו לומר אלא וה' עומד אלא שביה הכתוב ולא קראם תקון
סופרים אלא שהם דקדקו ופירוש שהם ביטוים ל' הרשב"ם: ה (גמ"י)

תלמוד בבלי מסכת יבמות דף עט עמוד א

רבי שמעון בן יהוצדק: מוטב שתעקר אות אחת מן התורה ויתקדש שם שמים בפרהסיא, שהיו עוברים ושבים אומרים: מה טיבן של אלו? הללו בני מלכים הם, ומה עשו? פשטו ידיהם בגרים גרורים, אמרו: אין לך אומה שראויה להדבק בה כזו, ומה בני מלכים כך, בני הדיוטות על אחת כמה וכמה! ומה גרים גרורים כך, ישראל על אחת כמה וכמה! מיד נתוספו על ישראל מאה וחמשים אלף, שנאמר: ויהי לשלמה שבעים אלף נושא סבל ושמנים

רמב"ם הלכות ממרים פרק ב הלכה ד

ויש לבית דין לעקור אף דברים אלו לפי שעה אף על פי שהוא קטן מן הראשונים שלא יהו גזרות אלו המורין מדברי תורה עצמה שאפילו דברי תורה יש לכל בית דין לעקרו הוראת שעה, כיצד בית דין שראו לחזק הדת ולעשות סייג כדי שלא יעברו העם על דברי תורה, מכין ועונשין שלא כדין אבל אין קובעין הדבר לדורות ואומרים שהלכה כך הוא, וכן אם ראו לפי שעה לבטל מצות עשה או לעבור על מצות לא תעשה כדי להחזיר רבים לדת או להציל רבים מישראל מלהכשל בדברים אחרים עושין לפי מה שצריכה השעה, כשם שהרופא חותך ידו או רגלו של זה כדי שיהיה כולו כך בית דין מורים בזמן מן הזמנים לעבור על קצת מצות לפי שעה כדי שיתקיימו [כולם] כדרך שאמרו חכמים הראשונים חלל עליו שבת אחת כדי שישמור שבתות הרבה.

תלמוד בבלי מסכת שבת דף נה עמוד ב

ראובן בני עלי בני שמואל דוד ושלמה ויואש סימן. אמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן: כל האומר בני עלי חטאו - אינו אלא טועה, שנאמר ושם שני בני עלי (עם ארון ברית האלהים) חפני ופנחס כהנים לה'. סבר לה כרב, דאמר רב: פנחס לא חטא. מקיש חפני לפנחס, מה פנחס לא חטא - אף חפני לא חטא. אלא מה אני מקיים אשר ישכבון

את הנשים. מתוך ששהו את קיניהן. שלא הלכו אצל בעליהן - מעלה עליהן הכתוב כאילו שכבום. גופא, אמר רב: פנחס לא חטא. שנאמר ואחיה בן אחיטוב אחי אי כבוד בן פנחס בן עלי כהן ה' וגו' אפשר חטא בא לידו, והכתוב מייחסו? והלא כבר נאמר יכרת ה' לאיש אשר יעשנה ער וענה מאהלי יעקב ומגיש מנחה לה' צבאות, אם ישראל הוא - לא יהיה לו ער בחכמים ולא עונה בתלמידים, ואם כהן הוא - לא יהיה לו בן מגיש מנחה. אלא לאו שמע מינה - פנחס לא חטא. אלא הא כתיב אשר ישכבן! - ישכבן כתיב. - והכתיב אל בני כי לא טובה השמעה! - אמר רב נחמן בר יצחק: בני כתיב. והכתיב מעברים! - אמר רב הונא בריה דרב יהושע: מעבירים כתיב. והכתיב בני בליעל! מתוך שהיה לו לפנחס למחות לחפני ולא מיחה - מעלה עליו הכתוב כאילו חטא.

תוספות מסכת שבת דף נה עמוד ב
מעבירים כתיב - הש"ס שלנו חולק על ספרים שלנו שכתוב בהם (מעבירים) וכן מצינו בירושלמי בשמשון והוא שפט את ישראל ארבעים שנה מלמד שהיו פלשתים יראים ממנו כ' שנה אחר מותו כמו בחייו ובכל ספרים שלנו כתיב כ' שנה (שופטים טז).

רבי עקיבא איגר מסכת שבת דף נה עמוד ב
תוס' ד"ה מעבירם כתיב וכו' ובכל ספרים שלנו. וכן מצינו בנדה דף לג ע"א תוס' ד"ה והנושא שכתבו דהמסורת שלנו מחולק עם הש"ס. ובמגילה דף כב ע"א כתבו תוס' דריחל הוא ב' פסוקים סמוך לפרשה שלפניו וכן והקרבתם ובס"ת שלנו ריחל הוא ד' פסוקים מהפרשה וכן והקרבתם ג"פ וכמ"ש מהרש"א שם. ובפסחים דף קיז ע"א בתוס' ד"ה שעומדים כתבו שלא יתכן שיהיה מזמור ב' פסוקים ואלו בספרים שלנו מזמור קי"ז הוא ב' פסוקים. עיין מהרש"א שם ע"א. ובסנהדרין דף ד' ע"א פירש"י שם דבכבשה דיחיד כתיב קרנות מלא ובס"ת שלנו כתיב חסר. ובדף ד' ע"א כתב רש"י דבפרשה והיה כי יביאך כתיב לטטפת חסר ובפ' והיה אם שמוע כתיב מלא, ובס"ת שלנו גם בפ' והיה כי יביאך כתיב מלא. ובדף כ' ע"א כתיב להברית וקרי להברות ובספרים שלנו גם הכתיב להברות. עוד שם דף קג ע"א, ויחתר לו ויעתר לו מיבעיא ליה, ובספרים שלנו כתיב ויעתר. ובב"ב דף ט' ע"א הלא פרוש בשין ובספרים שלנו כתיב בסין, ועיין בה"א שם במהרש"א. ובקדושין דף ל' ע"א והתגלה חציין של פסוקים ובתיקונים בפרשת צו בפסוק ויאפוד לו בו ציין דשם חצי התורה בפסוקים. ובירושלמי שהביא תוס' בכתובות דף ז' ע"ב דבמקהלת ברכו אלהים חסר, ובספרים שלנו כתיב מלא. וברש"י בחומש פרשת תרומה ואת כל אשר אצוה הוא ו"ו יתירה ולפנינו כתיב את בלא ו'. עיין בר"א"ם שם. ובמדרש רבה שיר השירים בפסוק אחזו לנו שועלים שעלים א"ר ברכיה קדמאה מלא תניינא חסר, ובמסורה אינו כן אלא תרווייהו חסר. ובברכות דף ז' ע"ב כתיב לכלותו ובספרים שלנו בד"ה א' י"ז כתיב לבלותו. (ובפסחים דף ג' ע"א ו' דטהור, ובספרים שלנו כתיב טהר חסר ו'). ובנדרים דף לז ע"ב את דהוגד הוגד קרי ולא כתיב, ובספרים שלנו הוא קרי וכתיב כמ"ש הר"ן שם. ובפסוק אני ה' אלהיך אשר הוצאתיך איתא בירושלמי פ"ה דסוכה דהסר י', ובספרים שלפניו הוא מלא יו"ד. ובמדרש ויקרא רבה פ' ט' ושם דרך. א"ר יוחי ושם כתיב. ובספרים שלנו כתיב בסין. ובפירש"י בחומש בראשית כ"ד תפילגשם חסר כתיב. ובכל הספרים איתא מלא. ובמדרש בראשית רבה פרשה ע"ז ר"ל אמר הנתרת כתיב ובכל הספרים שלנו כתיב הנותרת. ובערכין דף ל"ב ע"א בתוספות ד"ה אשר דרש"י כ' דהכתיב ויקרא כ"ה אשר לוא חומה והם כתבו דהכתיב אשר לו והקרי לא ובספרים שלנו הכתיב לא באל"ף והקרי לו כמ"ש הת"ט שם.

עיין בספר המקרא והמסורה לר' ראובן מרגלית

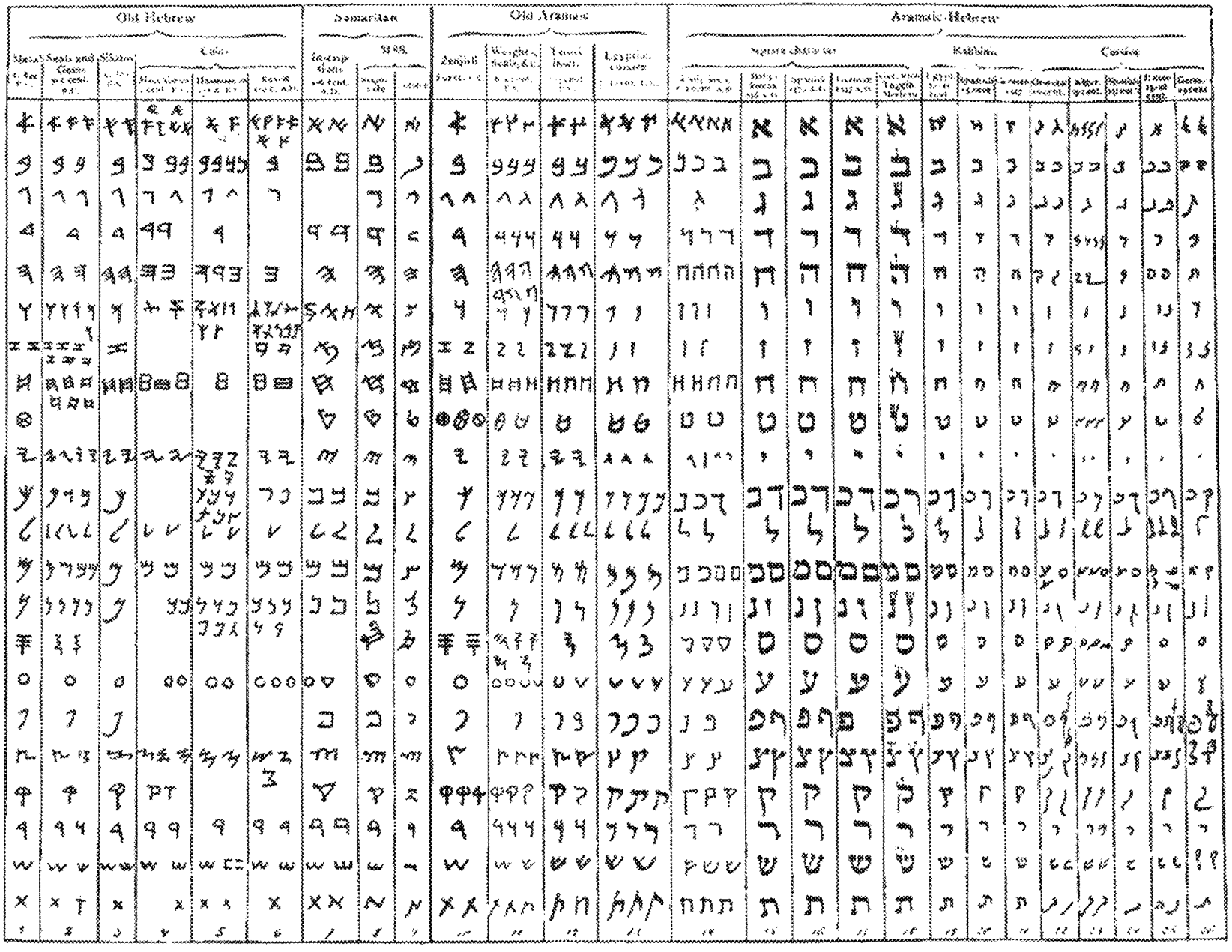
Old Hebrew
Coins
Samaritan
Old Aramaic
Aramaic-Hebrew
Square Rabbinic
Rabbinic
Cursive

תלמוד בבלי מסכת שבת דף קד עמוד א

עלויי קא מעלי ליה; דאמר רב חסדא: מ"ם וסמ"ך שבלוחות בנס היו עומדין. אלא סתום ועשאו פתוח, גרועי קא מגרע ליה; דאמר רבי ירמיה, ואיתימא רבי חייא בר אבא: מנצפ"ך צופים אמרום. ותיסברא? והכתיב: אלה המצות - שאין הנביא רשאי להדש דבר מעתה! אלא: מיהוה הוא, מידע לא הוה ידעין הי באמצע תיבה הי בסוף תיבה. ואתו צופים תקנינהו. - ואכתי, אלה המצות - שאין הנביא רשאי להדש דבר מעתה! - אלא: שכחום וחזרו ויסדום. גופא, אמר רב חסדא: מ"ם וסמ"ך שבלוחות בנס היו עומדין. ואמר רב חסדא: כתב שבלוחות נקרא מבפנים ונקרא מבחוץ. כגון נבוב - בובן, (רחב - בהר), +מסורת הש"ס: [בהר רהב]+ סרי - ורס.

רש"י מסכת שבת דף קד עמוד א

עלויי קא מעלי ליה - שהיתה מ"ם סתומה בלוחות, אבל מ"ם פתוחה לא היתה בלוחות, כדמפרש מנצפ"ך צופים אמרום, וכיון דאמר רב חסדא מ"ם וסמ"ך שבלוחות בנס היו עומדים, לא אפשר לאוקומיה אלא בסתומה, דהוא"ל והכתב היה נראה משני עבריהם, היה לה ליפול אם לא שבנס היה עומד, אבל פתוחה אין בה נס, על כרחך מנצפ"ך דר' ירמיה דאמר צופין אמרום - בפתוחים קאמר. יש שמקשין סוגיא זו על סוגיא דאמר במגילה, דרמינן הא דר' ירמיה אהא דרב חסדא. אלמא תרוייהו בסתומין, ואין זו קושיא, שכן דרך התלמוד, המקשן מהפך הסברא כאן כדי שיקשה, ובמקום אחר מהפכו לפי הקושיא, ואי הוה בעי התם לתרוצי כי איתמר דרב חסדא בסתומין ודר' ירמיה בפתוחין - הוה מתרץ ליה, אלא תירוצא מעליא שני לית התם, והכא נמי.

תוספות מסכת שבת דף קד עמוד א

גרועי קא מגרע ליה דאמר רבי חייא בר אבא מנצפך צופים אמרום - וא"ת דהכא משמע דבפתוחה קאמר דצופים אמרום ובפ"ק דמגילה (דף ב:) פריך עלה דר' חייא בר אבא מאלה המצות שאין נביא רשאי להדש דבר ועוד האמר רב חסדא מם וסמך שבלוחות בנס היו עומדים משמע דר' חייא בסתומה איירי ואור"י דהכי קאמר התם ועוד האמר רב חסדא ועוד אי רבי חייא בר אבא בסתומה איירי תקשה נמי דרב חסדא אלא ודאי בפתוחה איירי והא דנקט מנצפך ולא נקט להו כסדר אלפא ביתא משום דמנצפך משמע מן צופים.

תלמוד בבלי מסכת מגילה דף ב עמוד ב - דף ג עמוד א

ואמר רבי ירמיה ואיתימא רבי חייא בר אבא: מנצפ"ך צופים אמרום. - ותסברא? והכתיב: אלה המצות שאין נביא רשאי להדש דבר מעתה! ועוד, האמר רב חסדא: מ"ם וסמ"ך שבלוחות בנס היו עומדין? - אין, מהוה הוו, ולא הוו ידעי הי באמצע תיבה והי בסוף תיבה, ואתו צופים ותקינו: פתוחין באמצע תיבה וסתומין בסוף תיבה. - סוף סוף אלה המצות - שאין נביא עתיד להדש דבר מעתה! - אלא שכחום וחזרו ויסדום.

תוספות מסכת מגילה דף ב עמוד ב

ועוד האמר רב חסדא מ"ם וסמ"ך כו' - השתא סלקא דעתך דמנצפך מיירי בסתומות ותימה דבמסכת שבת פרק הבונה (דף קד. ושם) משמע איפכא מדקאמר התם בשלמא פתוח ועשאו סתום עילויי עליה דאמר רב חסדא כו' אלא סתום ועשאו פתוח גרועי גרעיה דא"ר ירמיה מנצפ"ך [צופים אמרום] אלמא מנצפ"ך איירי בפתוחות ואור"י דגמ' [דשבת] מסיק ליה וקתני דידע מתחילה מילתיה דרב חסדא וגם איירי ליה מעיקרא בפתוחות הוצרך להעמיד מנצפ"ך בפתוחות ולא תקשה דרב חסדא והכא ה"ק ותסברא והכתיב אלה המצות והך קושיא איתותב בין בפתוחות בין בסתומות ועוד את"ל דבסתומות איירי אכתי תקשה והאמר רב חסדא מ"ם וסמ"ך וכו' וכן פיר"ת וז"ל שהגיה בספר הישר מנצפ"ך צופים אמרום כמו קול צופיך (ישעיה נב) נביאים צופים מהר אפרים (שמואל א א) ממאתים נביאים (מצופים) שעמדו להם לישראל והיו צופים הללו לאחר ששרף אמון את התורה ומשום לשון גופל על הלשון נקרא מנצפ"ך בלשון צופיך ותסברא והכתיב אלה המצות ועוד והאמר רב חסדא מ"ם וסמ"ך שבלוחות וכו' ומשני אין מהוי הוי ולא קשיא מידי דרבי ירמיה מוקי לה בסתומות וכי מטי במגילה פריך מהא דרב חסדא דהכי אורחיה זיל הכא קא מדחי ליה מאלה המצות גמי פריך ומשני שפיר ומתוך הסוגיא דמגילה ושבת מוכח תרוייהו ורבי ירמיה קאמר מנצפ"ך צופים אמרום אפתוחות ואסתומות וכדמסיק הש"ס.

תלמוד ירושלמי (וילנא) מסכת מגילה פרק א
אמר רבי לוי מאן דאמר לרעון ניתנה התורה ע"ן מעשה ניסים מאן דאמר אשורי ניתנה התורה סמ"ך מעשה ניסים רבי ירמיה בשם רבי חייה בר בא ורבי סימון תרוייהון אמרין תורת הראשונים לא היה לא ה"א שלהם ולא מ"ם שלהן סתום הא כמ"ך סתום

תלמוד בבלי מסכת סנהדרין דף כא עמוד ב - דף כב עמוד א
תניא, רבי יוסי אומר: ראוי היה עזרא שתינתן תורה על ידו לישראל, אילמלא (לא) קדמו משה, במשה הוא אומר ומשה עלה אל האלהים, בעזרא הוא אומר הוא עזרא עלה מבבל, מה עלייה האמור כאן תורה - אף עלייה האמור להלן תורה, במשה הוא אומר ואתי צוה ה' בעת ההיא ללמד אתכם חקים ומשפטים, בעזרא הוא אומר כי עזרא הכין לבבו לדרש את תורת ה' (אלהיו) ולעשת וללמד בישראל חק ומשפט, ואף על פי שלא ניתנה תורה על ידו - נשתנה על ידו הכתב, שנאמר וכתב הנשתון כתוב ארמית ומתרגם ארמית וכתיב לא כהלין כתבא למקרא ופשרא להודעה למלכא, וכתיב וכתב את משנה התורה הזאת - כתב הראוי להשתנות, למה נקרא אשורית - שעלה עמהם מאשור, תניא, רבי אומר: בתחלה בכתב זה ניתנה תורה לישראל, כיון שחטאו - נהפך להן לרועץ, כיון שחזרו בהן - ההזירו להם, שנאמר שובו לבצרון אסירי התקוה גם היום מגיד משנה אשיב לך, למה נקרא שמה אשורית - שמאושרת בכתב, רבי שמעון בן אלעזר אומר משום רבי אליעזר בן פרטא שאמר משום רבי אלעזר המודעי: כתב זה לא נשתנה כל עיקר, שנאמר ווי העמודים; מה עמודים לא נשתנו - אף ווים לא נשתנו, ואומר ואל היהודים ככתבם וכלשונם, מה לשונם לא נשתנה - אף כתבם לא נשתנה, אלא מה אני מקיים את משנה התורה הזאת - לשתי תורות, אחת שיוצאה ונכנסת עמו ואחת שמונחת לו בבית גנזו, אותה שיוצאה ונכנסת עמו - עושה אותה כמין קמיע, ותולה בזרועו, שנאמר שויתי ה' לנגדי תמיד, ואידך, האי שויתי מאי דריש ביה? - ההוא מיבעי ליה כדרב חנה בר ביזנא, דאמר רב חנה בר ביזנא אמר רבי שמעון חסידא: המתפלל צריך שיראה עצמו כאילו שכינה כנגדו, שנאמר שויתי ה' לנגדי תמיד, לרבי שמעון דאמר כתב זה לא נשתנה, מאי לא כהלין כתבא למקרא? - אמר רב: בגימטריא איכתיב להון: יטת ישת אידך פוגחמט, מאי פריש להו - מנא מנא תקל ופרסין, מנא - מנא אלהא מלכותך (והשלמת לך) +מסורת הש"ס: והשלמה+, תקל - תקלתא במאזניא והשתכחת חסיר, (פרסין) +מסורת הש"ס: פרס+ - פריסת מלכותך ויהיבת למדי ופרס, ושמואל אמר: ממתוס ננקפי אאלרן, ורבי יוחנן אמר: אנם אנם לקת ניסרפו, רב אשי אמר: נמא נמא קתל פורסין,

ישעיהו פרק ט פסוק ו
לְמַרְבֵּה הַמִּשְׂרָה וּלְשָׁלוֹם אֵין־קֵץ עַל־כִּסֵּא דָוִד וְעַל־מַמְלַכְתּוֹ לְהָכִין אֹתָהּ וּלְסַעֲדָהּ בְּמִשְׁפָּט וּבִצְדָקָה מֵעַתָּה
וְעַד־עוֹלָם קִנְאַת יְקוָק צְבָאוֹת תַּעֲשֶׂה־זֹּאת:

רד"ק ישעיהו פרק ט פסוק ו
למרבה המשרה - המ"ם סתומה בכתוב, וקרי במ"ם פתוחה ובהפך זה בעזרא המ"ם פרוצים, מ"מ פתוחה בסוף התיבה, בכתוב, ויש בו דרש כאשר יסתמו חומות ירושלם שהם פרוצים כל זמן הגלות ולעת הישועה יסתמו הפרוצים ואז תפתח המשרה שהיא סתומה עד מלך המשיח:

תלמוד בבלי מסכת נדרים דף לז עמוד ב
אמר רבי יצחק: מקרא סופרים, ועיטור סופרים, וקריין ולא כתיבן, וכתיבן ולא קריין - הלכה למשה מסיני, מקרא סופרים: ארן, שמים, מצרים, עיטור סופרים: אחר תעבורו, אחר תלך, אחר תאסף, קדמו שרים אחר נוגנים, צדקתך כהררי אל, קריין ולא כתיבן: פרת דבלכתו איש דכאשר ישאל איש בדבר האלהים, באים דנבנתה, לה דפליטה, את דהגד הוגד, אלי דהעורן, אלי דהשעורים, הלין קריין ולא כתבן, וכתבן ולא קריין: נא דיסלה

ספרי דברים פרשת וזאת הברכה פיסקא שנו
(כז) מעונה אלהי קדם, שלשה ספרים נמצאו בעזרה אחד של מעונים ואחד של היא היא ואחד נקרא ספר זעטוטים, באחד כתיב מעון אלהי קדם ובשנים כתיב מעונה אלהי קדם, בטלו חכמים את האחד וקיימו השנים, באחד כתיב תשעה היא ובשנים כתיב אחד עשרה היא בטלו חכמים את האחד וקיימו את השנים באחד כתיב וישלח את זעטוטי בני ישראל, ואל זעטוטי בני ישראל, ובשנים כתיב +שמות כד ה+ וישלח את נערי בני ישראל +שם /שמות כד/ יא+ ואל אצילי בני ישראל בטלו חכמים את האחד וקיימו את השנים, ומתחת זרועות עולם, מלמד שארץ ישראל היא תקפה של עולם, ויגרש מפניך אויב, אלו שברחו לאסיא, ויאמר השמד, אלו יושבי ארץ ישראל,

רד"ק הקדמה

גם אכתוב טעם כתיב וקרי וכתוב ולא קרי והרי ולא כתוב כאשר אוכל לתת טעם לשניהם כל אחד ואחד במקומו ונראה כי המלות האלה נמצאו כן לפי שבגלות ראשונה אבדו הספרים ונטלטלו והחכמים יודעי התורה מתו ואנשי כנסת הגדולה שהחזירו התורה לישנה מצאו מחלוקת בספרים והלכו בהם אחר הרוב לפי דעתם ובמקום שלא השיגה דעתם על הברור כתבו האחד ולא נקדו או כתבו מבחוץ ולא כתבו מבפנים וכן כתבו בדרך אחד מבפנים ובדרך אחר מבחוץ ואכתוב בקצת המקומות תרגום יונתן בן עוזיאל שיש בו פירושים טובים ונאים גם אביא דברי רבותינו זכרונם לברכה במקומות שאנו צריכים לפירושם ולקבלתם על כל פנים גם כן אביא קצת הדרשות לאוהבי הדרש ועתה אחל בעזרת המלמד לאדם דעת:

שמואל ב פרק טו פסוק כא

וַיַּעַן אִתַּי אֶת־הַמֶּלֶךְ וַיֹּאמַר חַי־יְקוָק וְחַי אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ כִּי אִם בַּמָּקוֹם אֲשֶׁר יִהְיֶה־שָּׁם אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ אִם־לְמָוֶת אִם־לְחַיִּים כִּי־שָׁם יִהְיֶה עַבְדֶּךָ:

רד"ק שמואל ב פרק טו פסוק כא

כי אם במקום - אם כתיב ולא קרי והענין אחד אם קרי או לא קרי והמלות האלה דכתיב ולא קורין או דקורין ולא כתיבין וכן קרי וכתיב נראה כי בגלות הראשון אבדו הספרים ונטלטלו והחכמים יודעי המקרא מתו ואנשי כנסת הגדולה שהחזירו התורה לישנ' מצאו מחלוקת בספרי' הנמצאי' והלכו בהם אחר הרוב לפי דעתם ובמקום שלא השיגם דעתם על הברור כתבו האחד ולא נקדו או כתבו מבחוץ ולא כתבו מבפנים או כתבו אחד מבחוץ ואחד מבפנים:

מלכים א פרק ז פסוק כג

וַיַּעַשׂ אֶת־הַיָּם מוּצָק עֶשֶׂר בָּאַמָּה מִשְּׂפָתוֹ עַד־שְׂפָתוֹ עָגֹל סָבִיב וְחָמֵשׁ בָּאַמָּה קוֹמָתוֹ וְקַוֶּה וָקָו שְׁלֹשִׁים בָּאַמָּה יָסֹב אֹתוֹ סָבִיב:

רלב"ג מלכים א פרק ז פסוק כג

ויעש את הים מוצק וגו' - הנה התבאר בספר דברי הימים כי הים היה משמש לרחצה לכהנים בו וכדי שלא יהיו המים שאיכין צריכים אני לומר שרגלי הבקרים היו מלמטה והיו המים באים שם מלמטה נובעים מהקרקע ונכנסים שם. והנה זכר שהיה רחב הים כשפתו אל שפתו עשר אמות והיה עגול סביב והיה חמש אמות קומתו. והנה אמרו שקו שלשים באמה יסוב אותו סביב היא על דרך קירוב כי ההיקף בעגול הוא מוסיף על שלשה בשעור בקוטר כמו שביעית הקוטר בקירוב מעט ואם אמרנו שמדת הקו הסובב היא לקוחה בחלל הים הנה יהיה יותר קרוב אל האמת אך יהיה בו קירוב מעט כי עביו היה טפח ולזה יהיה קטר חללו עשר אמות פחות שלישית אמה ויהיה היקפו בקירוב יותר על שלשים אמה אמה ושלישית אמה:

קוה = 111
קו = 106
111/106 x 3 = 3.1415

דברים פרק כט פסוק כח

הַנִּסְתָּרֹת לַיקוָק אֱלֹהֵינוּ וְהַנִּגְלֹת לָנוּ וּלְבָנֵינוּ עַד־עוֹלָם לַעֲשׂוֹת אֶת־כָּל־דִּבְרֵי הַתּוֹרָה הַזֹּאת:

תלמוד בבלי מסכת סנהדרין דף מג עמוד ב

אמר רבי יוחנן משום רבי אלעזר ברבי שמעון: לפי שלא ענש על הנסתרות עד שעברו ישראל את הירדן. כתנאי: הנסתרת לה' אלהינו והנגלת לנו ולבנינו עד עולם למה נקוד על לנו ולבנינו ועל ע"ן שבעד? מלמד שלא ענש על הנסתרות עד שעברו ישראל את הירדן, דברי רבי יהודה. אמר ליה רבי נחמיה: וכי ענש על הנסתרות לעולם? והלא כבר נאמר עד עולם. אלא כשם שלא ענש על הנסתרות - כך לא ענש על עונשין שבגלוי עד שעברו ישראל את הירדן. אלא

רש"י מסכת סנהדרין דף נג עמוד ב

והגלות לנו - קולר תלוי בצואר כולנו ואי לאו נקודה הוה אמינא כך היא המדה לעולם, באתה הנקודה לדרוש דאין מדה זו נוהגת לפוטרנו מן הנסתרות אלא עד שעברו את הירדן, והיה לו לנקוד את הנקודה הזאת על לה' אלהינו - ללמד שלא עד עולם הן לה' אלהינו, אבל לאו אורח ארעא לנקוד את השם ונקוד על לנו ולבנינו לומר שאין כאן מקומו ממש אלא למעלה מן הגגלות גמי ניתן לדרוש כך: הנסתרות לה' אלהינו ולנו ולבנינו - שאף אנו נענשים, ומיהו אי הוה כתיב ליה הכי - הוה משמע דאף קודם שעברו את הירדן נמי, לחכי פלגינהו ונקד, לומר: דלכאן ולכאן הוא נדרש, ולומר לך דעד השתא בסוף ארבעים שנה שנאמר להם מקרא זה בערבות מואב לא היו הנסתרות אלא לה' אלהינו, אבל מכאן ואילך הם אף לנו ולבנינו, ונקודה דעי"ן שבעד לחלק באתה, דלא תימא מעולם ועד עולם, אלא מעתה מתחלת מדה זו ותנהוג עד עולם.

רש"י דברים פרק כט פסוק כה

הנסתרת לה' אלהינו - ואם תאמרו מה בידינו לעשות, אתה מעניש את הרבים על הרהורי היחיד, שנאמר (פסוק יז) פן יש בכם איש וגו', ואחר כך (פסוק כא) וראו את מכות הארץ ההיא, והלא אין אדם יודע טמונותיו של חבירו, אין אני מעניש אתכם על הנסתרות. שהן לה' אלהינו והוא יפרע מאותו יחיד. אבל הגגלות, לנו ולבנינו לבער הרע מקרבנו, ואם לא נעשה דין בהם יענשו את הרבים. נקוד על לנו ולבנינו, לדרוש. שאף על הגגלות לא ענש את הרבים עד שעברו את הירדן משקבלו עליהם את השבועה בהר גרזים ובהר עיבל ונעשו ערבים זה לזה:

מסכתות קטנות מסכת אבות דרבי נתן נוסחא א פרק לד

עשר נקודות בתורה אלו הן. ישפוט ה' ביני וביניך (בראשית ט"ז ה') נקוד על י' שבבי"ניך מלמד שלא אמרה לו אלא על הגר. ויש אומרים על הממילין מריבה ביני וביניך. [כיוצא בו] ויאמרו אליו איה שרה (שם י"ח ט') נקוד על אי"ו [שבאליו מלמד] שיודעין בה ומבקרין אחריה. [כיוצא בו ולא ידע] בשכבה ובקו"מה (שם י"ט ל"ג) נקוד על וי"ו שבקומה הראשון מלמד שלא הרגיש אלא בעמידתה של צערה. כיוצא בו וירן עשו לקראתו ויחבקהו ויפול על צוארו וישק"הו (שם ל"ג ד') כולו נקוד מלמד שלא נשקו באמת. רבי שמעון בן אלעזר אומר נשיקה זו של אמת וכולן אינן לאמת. כיוצא בו וילכו אחיו לרעות א"ת צאן אביהם בשכם (שם ל"ז י"ב) נקוד על א"ת מלמד שלא לרעות הצאן הלכו אלא לאכול ולשתות ולהתפתות. כיוצא בו כל פקודי הלוים אשר פקד משה ואהר"ן (במדבר ג' ל"ט) נקוד על אהר"ן למה מלמד שלא היה אהרן מן המנין. כיוצא בו או בדרך רחו"קה (שם ט' י') נקוד על ה' שברחוקה מלמד שלא היתה דרך רחוקה אלא מן אסקופת עזרה ולחוץ. כיוצא בו ונשים עד נופת אש"ר עד מידבא (שם כ"א ל') נקוד על רי"ש שבאשר למה מלמד שהחריבו האומות ולא החריבו המדינות. [כיוצא בו] ועשרון עשרו"ן (שם כ"ט ט"ו) של יום טוב הראשון של חג הסכות נקוד עשרו"ן בוי"ו למה מלמד שלא יהא שם אלא עשרון אחד. כיוצא בו הנסתרות לה' אלהינו והגגלות לנ"ו ולבני"נו (דברים כ"ט כ"ה). נקוד על לנ"ו ולבני"נו ועל ע' שבעד למה אלא כך אמר עזרא אם יבא אליהו ואמר לי מפני מה כתבת כך אומר אני לו כבר נקדתי עליהן ואם אומר לי יפה כתבת אעבור נקודה מעליהן: אחת עשרה היא כתיב בוי"ד בתורה. הראשון הוא ומלך בלע הי"א צוער (בראשית י"ד ב'). הלא הוא אמר לי אחותי הוא והי"א גם הוא אמרה אחי הוא (שם כ' ה') הוא מוצאת והי"א שלחה אל חמיה לאמר (שם ל"ח כ"ה). וכי יומות מן הבהמה אשר הי"א לכם לאכלה (ויקרא י"א ל"ט). והי"א הפכה שער לבן (שם י"ג י'). ואם יראונה הכהן [וגו'] והי"א כהה (שם שם כ"א). והי"א תראה את ערותו (שם כ' י"ז). את אביה הי"א מחללת (שם כ"א ט'). בקנאות ונסתרה והיא נטמאה [וגו'] והי"א לא נתפשה (במדבר ה' י"ג) או עבר עליו רוח קנאה וקנא את אשתו והי"א לא נטמאה (שם שם י"ד):

פסקי תוספות מנחות

רלא כשכתב מלת כסורס עשה נקודה (לא תסר
מאחיך יאחר מעשה למה נקדים יפיב) [לתר שם
יאחר מעשה למה נקדת תשיב]הלא לא תתקני
כעתון נקוד ונקרא כלא ולא תכת שלם לכן
תיכת נמלא דלא דרש ליס [עיין נמרא דף
פ"ח ס"ב] אמ"ר ראנו לנ"ו ולנינ"ו דרש כ"ע:

שו"ת אגרות משה יורה דעה חלק ג סימן קיד

ואף הנקודות שבתורה שאין בהם פסול בין אם לא נעשו אותן הנקודות בהס"ת, ובין אם נמצא איזה נקודות שאין צריכין, נמי אסור עיין בפסקי תוס' מנחות סימן רל"א כשכתב עזרא התורה עשה נקודה אמר אם יאמר משה למה נקודת אשיב הלא לא מחקתי, והוא ברייתא באדר"נ פרק ל"ד ה"ד בלשון אחר שהוא גירסא מוטעת שאיתא אמר עזרא אם

יבא אלהנו ויאמר לי מפני מה כתבת כך אומר אני לו כבר נקדתי עליהן ואם אומר לי יפה כתבת אעביר נקודה מעליהן, והוא טעות ברור שכתיבת התיבות שבתורה לא שייך שישאלו למה כתבן דהרי משה מפי הגבורה כתבן והמוחקן הוא בכלל כי דבר ה' בזה והוא כופר בתורה דהרי הוא כאומר שאותיות אלו לא נכתבו מפי הקדוש ברוך הוא או שהקב"ה החליף ואמר שמעתה לא יכתבו שתרוייהו אלו נחשבו כופרים בתורה, וגם אם אין צורך לכותבן מה יועיל מה שכתב הנקודה. עמש"כ בבנין יהושע הם דברים שלא ניתנו להאמר שעזרא הסופר לא תיקן שום דבר דשום נביא שבעולם לא יוכל לשנות שום דבר דאלה המצות שאין הנביא רשאי לחדש דבר ואף על מנצפ"ך לומר הי באמצע תיבה והי בסוף תיבה הקשה הגמ' שאין רשאין לחדש דבר. והתירוץ שכחום וחזרו ויסדום הוא בפלפולא כדכתבתי באג"מ או"ח ח"א סימן י"ד ענף א' סוף ד"ה אבל באמת. ואף עזרא לד' יוסי בסנהדרין דף כ"א דנשתנה על ידו הכתב הוא רק לענין זה שמשה רמזה בתורה אבל לא לענין לתקן שום דבר וחס לן לומר ושרי ליה מריה לבעל בנין יהושע. אבל פשוט שהוא גירסא מוטעת אלא צריך לגרוס כהפסקי תוס' וכדהובא גם בט"ז יו"ד סימן ער"ד סוף סק"ז.

ט"ו יורה דעה סימן רעד ס"ק ז
עוד נ"ל בספר תורה שאין לה נקודות הראויות להיות על איזה מקומות כגון על [אליו] איה שרה או בשאר מקומות שאין לפסול מלקרות בהתיא ס"ת אף על פי שעדיין לא נתקנה דהא על כל פנים כתבה כנתינתה מסיני שהנקודות שאמרו חכמים הם מתקנת עזרא כמ"ש (התוס' בזבחים פרק ר' ישמעאל) [בפסקי התוס' מנחות פ' כל קרבנות ציבור] וז"ל כשכתב עזרא התורה עשה נקודות ואמר אם יאמר משה למה נקדת יאמר הלא לא מחקתי עכ"ל (עי' במ"ר ס"פ ג' ובאבות דר"נ פ' ל"ד):

טעמי המקרא

דברים פרק כו פסוק ה
וְעָנִיתָ וְאָמַרְתָּ לִפְנֵי יְקֹוָק אֱלֹקֶיךָ אֲרַמִּי אֹבֵד אָבִי וַיֵּרֶד מִצְרַיְמָה וַיָּגָר שָׁם בִּמְתֵי מְעָט וַיְהִי־שָׁם לְגוֹי גָּדוֹל עָצוּם וָרָב:

תרגום אונקלוס דברים פרק כו פסוק ה
ותתיב ותימר קדם יי אלהך לבן ארמאה בעא לאבדא [לאובדא] ית אבא ונחת למצרים ודר תמן בעם זעיר והוה תמן לעם רב תקיף וסגי:

רש"י דברים פרק כו פסוק ה
ארמי אבד אבי - מזכיר חסדי המקום ארמי אובד אבי, לבן בקש לעקור את הכל, כשרדף אחר יעקב. ובשביל שחשב לעשות, חשב לו המקום כאלו עשה, שאומות העולם חושב להם הקדוש ברוך הוא מחשבה [רעה] כמעשה:
וירד מצרימה - ועוד אחרים באו עלינו לכלותנו, שאחרי זאת ירד יעקב למצרים:
במתי מעט - בשבעים נפש:

הגדה של פסח
צא ולמד מה בקש לבן הארמי לעשות ליעקב אבינו שפרעה לא גזר אלא על הזכרים ולבן בקש לעקור את הכל שנאמר (דברים כ"ו) ארמי אובד אבי וירד מצרימה ויגר שם במתי מעט ויהי שם לגוי גדול עצום ורב.

רשב"ם דברים פרק כו פסוק ה
ארמי אובד אבי - אבי אברהם ארמי היה, אובד וגולה מארץ ארם. כדכת' לך לך מארצך, וכדכת' ויהי כאשר התעו אותי אלהים מבית אבי. לשון אובד ותועה אחד הם באדם הגולה כדכת' תעיתי כשה אובד בקש עבדך, צאן אובדות היו עמי רועיהם התעום. כלומר מארץ נכריה באו אבותינו לארץ הזאת ונתנה הקדוש ברוך הוא לנו:

אבן עזרא דברים פרק כו פסוק ה
וענית - יתכן, שישאלו הכהנים לאמר, 'מה זה שהבאת'? על כן: וענית. או כדמות תחלת. וכן ויען איוב הראשון (איוב ג, ב). אובד אבי - מלת אובד מהפעלים שאינם יוצאים, ואילו היה ארמי על לבן, היה הכתוב אומר מאביד או מאבד. ועוד, מה טעם לאמר 'לבן בקש להאביד אבי', וירד מצרימה? ולבן לא סבב לרדת אל מצרים. והקרוב, שארמי הוא יעקב. כאילו אמר הכתוב: כאשר היה אבי בארם, היה אובד, והטעם - עני בלא ממון. וכן תנו שכר לאובד (משלי לא, ו). והעד: ישתה וישכח רישו (שם שם, ז). והנה הוא ארמי אובד היה אבי, והטעם, כי לא ירשתי הארץ מאבי כי עני היה כאשר בא אל ארם. גם גר היה במצרים. והוא היה במתי מעט, ואחר כן שב לגוי גדול. ואתה ה' הוצאתנו מעבדות ותתן לנו ארץ טובה. ואל ישעון טוען, איך יקרא ארמי? והנה כמוהו יתרא הישמעאלי (דה"א ב, יז) והוא ישראלי, כי כן

אם הוצאות' הצו הוגש לפי בקשת' הכונס לא פורט: מי הוגש

בקבוץ: פלג הבקעה אגם הנגב אמש אגם בקבוץ בקבוץ הנגב' בקבוץ הבקבוץ' אגם בקבוץ פלג הבקעה' אגם בקבוץ הנגב' אגם בקבוץ הבקבוץ

ר"ן מסכת נדרים דף לז עמוד ב
מקרא סופרים ארץ ארץ - שכשיש בו אתנחתא נקרא ארץ בקמץ.

(need nekudot) כל-כל. את-את

1) מבחר המקורות ל מ ס ו ר ת בקביעות נ ו ס ח המקרא.

1) עירובין יג א : והאמר רב יהודה אמר שמואל משום רבי מ א י ר, כשהיה לומד אצל רבי עקיבא... וכשבאתי אצל רבי ישמעאל אמר לי: בני מה מלאכתך? אמרתי לו לבלר אני. אמר לי: בני הוה זהיר במלאכתך שמלאכתך מלאכת שמים היא, שמא אתה מחסר אות אחת או מייתר אות אחת נמצא מחריב את כל העולם כולו... עיין שם בתוספות ד"ה אי מייתר אות אחת.

2) בראשית רבה ט ה : ב ת ו ר ת ו של רבי מ א י ר מצאו כתובה מוב מ א ד - והנה טוב מ ו ד ה.

3) בראשית רבה כ כא : ויעש ה' אלקים לאדם ולאשתו כתנות ע ו ר ויילבישם - ב ת ו ר ת ו של רבי מ א י ר מצאו כתוב כותנות א ו ר.

4) בראשית רבה צ"ד כו-כז : ב ת ו ר ת ו של רבי מ א י ר כתובים ב ג ' דין - ו כ ן דין חושים.

5) ירושלמי תענית א א : אמר רבי חנינה בריה דרבי אבהו ב ש ע ר ו של רבי מ א י ר מצאו כתוב : מ ש א ד ו מ ח - מ ש א ר ו מ י (ישעיה כא יא).

6) ירושלמי תענית ד ב : שלשת ספרים מצאו בעזרה סמר מעוב' וספר זעטוטי וספר הילא. באחד מצאו כתוב מעון אלקי קדם (דברים לג כז) ובשנים כתיב מענה אלקי קדם, וקיימו שנים ובטלו אחד. באחד מצאו כתוב: ישלח את נ ע ר י ם בני ישראל, וקיימו שנים ובטלו אחד. באחד מצאו כתוב השע ה י א ובשנים כתוב אחד עשר ה י א (רבכל התורה הכתיב הוא=ה ו א, אפילו אם חקרי הוא=ה י א, חוץ מאחת עשרה פעם שגם הכתיב הוא=ה י א כמו חקרי) וקיימו שנים ובטלו אחד.

המאמר הזה נמצא במס. סופרים (ו ד) בשם רבי שמעון בן לקיש; גם באבות דרבי נתן, נוסחא ב', סוף פרק מו, בשינויים קטנים.

7) ירושלמי סנהדרין ב ו : וכותב (=המלך) לו ספר תורה לשמו... ומביאין אותו מספר ע ז ר ה על פי בית דין של שבעים ואחד.

8) מדרש בראשית רבתי, ויגש מ"ח (הוצאת אלבק, עמוד 209) - דין הוא מן מליא דכתיבן באוריתא דנפקת מן ירושלם בשביתא ומלקת לרומי וחזת גניזא בכ-נישתא דאסוירוס, עיי"ש בהערה 13; עיין גם בראשית רבה ט ה, אלבק, הערה 1 עיין בגליון הש"ס לרבי עקיבא איגר, שבת נה ב, שהביא את המקורות מן הש"ס והמדרשים התומכים בדברי התוספות, שם, ד"ה: מעבירים!

ד)שאלות לחזרה ולעיון:

1)מהוך החג"ך עצמו בודעו לנו שמות של הרבה ספרים,כנראה שאבדו לנו אי ש-
נ ב נ ז ו בכוונה,נשתדל לחפש אחריהם ולערוך את שמותיהם.

2)ב ח ל מ ו ד איבו בזכר שום ס ע ם לסדרם של הכתובים.האם הטעם מובן מ-
אליו ואין צרך להסבירו ?

3)באיזו תקופה אבו מוצאים ח ב ר א ג ש י ם שהעתיקו ספרים עתיקים ?

4)מה מצאו בספר י ח ז ק א ל שאמרו שדבריו סותרים זה את זה ?

5)מהן הב"מחותות" וב"השתומות" ? (עיין יד החזקה,הלכות ספר תורה,פרק ח'

6)מתי הוכנסה לפקסם העברי ה ח ל ו ק ה ל פ ר ק י ם(לשים לבו שחלוקה ל-
פרשיות ולפסוקים כבר היתה מימי קדם!).

7)איזה כלל גדול כלל לבו רבי עקיבא בדבריו במסכת אבות(ג יז)בפסורת
סייג ל ת ו ר ה ?

8)מה זה ס פ ר ה ע ז ר ה - ע ז ר א ?

9)תן דוגמאות לב - עיין ביד החזקה,הלכות ספר תורה,פרק שביעי.

א)אות ר ב ת י	ב)אות ז ע י ר א
ג)אות ת ל ו י ה	ד)אות ה פ ו כ ה
ה)אות סופית באמצע המלה	ו)אות פתוחה בסוף המלה
ז)כתיב ולא קרי	ח)קרי ולא כתיב
ט)נקודות מעל לאותיות	י)פיסקא באמצע פסוק

10)מה פירוש השם:ס ב י ר י ן ? בעלי מסורת מאוחרים,שאין להם הסמכות
של גירסות קרי-כתיב,ודבריהם גם כן לא נתקבלו בקריאה בצבור,נקראים
בשם ס ו ב ר י ם או מ ס ב י ר י ם,או ט ב י ר י ן.לעתים מבטים
את דבריהם וקוראים להם בשם:סביריין"ומעיין"= הסבירים המועים ומעיים.

11)מתי התבררה שלמסורת גדולה - מסורה קטנה ?

למסורת הגדולה שייכות ההערות הקשורות ל ה ס ב ר הפסוק,למסורת הקטנה
שייכות ההערות הקשורות ל צ ו ר ת הכתב או הכתיב(=חסר-מלא,אותיות המו-
כות וכו').

5) תוספתא ידים ב ז: ר"ש בן מנסיא אומר שיר השירים מטמאה את הידים מפני שנאמרה ברוח הקדש וקהלת אינה מטמאה את הידים שאינה אלא מחכמתו של שלמה. מה אמרו לו וכי לא כתב(- הגר"א גורס: וכי לא אמר)אלא זו בלבד ? הוי הוא אומר(מ"א ח)וידבר שלשת אלפים משל,ואומר(משלי ל")אל תוסף על דבריו; עיין בפירוש הגר"א על התוספתא ב ה ס ב ר הדברים,ועיין בבלי מגילה ז ב.

6) מהרות,ידים,ר ו ז: אומרים צרוקים קובלים אנו עליכם פרושים שאתם אומרים כתבי הקדש מטמאין את הידים,ספרי ה מ י ר ם אינם מטמאין את הידים ! אמר ר"יוחנן בן זכאי,וכי אין לנו על הפרושים אלא זו בלבד,הרי הם אומרים עצמות חמור טהורים ועצמות יוחנן כהן גדול טמאים ! אמרו לו לפי חבתן היא מוטאתן,שלא יעשה אדם עצמות אביו ואמו תרוורות(=ב ל ו ת),אמר להם אף כתבי הקדש לפי חבתן היא מוטאתן,ספרי המירם שאינן חביבין אין מטמאין את הידים.

בתוספתא ידים ב ט: אמר להן רבי יוחנן בן זכאי כתבי הקדש חיבתם מטמאתן שלא יעשה אותן שפיחים לבהמה(- הגר"א גורס ל ח ר ו מ ה).

עיין בפירוש הרמב"ם,הר"ש משאנץ,הרע"ב למסכת ידים,שם,בפירוש המלאכה ה מ י ר ם!

7) מגילה ז א: תנא רבי אליעזר אומר אמר ברוח הקדש נאמרה...רבי עקיבא אומר אמר אמר ברוח הקדש נאמרה...רבי מאיר אומר אמר ברוח הקדש נאמרה...רבי יוסי בן דורמסקית אומר אמר ברוח הקדש נאמרה...אמר שמואל מי חזאי דהם הוה אמינא מילתא רעדיעא(=יוחר טובה)מכולהו...

ושם אמר רב יהודה אמר שמואל א מ ת ר א י ב ה מטמאה את הידים,למי נאמרה דסבר שמואל אמתר ל א ו ברוח הקדש נאמרה ? והאמר שמואל אמתר ברוח הקדש נאמרה ! נאמרה לקרות(=לקרוא)ולא נאמרה לכתוב !.

8) שבת יג ב: אמר רב יהודה אמר רב ברם זכור אותו האיש לטוב,ותנינה בן חזקיה שמו,שאלמלא הוא ג נ ז ז מפר יחזקאל,שהיו דבריו מותרין דברי תורה. מה עשה ? העלו לו צ'מאות ברבי שמן וישב בעליית ודרשן.עיין חגיגה יג א.

9) חגיגה יג א: תנו רבנן מעשה בחיזקיה אחד שהיה קורא בביה רבו בספר יחזקאל והיה מביץ בחשמל ויצאה אש מחשמל ושרפתו.ביקשו ל ג נ ו ז ספר יחזקאל, אמר להם חנניה בן חזקיה:אם זה חכם,הכל חכמים הן ?

10) שבת ל ב: ואמר רבי יהודה ברבי אלעאי ורבי שמואל בר שילת משמיה דרב, בקשו חכמים ל ג נ ז ל ספר קהלת מפני שדבריו סותרין זה את זה. ומפני מה לא ג נ ז ל - ח ו ? מפני שתחילתו דברי תורה וסופו דברי תורה. תחילתו דברי תורה, דכתיב מה יתרון לאדם בכל עמלו שיעמול תחת השמש, ואמרי דבי רבי ינאי תחת השמש הוא דאין לו, קודם שמש יש לו. סופו דברי תורה, דכתיב: סוף דבר הכל נשמע את האלקים ירא ואת מצותיו שמור כי זה כל האדם....

11) אבות דרבי נתן, חוצאת שכטר, נוסחא א' פרק א': בראשונה היו אומרים משלי ושיר השירים וקהלת ב נ ו ז י ם היו, שהם היו אומרים משלות (=שהם רק משלים) ואינן מן הכתובים עמדו ו ג נ ז ו אותם, עד שבאו אנשי כנסת הגדולה ופירשו אותם...

12) תוספתא ידים ב הז: ה ג ל י ו נ י ם, ספרי מינין אינן מטמאות הידים, ספרי בן סירא וכל הספרים שנכתבו מכאן ואילך אינן מטמאין את הידים.

13) ירושלמי שבת דרין י א: רבי עקיבא אומר אף הקורא בספרים החיצונים (=ג"כ אין לו חלק לעולם הבא) כגון ספרי בן סירא וספרי בן לעגה, אבל ספרי המירם וכל הספרים שנכתבו מיכן והילך הקורא בהן כקורא באיגרת. מאי טעמא ? ויותר מהמה בני הזהר וגו' - להגיון ניתנו ליבינה לא ניתנו.

14) קהלת רבה יב יב: שכל המכנים בחוץ ביתו יותר מכ"ד ספרים, מחומה הוא מביא בביתו, כגון ספר בן סירא וספר בן אתגלא.

15) להבנת המקורות הנ"ל עיין בספרים הבאים:

1) ח ב ר ן, בעריכת ש.א. הורוביץ, ב (66-74), ב (30-39), ד (5-26), במאמרו של מאיר איש שלום: גלגול טומאת ידים בכלל ופגע בבחבי הקדש בפרט.

2) בן סירא השלם, הוצאת מ.ז. סגל, עמודים: 1-2, 6-8, 12-13, 37-38, 45-46.

3) מבוא המקרא, מ.ז. סגל, חלק רביעי, עמודים 819-830.

4) הספרים החיצונים, מאת אברהם כהנא, כרך ראשון, במבוא הכללי לספרים החיצונים.

5) השלמות והוספות למסכת ידים, מאת ח. אלבעק (סדר טהרות, עמודים 608-609).

שמואל א ט

(כ) ולמי כל חמדה ישראל. כמן נמ לרמוז לו ד׳ סקרוסים. נמקום מסכת כנחלים כי נדרך מס מיסב כנחל: (כג) אנר אמרתי לך. לפי עיד לו מנס ישם לנרמו: (כד) מח כשוק וכפלים. ל

עמי יוקא. רין ואשקיחינך בצפרא וכל די בלבך אחוי לך: כ ועל עסק אתגיא דאבדא לך ואת אתיתא למבעיהון יוקא. רין דון תקרא יומין לא תשני ית לבך עליהון ארי אשתכחא ידען כל חמדת ישראל הלא די לך וכל בית אבוך: כא ואתיב שאול ואמר הלא בר שבט בנימן אנא מזעירי שבטיא דישראל ורעיתי חלשא מכל זרעית שבט בנימן ולא מלקתא עמי כפתגמא הדין: כב וקבל שמואל ית שאול וית עבדוהי ואעיליון לאסתרותא ויהב להון אתר בריש זמנא ואינון כתלתין גברא: כג ואמר שמואל לטבחא הב לי ית מנתא די יהבית לך דאמרית לך שוי יתה עמך: כד וארים טבחא ית שקא וידויה ושוי קדם שאול ואמר הא דאשתאר שוי קדמך אכול ארי לזמנא גמיר לך למיכל עמא זמנית לשדרותא ואכל שאול עם שמואל ביומא ההוא: כה ונחתו מבית אסתרותא לקרתא ומליל עם שאול על אינרא:

הבטה ואכלתם עמי היום ושלחתיך בבקר וכל אשר בלבבך אגיד לך: כ ולאתנות האבדות לך היום שלשת הימים אל־תשם את־לבך להם כי נמצאו ולמי כל־חמדת ישראל הלוא לך ולכל בית אביך: כא ויען שאול ויאמר הלוא בן־ימיני אנכי ממקטני שבטי ישראל ומשפחתי הצערה מכל־משפחות שבטי בנימן ולמה דברת אלי כדבר הזה: כב ויקח שמואל את־שאול ואת־נערו ויביאם לשכתה ויתן להם מקום בראש הקרואים והמה כשלשים איש: כג ויאמר שמואל לטבח תנה את־המנה אשר נתתי לך אשר אמרתי אליך שים אתה עמך: כד וירם הטבח את־השוק והעליה וישם לפני שאול ויאמר הנה הנשאר שים לפניך אכל כי למועד שמור־לך לאמר העם קראתי ואכל שאול עם־שמואל ביום ההוא: כה וירדו מן־הבמה העיר וידבר עם־שאול על־הגג: כו וישכימו ויהי כעלות השחר ויקרא שמואל אל־שאול הגג לאמר קומה

מסורה

שלשה ספרים נמצאו בעזרה

קרי וכתיב, קרי ולא כתיב, כתיב ולא קרי

יש אם למסורת – חסורות ויתירות

בן אשר, בן נפתלי, מנחת שי

כתב עברי, כתב אשורי ,מ"ם וסמ"ך או ע"ן שבלוחות

תיקון סופרים

פרשה פתוחה, פרשה סתומה, (פרקים)

נקודות מעל הכתב

ג' חמוכית – במדבר

ע' תלויות – איוב

ג' תלויות – שופטים

ו' קטוע – פרשת פינחס

אותיות גדולות, אותיות קטנות

עשור סופרים, מקרא סופרים

(5) תרגומים

מזרח התיכון

פרשנות קדומה

תלמוד בבלי מסכת מגילה דף ט עמוד א - דף ט עמוד ב
ותניא, אמר רבי יהודה: אף כשהתירו רבותינו יונית - לא התירו אלא בספר תורה, ומשום מעשה דתלמי המלך.
דתניא: מעשה בתלמי המלך שכינס שבעים ושנים זקנים, והכניסן בשבעים ושנים בתים, ולא גילה להם על מה כינסן.
ונכנס אצל כל אחד ואחד ואמר להם: כתבו לי תורת משה רבכם. נתן הקדוש ברוך הוא בלב כל אחד ואחד עצה,
והסכימו כולן לדעת אחת. וכתבו לו אלהים ברא בראשית. אעשה אדם בצלם ובדמות. ויכל ביום הששי. וישבות ביום
השביעי. זכר ונקבה בראו, ולא כתבו בראם. הבה ארדה ואבלה שם שפתם, ותצחק שרה בקרוביה. כי באפם הרגו שור
וברצונם עקרו אבוס, ויקח משה את אשתו ואת בניו וירכיבם על נושא בני אדם. ומושב בני ישראל אשר ישבו במצרים
ובשאר ארצות ארבע מאות שנה. וישלח את זאטוטי בני ישראל, ואל זאטוטי בני ישראל לא שלח ידו, לא תמד אחד
מהם נשאתי, אשר חלק ה' אלהיך אתם להאיר לכל העמים. וילך ויעבוד אלהים אחרים אשר לא צויתי לעובדם. וכתבו
לו את צעירת הרגלים, ולא כתבו לו ואת הארנבת. מפני שאשתו של תלמי ארנבת שמה. שלא יאמר: שחקו בי היהודים
והטילו שם אשתי בתורה.

רש"י מסכת מגילה דף ט עמוד א
אעשה אדם - שמכאן פקרו המינין לומר שתי רשויות הן. דכתיב נעשה אדם (בראשית א).
ויכל ביום הששי - שלא יאמר אם כן עשה מלאכה בשבת, דהא כתיב ויכל ביום השביעי. והוא לא יקבל עליו מדרש
חכמים שדרשו בו: מה היה העולם חסר - מנוחה, באתה שבת - באתה מנוחה, וזהו גמרו.
זכר ונקבה בראו ולא כתבו בראם - דמשמע שני גופין ברא. כל אחד זכר ונקבה שני פרצופין, לכן כתבו בראו. שכך
נברא אדם בשני פרצופים.
בקרוביה - שלא יאמר על אברהם לא הקפיד דכתיב ויצחק, ועל שרה הקפיד, לפיכך כתבו בקרוביה, לומר: אברהם
בלבו. והיא אמרה בקרוביה.
נושא בני אדם - דמשמע גמל, שלא יאמר משה רבכם לא היה לו סוס או גמל.
הרגו שור - שלא יאמר רצחנים היו אבותיכם. שהרי אביהם מעיד עליהם שהם הרגו איש, לכך כתבו שור, שלא היו
חשובין בעיניו אלא כבהמות ולא הקפיד על הבהמות.
ובשאר ארצות - שלא יאמר שקר כתוב בתורה, שהרי קהת מיורדי מצרים היה וכשאתה מונה שנותיו של קהת ושנותיו
של עמרם ושנותיו של משה כולן אין מגיעות לארבע מאות שנה, כל שכן שהרבה משנות הבנים נבלעין בתוך שנות
האבות. אלא שמנה הכתוב מיום שנגזרה גזירת גלות מצרים בין הבתרים. ומשם עד שנולד יצחק שלשים שנה,
ומשנולד יצחק עד שיצאו ישראל ממצרים ארבע מאות שנה. צא מהם ששים של יצחק ומאה ושלושים שחיה יעקב
כשבא למצרים - נשארו מאתים ועשר, וכן היתה הגזרה כי גר יהיה זרעך בארץ לא להם (בראשית טו) ולא נאמר
במצרים אלא בארץ לא להם, ובשנולד יצחק היה אברהם גר בארץ פלשתים. ומאז עד שיצאו ממצרים נמצא יצחק
וזרעו, שהן זרעו של אברהם, גרים, ושלשים של קודם לכן לא נמנו בגזרה. דהא זרעך כתיב.
זאטוטי - לשון חשיבות, אבל נערי לשון קטנות, ויאמר: גרועים שלכם שלחתם לקבל פני שכינה.
ואל זאטוטי בני ישראל - באותה פרשה עצמה, ולפי שכתבו זאטוטי תחילה חזרו וכתבום כשמם הראשון, ולא כתבו
ואל אצילי בני ישראל.

תוספות מסכת מגילה דף ט עמוד א
אלהים ברא בראשית - פ"ה שאם כתבו בראשית ברא הוו אומרים בראשית שם הוא ושתי רשויות הן וקשה שהרי
בראשית אין שם כלל אלא בתחלה ועוד שכתבו לו בלשון יונית בתחלה וג"ל שהיונים היו יודעים שלעולם יש להזכיר
הבורא בתחילה ואם כן אלו כתבו בראשית קודם היה אומר דשתי רשויות הן והתיבה הראשונה הוי בורא אחד ואלהים
הוי השני משום הכי הפכו לו.
על נושא אדם - פן יאמר להם וכי לא היה לו למשה רבכם סוס או גמל.
(ואל) זאטוטי בני ישראל - וקשה אמאי לא כתבו לו וישלח את אצילי בני ישראל כדכתיב בסמוך והוי לשון גדולה ויש
לומר לפי שלא רצו לשקר ולכך כתבו לו זאטוטי במקום נערי ובמקום אצילי דמשמע לשון גדולה כמו זוטו של ים
(ב"מ דף כא:) ומשמע נמי לשון השפלה כדאמרינן התם האומר לצולה חברי (ישעיה מד) זו בבל שהוא זוטו של עולם
פי' עומקו ותחתיתו ושפלה מכל ארצות כדאמרינן נמי התם (שבת דף קיג:) הלכך נקרא שמה בבל שכל מתי מבול
נגערו שם (זבחים דף קיג:).

מסכתות קטנות מסכת סופרים פרק א הלכה ז
אין כותבין לא עברית, ולא ארמית, ולא מדית, ולא יונית, כתב בכל לשונות, בכל כתבים, לא יקרא בה, עד שתהא כתובה אשורית. מעשה בחמשה זקנים שכתבו לתלמי המלך את התורה יונית, והיה אותו היום קשה לישראל כיום שנעשה בו העגל, שלא הייתה התורה יכולה להתרגם כל צרכה. שוב מעשה בתלמי המלך, שכינס שבעים ושנים זקנים, והושיבם בשבעים ושנים בתים, ולא גלה להם על מה כינסם, נכנס אחר כל אחד ואחד מהם, אמר להם, כתבו לי תורת משה רבכם. נתן המקום עצה בלב כל אחד ואחד, והסכימה דעתן לדעת אחת, וכתבו לו תורה בפני עצמה, ושלשה עשר דבר שינו בה, אלהים ברא בראשית, ויאמר אלהים אעשה אדם בצלם ובדמות, ויכל בששי וישבת בשביעי, זכר ונקוביו בראם, תבה ארדה ואבלה שם, ותצחק שרה בקרוביה לאמור, כי באפם הרגו שור וברצונם עקרו אבוס, ויקח משה את אשתו ואת בניו וירכיבם על נושאי אדם, ומושב בני ישראל אשר ישבו בארץ מצרים ובארץ כנען שלשים שנה וארבע מאות שנה, את צעירת הרגלים, לא חמד אחד מהם נשאתי, אשר הלך י"י אלהיך אותם להאיר לכל העמים תחת כל השמים, ולשמש או לירח או לכל צבא השמים אשר לא צויתי לעובדם.

תלמוד בבלי מסכת נדרים דף לז עמוד ב
דא"ר איקא בר אבין אמר רב חננאל אמר רב. מ"ד: ויקראו בספר תורת האלהים מפורש ושום שכל ויבינו במקרא? ויקראו בספר תורת האלהים - זה מקרא, מפורש - זה תרגום, ושום שכל - אלו הפסוקים, ויבינו במקרא - זה פיסוק טעמים, ואמרי לה: אלו המסורות.

תלמוד בבלי מסכת מגילה דף ג עמוד א
ואמר רבי ירמיה ואיתימא רבי חייא בר אבא: תרגום של תורה - אונקלוס הגר אמרו מפי רבי אליעזר ורבי יהושע. תרגום של נביאים - יונתן בן עוזיאל אמרו מפי חגי זכריה ומלאכי, ונודעוזעה ארץ ישראל ארבע מאות פרסה על ארבע מאות פרסה. יצתה בת קול ואמרה: מי הוא זה שגילה סתריי לבני אדם? עמד יונתן בן עוזיאל על רגליו ואמר: אני הוא שגליתי סתריך לבני אדם; גלוי וידוע לפניך שלא לכבודי עשיתי, ולא לכבוד בית אבא, אלא לכבודך עשיתי שלא ירבו מחלוקת בישראל. ועוד ביקש לגלות תרגום של כתובים. יצתה בת קול ואמרה לו: דיך! מאי טעמא - משום דאית ביה קץ משיח. ותרגום של תורה אונקלוס הגר אמרו? והא אמר רב איקא בר אבין אמר רב חננאל אמר רב: מאי דכתיב ויקראו בספר תורת האלהים מפרש ושום שכל ויבינו במקרא. ויקראו בספר תורת האלהים - זה מקרא, מפרש - זה תרגום, ושום שכל - אלו הפסוקין, ויבינו במקרא - אלו פיסקי טעמים, ואמרי לה: אלו המסורת. - שכחום וחזרו ויסדום.

תלמוד ירושלמי (וילנא) מסכת מגילה פרק א הלכה ט
רבי ירמיה בשם רבי חייה בר בא תירגם עקילס הגר התורה לפני רבי אליעזר ולפני רבי יהושע וקילסו אותו ואמרו לו [תהילים מה ג] יפיפית מבני אדם

קרבן העדה מסכת מגילה פרק א הלכה ט
תירגם עקילס הגר. הוא תרגום אונקלוס:

תלמוד בבלי מסכת קידושין דף מט עמוד א
תנו רבנן: על מנת שאני קריינא, כיון שקרא שלשה פסוקים בבית הכנסת - הרי זו מקודשת, ר' יהודה אומר: עד שיקרא ויתרגם. יתרגם מדעתיה? והתניא, ר' יהודה אומר: המתרגם פסוק כצורתו - הרי זה בדאי, והמוסיף עליו - הרי זה מחרף ומגדף! אלא מאי תרגום? תרגום דידן.

רש"י מסכת קידושין דף מט עמוד א
יתרגם אפי' מדעתיה - בתמיה שלא כתרגום שלנו.
המתרגם פסוק כצורתו - שבא לחסר תוספת התרגום שלנו לומר לא אתרגם פסוק זה אלא כצורתו כגון לא תענה על ריב (שמות כג) לא תסתיד על דינא הרי זה בדאי.
והמוסיף עליו - שבא לומר הואיל וניתן רשות להוסיף אוסיף גם אני בכל מקום שארצה.
הרי זה מחרף - מבזה את המקום משנה את דבריו ואונקלוס כשהוסיף לא מדעתו הוסיף שהרי בסיני ניתן אלא שנשתכח וחזר ויסדו כדאמרי' במגילה (דף ג) ושום שכל זה תרגום.

תוספות מסכת קידושין דף מט עמוד א

המתרגם פסוק כצורתו - פירוש במשמעותו כגון לא תענה על ריב מתרגם לא תסהיד על דינא הרי זה בדאי דאדרבה מצוה הוא להוציא הדין לאורה אלא הכי מתרגם לא תתמנע מלאלפא למאן דמתבעי מינך בדינא והמוסיף עליו פי' בקונטרס שבא לומר הואיל וניתן רשות להוסיף אוסיף אני בכל מקום שארצה הרי זה מחרף פירוש מבזה את השם משנה את דבריו ואונקלוס שהוסיף לא מדעתו הוסיף שהרי בסיני ניתן התרגום שנשתכח וחזר ויסדו כדאמר במגילה (דף ג.) ורבינו חננאל פירש המתרגם פסוק כצורתו כגון ויראו את אלהי ישראל (שמות כד) דמתרגם וחזו ית אלהא דישראל הרי זה בדאי דשכינה ממש לא ראו דכתיב (שם לג) כי לא יראני האדם וחי והמוסיף עליו דאמר וחזו ית מלאכא דאלהא הרי זה מחרף שתולה שבח המקום במלאך אלא הכי מתרגמי' וחזו ית יקרא דאלהא דישראל.

יונתן בן עוזיאל על התורה

יונתן בן עוזיאל

כָּל מַיָּא עַד דִּי מְלִיכוּ כָּל מַיָּא מִן קָרְוָא וְאַתְרֵיהּ
וְאַתְקְלִישׁ בִּשְׁרֵיה וְסוֹרְתֵיהּ וְאִשְׁתְּלַהִיאַת וְקָרָא לְרַהֲלָהָא דְּאִיבָּא וְלָא עָנָא יְהָה וּבֵן יַד שַׁלְּקַת אֶת רִיקָא
תְּחוֹת חַד מִן אִלָּנָיָא: מ וְאָזְלַת וִיתִיבַת לָהּ לְמִטַּר חַד וְשַׁלְּקַת אֶת פּוּלְחָנָא נוּכְרָאָה אַרְחִיקַת מִן בְּרָה
בְּשִׁיעוּר סְגִי בְּקַשְׁתָּא אֲרוּם אֲמְרַת לֵית אֲנָא יְכָלָא לְמֶחֱזֵי בְּמוֹתָא דְּטָלְיָא וִיתִבַת כְּנִגְדֵּיהּ בְּרָה וַאֲרִימַת
בְּשִׁיעוּר סְגִי בְּקַשְׁתָּא אֲרוּם אֲמְרַת לֵית אֲנָא יְכָלָא לְמֶחֱזֵי בְּמוֹתָא דְּטָלְיָא וִיתִבַת כְּנִגְדֵּיהּ בְּרָה וַאֲרִימַת
יָת קָלָהּ וּבְכַת: י וּשְׁמַע אֱלֹהִים יָת קָלֵיהּ דְּטָלְיָא בְּגִין זְכוּתֵיהּ דְּאַבְרָהָם וְקָרָא מַלְאָכָא דְיָ לְהָגַר מִן
שְׁמַיָּא וַאֲמַר לָהּ מָה לִיךְ הָגַר לָא תִּסְתַּיְּפִין אֲרוּם שְׁמִיעַ קֳדָם יָ יָת קָלֵיהּ דְּטָלְיָא וְלָא דָן יָתֵיהּ לְפוּם
שְׁכָיָא וַאֲמַר לָהּ מָה לִיךְ הָגַר לָא תִּסְתַּיְּפִין אֲרוּם שְׁמִיעַ קֳדָם יָ יָת קָלֵיהּ דְּטָלְיָא וְלָא דָן יָתֵיהּ לְפוּם
עוֹבָדוֹי בִּישַׁיָּא דְּהוּא עָתִיד לְמֶעְבַּד אֶלָּהֵן בְּגִין זְכוּתֵיהּ דְּאַבְרָהָם מַה עֲבִידוֹי כְּאַתְר דְּהוּא תַּמָּן: יא אִיזְדַּקְפִי
טוּלִי יָת טְלָיָא וְאַתְקִפִּי יָת יְדִיךְ בֵּיהּ אֲרוּם לְעַם רַב אֲשַׁוִּינֵיהּ: יב וְגַלֵּי יְ יָת עֵינָהָא וְאַחֲזֵי לָהּ בְּרָא
דְּמַיָּא וַאֲזָלַת וּמְלַת יָת קָרְוָא מַיָּא וְאַשְׁקַת יָת טְלָיָא: יג וַהֲוָה מַיְתָרָא דְיָ בְּסַעֲדֵיהּ דְּטָלְיָא וּרְבָא וַיְהִי
בְּמִדְבָּרָא וַהֲוָה לֵיהּ לְרַבִּי קַשְׁוָתָא: יד וַיֵּשֶׁב בְּמִדְבַּר פָּארָן וּנְסִיב אִתְּתָא יָת עֲרִישָׁא וְהַרְמָה וּגְסִיסַת
לֵיהּ אִמֵּיהּ יָת פְּמוּרָא אַרְעָא דְמִצְרָיִם: טו וַהֲוָה בְּעִדְנָא הַהוּא וַאֲמַר אֲבִימֶלֶךְ וּפִיכֹל רַב חֵילֵיהּ

ירושלמי תרגום קטעים

ירושלמי

מ וּשְׁלִיטוּ מַיָּא מִן מְרַת וְשַׁלְּקַת יָת פְּלָיָא:

יונתן בן עוזיאל

מִרְיָתָא בֵּיהּ וְלָא תְּשׁוּפוּן כְּנִבְיוֹלְהוֹן דְּסִיגָא יָת אַרְעָכוּן דִּי אֱלָהֵכוּן יְהִיב לְכוּן אַחְסָנָא: א לָא תְּתְמוּן
יָת תּוֹרָא דְּאַחוּכוּן אוֹ יָת אִסְרֵיהּ טָעוּן וְתִפְלוּן דְּעַקְבוּן סַגְדִין אַתְּרָא תְּתִיבוּנוּן לֵיהּ: ב וְאִין לָא
קָרֵיבָא רַעֲוָתָא דְּאַחוּךְ עִמָּךְ אוֹ לָא חַכִּיכְתֵּיהּ וְתִכְנְשִׁינָיָה לְגוֹ בֵּיתָךְ וְהִי מִתְפָּרְנַס גַּבָּךְ עַד זְמַן דְּיִתְבַּע
קָרֵיבָא רַעֲוָתָא דְּאַחוּךְ עִמָּךְ אוֹ לָא חַכִּיכְתֵּיהּ וְתִכְנְשִׁינָיָה לְגוֹ בֵּיתָךְ וְהִי מִתְפָּרְנַס גַּבָּךְ עַד זְמַן דְּיִתְבַּע
אַחוּךְ יָתֵיהּ וּתְתִיבִינֵיהּ לֵיהּ: ג וְהָכֵן תַּעֲבִיד לְחַמְרָא דְּאַחוּךְ וְכֵן תַּעֲבִיד לְאַסְלָתֵיהּ וְכֵן תַּעֲבִיד לְאַסְלָתֵיהּ:
לְחַמְרֵיהּ וְכֵן תַּעֲבִיד לְכֻסּוּתֵיהּ וְכֵן תַּעֲבִיד לְכָל אֲבִידַת אַחוּךְ דִּי תְּהֵי אֲבִידָא דְּא

תרגום

טו וַתֹּאמֶר הִנֵּה שָׁבָה יְבִמְתֵּךְ אֶל־עַמָּהּ וְאֶל־אֱלֹהֶיהָ
שׁוּבִי אַחֲרֵי יְבִמְתֵּךְ׃ טז וַתֹּאמֶר רוּת אַל־תִּפְגְּעִי־בִי
לְעָזְבֵךְ לָשׁוּב מֵאַחֲרָיִךְ כִּי אֶל־אֲשֶׁר תֵּלְכִי אֵלֵךְ
וּבַאֲשֶׁר תָּלִינִי אָלִין עַמֵּךְ עַמִּי וֵאלֹהַיִךְ אֱלֹהָי׃
יז בַּאֲשֶׁר תָּמוּתִי אָמוּת וְשָׁם אֶקָּבֵר כֹּה יַעֲשֶׂה יְהוָה

[illegible]

[illegible] אֶלָּן וְאִמָּן אֲרֻמָּתָא רוּת לְעָם הֵן רַי אַף אֲזִלָא אֵיזֵל אֲרֻמָּתָא וְעָם
עַמָּא אֲרֻמָּתָא רוּת וְלָל אֲשֶׁר דִּי תֵּיתֵי אֲרֻמָּתָא אֶמְרַת עָמָא אֶתְפַּקְדָּא
בְּקוּרְיָא אֲרֻמָּתָא רוּת כָּה דִּיסַדְּרוּן עִמָּךְ אֶרְעָא עָמָא בְּאִלּוּ קָיֵי אֶמְרַת
מִן קֹדֶשׁ רָגָא אֶמְרַת עָמָא אֶתְפַּקְדָּא וְלָא לְסַלְקָא שְׁלִיחָא נוּכְרָאָה אֲרֻמָּתָא רוּת אֱלָהָא:
יז בְּאֲשֶׁר אֶמְרַת עָמָא אִיתֵי לְגָא אֶרְעָא דְּנִי מוֹתָא לְחַיָּיָא וְעִיסַת אֲבָנָא וְיַסְרַת שׁוּרָא וְקַמִּילַת
סִיעָא וְקַלִּיבַת בְּרָקָא אֲרֻמָּתָא רוּת לְעָם כָּה וְתַשְׁוִיתִי אֲמוּת אֲרֻמָּתָא וְעָמָא אִיתֵי לְגָא בֵּית קְבוּרָתָא אֲרֻמָּתָא
רוּת וְתֵן אֶרְעָא קְבוּרָא וְלָא רוּגְזִי עוֹד לְהַלָּא מִן נְגִיד יָ לִי וְקַדְּמוּן יוֹסִיף אֶלָּן אֲרֻמָּתָא מוֹתָא

ירמיהו פרק כב

(יג) הוֹי בֹּנֶה בֵיתוֹ בְּלֹא־צֶדֶק וַעֲלִיּוֹתָיו בְּלֹא מִשְׁפָּט בְּרֵעֵהוּ יַעֲבֹד חִנָּם וּפֹעֲלוֹ לֹא יִתֶּן־לוֹ׃
(יד) הָאֹמֵר אִבְנֶה־לִּי בַיִת מִדּוֹת וַעֲלִיּוֹת מֶרְחָבִים וְקֹרֵעַ לוֹ חַלּוֹנִי וְסָפוּן בָּאֶרֶז וּמָשׁוּחַ בַּשָּׁשַׁר׃
(טו) הֲתִמְלֹךְ כִּי אַתָּה מִתְחָרֶה בָּאֶרֶז אָבִיךָ הֲלוֹא אָכַל וְשָׁתָה וְעָשָׂה מִשְׁפָּט וּצְדָקָה אָז טוֹב לוֹ׃
(טז) דָּן דִּין־עָנִי וְאֶבְיוֹן אָז טוֹב הֲלוֹא־הִוא הַדַּעַת אֹתִי נְאֻם־יְקוָק׃
(יז) כִּי אִם עֵינֶיךָ וְלִבְּךָ כִּי אִם־עַל־בִּצְעֶךָ וְעַל־דַּם־הַנָּקִי לִשְׁפּוֹךְ וְעַל־הָעֹשֶׁק וְעַל־הַמֵּרוּצָה לַעֲשׂוֹת׃

תרגום יונתן שם

יא וְאַף פְּרַס
לְמֵבַר לְמִלְּוָא בִּרְעָתָא אֲבוֹךְ
הֲוָא אֲכַל וְהַוָּה נָסֵי רַן
וְקַיֵּים חֲטֵי נִכְסֵי עָבֵד לְהוֹן
יב מָן רַן לְמִבְנֵן בֵּיתוּהִי בְּלָא
נְגַה מִבְּלָא הוּא וְעָלָוָתָא
דְּמִתְרַוְיָא מָה אֲמַר בְּ יָ אֲרֵי
נָתֵי עֵינָךְ וְלִבָּךְ אֲבָהֵן אֶלָּא
לְמִסְבָּא וְלִכְסוּם תְּרֵי דַּם זַכָּאי
לְמִבְּטָלָא תְּרֵי מַהְגָּא תַּקִּיפָא
וְלִמְרַעוּת נִסְיוֹן וְלִמְהַגַּר ו

Eb 22: Oxford, Bodleian Library, MS Heb. c. 1, fol. 207

NORTH SEMITIC INSCRIPTIONS

MOABITE

1. The Moabite Stone. Cir. 850 B.C. Louvre.

1 אנך כשׁען בן כמס . . כלך מאב הד

2 יבני ו אבי כלך על מאב שלשׁן שת ואנך מלכ

3 תי אחר אבי ו אעש הבמת זאת לכמש בקרחה ו בנ . . [י]

4 שע כי השעני מכל מ . לכן הנ הראני בכל שׁטאי ו עסר

5 י כלך ישׂראל ועני את מאב ימן רבן כי יאנף כמש באר

6 צה והלכה בנה ואחר נם הא אמר אנ את מאב ו כמ אחרי . . . .

7 ואר בה יכבתה וישׂראל אבד אבד עלם ורש עמרי את [ארצ]

8 ן מדבא וישב בה ימה חצי ימי בנה ארבען שת רש

9 בה כמש ו בימי ו אבן את בעלמען ואעש בה האשוח ואבן

10 את קריתן ואש נד ישׂב מארץ עשׂרת מלכי רבן לה כלך י

11 שׂראל את עשׂרת ואלהתם בקר ואחזה ו אהרג את כל הע

12 הקר רת לכמש ולמאב ו אשב כשׁם את אראל דודה וא[ש]

13 רבה לפני כמש מקדשׁ ו אשב בה את אש שׂרן ואת אש

14 כרת ו אמר לי כמש לך אחז את נבה על ישׂראל ו אז

15 הלך בלילה ואלהתם בה מבקע השחרת עד הצהרם ו אח

16 זה וארת כל . שבעת אלם ו ע[ב]ן . . ן ו תברת . .

17 ת דרכת ו כי לגרר כמש הרכתה ו אקח כשׁם א . .

18 לי יהוה ואסרב רב לפני כמש ו כלך ישׂראל בנה את

19 יהץ רשב בה בהלחמה כי ו הרשה כמש כמני [ו]

1. A copy of the Testament of Reuben, which he gave as a command to his sons before he died, in the hundred and twenty-fifth year of his life.
2 When he was ill, two years after the death of Joseph, his sons and
3 grandsons met together to visit him. And he said to them, My
4 children, I am dying and going the way of my fathers. And seeing there Judah and Gad and Asher, his brothers, he said to them, Raise me up, *my* brothers, so that I can tell my brothers and my
5 children what lies hidden in my heart; for I am about to die. And he got up and kissed them and said, weeping, Listen, my brothers, pay attention (my sons),[1] to Reuben your father, *and* to the
6 commands I give you. And behold, I call the God of heaven to witness against you to-day, so that you do not live your lives in the ignorance of youth and give yourself up to fornication, as I did,
7 and defiled my father Jacob's bed. For I tell you, he struck me with a foul disease in my loins for seven months; and had not my father Jacob prayed for me to the Lord, (I would have died),[2] for[3] the
8 Lord was minded to destroy me. For I was thirty years old when I did *this* evil before the Lord; and for seven months I was
9 dangerously ill. And with determination I set myself for seven
10 years to repent before the Lord. I drank no wine nor strong drink, no meat entered my mouth, and I tasted no pleasant food at all, as I mourned over my sin (for it was great). May no such thing *ever again* happen in Israel!

10 Pay no attention to a woman's face, and never be alone with another man's wife, nor be too inquisitive about women's affairs.
11 For had I not seen Bilhah bathing in a secluded place I would not
12 have fallen into so great a sin.[9] For my mind was obsessed by the thought of *her* woman's nakedness and would not let me sleep until
13 I had done the abominable thing. For while our father Jacob was away on a visit to his father Isaac, when we were in Eder, near the house of Ephrath (*that is* Bethlehem),[10] Bilhah had been drinking; and she was lying asleep in her bedroom with nothing over her.
14 And I went in and saw her nakedness and did the wicked deed; and
15 I left her still asleep and went away. And immediately an angel of God told my father Jacob about my wickedness; and he came and mourned over me. And *as for Bilhah*, he had no further relations with her.

בראשית פרק לה פסוק כב
וַיְהִי בִּשְׁכֹּן יִשְׂרָאֵל בָּאָרֶץ הַהִוא וַיֵּלֶךְ רְאוּבֵן וַיִּשְׁכַּב אֶת־בִּלְהָה פִּילֶגֶשׁ אָבִיו וַיִּשְׁמַע יִשְׂרָאֵל פ וַיִּהְיוּ בְנֵי־יַעֲקֹב שְׁנֵים עָשָׂר׃

בראשית פרק מט
(ג) רְאוּבֵן בְּכֹרִי אַתָּה כֹּחִי וְרֵאשִׁית אוֹנִי יֶתֶר שְׂאֵת וְיֶתֶר עֹז:
(ד) פְּחַז כַּמַּיִם אַל־תּוֹתַר כִּי עָלִיתָ מִשְׁכְּבֵי אָבִיךָ אָז חִלַּלְתָּ יְצוּעִי עָלָה:

דברים פרק לג פסוק ו
יְחִי רְאוּבֵן וְאַל־יָמֹת וִיהִי מְתָיו מִסְפָּר:

דברי הימים א פרק ה
(א) וּבְנֵי רְאוּבֵן בְּכוֹר־יִשְׂרָאֵל כִּי הוּא הַבְּכוֹר וּבְחַלְּלוֹ יְצוּעֵי אָבִיו נִתְּנָה בְּכֹרָתוֹ לִבְנֵי יוֹסֵף בֶּן־יִשְׂרָאֵל וְלֹא לְהִתְיַחֵשׂ לַבְּכֹרָה:
(ב) כִּי יְהוּדָה גָּבַר בְּאֶחָיו וּלְנָגִיד מִמֶּנּוּ וְהַבְּכֹרָה לְיוֹסֵף:

בראשית רבה (וילנא) פרשת ויחי פרשה צה
הבכורה היתה שלך והכהונה היתה שלך והמלכות היתה שלך ועכשיו שחטאת נתנה הבכורה ליוסף והכהונה ללוי והמלכות ליהודה, א"ר אחא לא שלך היתה הבכורה, כלום הלך יעקב אצל לבן אלא בשביל רחל כל הראשונות שחרשת באמך לא ברחל הייתי ראוי לחרשן עכשיו הזרה הבכורה לבעלית, פחז כמים אל תותר, רבי אליעזר ור' יהושע, רבי אליעזר אמר פחז"ת חטא"ת זגי"ת, רבי יהושע אמר פרק"ת עול חלל"ת יצועי ז"ע יצרך עליך, רבי אליעזר בן יעקב אמר פסע"ת על דת, חבת"ה בבכורתך, ז"ר נעשית למתנותיך, אמרו עד עכשיו אנו צריכין למודעי, בא ר' אליעזר המודעי ופירש זע"ת חרד"ת פר"ח חטא מעל ראשך, א"ר פנחס עשית כפחזים שנשתברו שוקיהן במים, כמים, רבנן אמרי אתה חטאת במים יבא משוי ממים ויקרבך, יחי ראובן ואל ימות, כמים מה מים ניתרין ממקום למקום כך הותרה לך, רבי אליעזר המודעי אומר אין עושין מקוה של יין של שמן אלא של מים, כך עשית לך מקוה של מים וטהרת עצמך בו, אל תותר, ר' אליעזר ורבי יהושע תרויהון אמרי כך לא ותרת לך כלום, רבי אליעזר המודעי אומר אל יהי לך ויתרון עון שלך, כי עלית, רבי אליעזר ורבי יהושע תרויהון אמרי כי עלית בודאי, רבי אלעזר אמר כי עלית היכן בדודאים, משכבי אביך, אמר רבי ברכיה משכב אביך אין כתיב כאן אלא משכבי אביך משכב בלהה ומשכב זלפה, רבי אבהו ואמרי לה רבי יעקב בשם רבי חייא רבה ור' יהושע בן לוי בשם רבי שמעון בן יוחאי, תנינן החשוד על

XXXIII. And Jacob moved and settled to the south of Migdal-
Eder-Ephrata. And he went to *visit* his father Isaac, he and his wife
2 Leah, on the new moon of the tenth month. And Reuben saw
Bilhah, Rachel's maid, his father's concubine, bathing in water in
3 a secluded place, and he became enamoured of her. And he hid
himself and went into Bilhah's house at night and found her asleep
4 alone on her bed in her house; and he lay with her. And she woke
up and looked round, and behold Reuben was lying with her on the
bed; and she lifted the edge of her coverlet and took hold of him,
5 and when she realized it was Reuben she cried out aloud. And she
was ashamed because of him,[1] and she let go of him, and he fled.
6 And she was much upset by what had happened and said nothing
7 to any one about it. And when Jacob returned and asked for[2] her,
she said to him, I am not clean for you, for I have been defiled:[3]
Reuben defiled me and lay with me in the night, when I was asleep,

[1] So Eth.: Lat. 'they'.

[1] So Eth.: Lat. 'he was ashamed because of her'. As the texts of this passage now stand, this is the only clear case of confusion about who was doing what. It is probable, however, that at earlier stages in the tradition there were more; and in the original it may well have been Reuben who lifted the edge of the coverlet and took hold of Bilhah, and then, when she cried out, let go of her, rather than *vice versa*.

[2] Lit. 'sought'. [3] Lit. 'defiled as regards you'.

and I did not realize *who it was* until he had uncovered my shame[4]
8 and had intercourse with me. And Jacob was very angry with
Reuben because he had lain with Bilhah – because he had un-
covered his father's shame. And Jacob did not approach her again
because Reuben had defiled her.

9 And any man who uncovers his father's shame – what he does is
wicked beyond measure, for he is abominable in the Lord's sight.
10 That is why it is written and decreed on the heavenly tablets that a
man should not lie with his father's wife and should not uncover his
father's shame, for *to do* this is unclean: they shall be put to death
together, the man who lies with his father's wife and the woman
11 also, for they are guilty of uncleanness on the earth. And there shall
be nothing unclean before our God in the nation that he has chosen
12 for himself as a possession. And again, it is written a second time,
Cursed be the man who lies with his father's wife, for he has
uncovered his father's shame; and all the Lord's holy ones said,
Amen, Amen.

13 And do you, Moses, command the sons of Israel to observe this
injunction,[5] for *transgression of* it *entails* the punishment of death,
and it *concerns what* is unclean; and there is no atonement that can
ever atone for the man who has committed this *sin*, but he must be
killed and put to death by stoning and uprooted from among the
14 people of our God. For no man who does this in Israel should be
allowed to remain alive a single day on the earth, for he is abomin-
15 able and unclean. And let no one say, Reuben was granted life and
forgiveness after he had lain with his father's concubine, and so
also was Bilhah,[6] although she had a husband, and her husband
16 Jacob (Reuben's[7] father) was still alive. For at that time the
ordinance and the decree and the law in its completeness, to cover
every case,[8] had not been revealed; but in your days *it has been
revealed* as a law for *all* times and seasons, and as an everlasting law
17 for all generations for ever. And for this law there is no time limit,
neither can there be atonement for *transgression of* it, but both *the*

[4] Lit. 'skirt' and so also in verses 8, 9, 10 and 12.
[5] Lit. 'this word'.
[6] Lit. 'To Reuben was granted . . . and to her also'.
[7] Lit. 'his'.
[8] Lit. 'for all'.

תלמוד בבלי מסכת שבת דף נה עמוד ב

אמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן: כל האומר ראובן חטא - אינו אלא טועה. שנאמר ויהיו בני יעקב שנים עשר מלמד שכולן שקולים כאחת. אלא מה אני מקיים וישכב את בלהה פילגש אביו - מלמד שבלבל מצעו של אביו. ומעלה עליו הכתוב כאילו שכב עמה. תניא, רבי שמעון בן אלעזר אומר: מוצל אותו צדיק מאותו עון, ולא בא מעשה זה לידו. אפשר עתיד זרעו לעמוד על הר עיבל ולומר ארור שכב עם אשת אביו ויבא חטא זה לידו? אלא מה אני מקיים וישכב את בלהה פילגש אביו - עלבון אמו תבע. אמר: אם אחות אמי היתה צרה לאמי, שפחת אחות אמי תהא צרה לאמי? עמד ובלבל את מצעה. אחרים אומרים: שתי מצעות בלבל, אחת של שכינה ואחת של אביו. והיינו דכתיב אז חללת יצועי עלה (אל תקרי יצועי אלא יצועיי). כתנאי, פהז כמים אל תותר רבי אליעזר אומר: פזתה חבתה זלתה. רבי יהושע אומר: פסעתה על דת, חטאת, זנית. רבן גמליאל אומר: פיללתה, חלתה, זרחה תפלתך. אמר רבן גמליאל: עדיין צריכין אנו למודעי: רבי אלעזר המודעי אומר: הפוך את התיבה וזורשה: זעזעתה, הרתעתה, פרחה חטא ממך. רבא אמר, ואמרי לה רבי ירמיה בר אבא: זכרת עונשו של דבר, חלית עצמך חולי גדול, פירשת מלחטוא.

תלמוד בבלי מסכת מגילה דף כה עמוד א

משנה. מעשה ראובן נקרא ולא מתרגם. מעשה תמר נקרא ומתרגם. מעשה עגל הראשון נקרא ומתרגם, והשני נקרא ולא מתרגם. ברכת כהנים. מעשה דוד ואמנון - נקראין ולא מתרגמין. אין מפטירין במרכבה, ורבי יהודה מתיר. רבי אליעזר אומר: אין מפטירין בהודע את ירושלים.

רש"י מסכת מגילה דף כה עמוד א

משנה.

מעשה ראובן - וישכב את בלהה פילגש אביו (בראשית לה).

נקרא - בבית הכנסת.

ולא מתרגם - חיישינן לגנותו.

מעשה תמר -- ויהודה.

ומעשה עגל הראשון - כל פרשת העגל עד ואשליכהו באש (שמות לב), ומה שחזר אהרן וספר המעשה הוא קרוי מעשה עגל השני. הוא שכתוב בו ויצא העגל הזה. ולא יתרגם. פן ישעו עמי הארץ ויאמרו ממש היה בו שיצא מאליו, אבל המקרא אין מבינין.

הודע את ירושלם - את תועבותיה, פרשה היא ביחזקאל.

בכור שור בראשית לה:כב

(כב) וישמע ישראל; ונמצא שאבד שתי נשיו, רחל שמתה*, ובלהה ששכב ראובן עמה, שמהיום ההוא ומעלה לא שכב יעקב עמה כדכתיב גבי פלגש דוד ששכב עמהן אבשלום "ותהיינה צרורות [ער יום מותן] אלמנות חיות"[1] כל ימיהן, ואע"פ כן לא הפסיד בכך כלום, שכבר גולדו י"ב שבטים, ולפיכך הולך ומונה אותם, וגם עתה הושלמו י"ב השבטים, שנולד בנימין, ומנאן

RABBINIC BIBLES

I. Definition of the Term MIKRAOT GEDOLOT
II. How did Rabbinic Bibles look over the Years?
III. What is NOT represented in Rabbinic Bibles?
IV. Why were some commentaries omitted?
V. Christians' Role in the Production of Rabbinic Bibles
VI. TORAT CHAYIM: Mosad Harav Kook.

אֲכָרָהָם אֶל־שָׂרָה אִשְׁתּוֹ אֲחֹתִי הִוא וַיִּשְׁלַח אֲבִימֶלֶךְ מֶלֶךְ גְּרָר וַיִּקַּח אֶת־
ג שָׂרָה: וַיָּבֹא אֱלֹהִים אֶל־אֲבִימֶלֶךְ בַּחֲלוֹם הַלָּיְלָה וַיֹּאמֶר לוֹ הִנְּךָ מֵת עַל־

אנוסים. על שרה אשתי אחותי היא. ושלח אבימלך מלכא. וגרר. וזכר את שרה: ג. נאמר מיסר מן עשים יי. לות אבימלך בחלמא דלילא. נאמר ליה. הא מאית על

רש"י (ב) אל שרה. על שרה.
(ג) ויבא אלהים. ויבוא מלאך אלהים. על האשה, כגלל האשה, כעלה בעל, אשת איש.

רש"י כ (ב"ית) וישלח אבימלך מלך גרר ויקח את שרה. עכשיו כשבא בגרר גרשה לפי שהיה ירא שמא יהרגוהו אם היה אומר שהיא אשתו, ואף על פי כן לא הגיחו השם יתי שיפרד ממנה ולא הגיח את הצרעת אצל הרשע, כי לא יגיח שבט הרשע על גורל הצדיקים[11]. וכיהושפט הללו היו מפני המחר. תחר שאמר השם יתברך: וריא בשולת בעל, שלא גרשה רק מפני המחר כי אנוס הוא. ומצא שאין הכיהושפט ויהושפט נמורין. וזהו שאמר אבימלך: הנה גם צדיק תהרוג. כלומר הגי שאין לו זה הדין אלא אפילו אנשי ויהושפט נדושין[12], תעור שהוא צדיק שלא קרב אליה תהרוג. ולא עוד אלא: הוא אמר לי אחותי היא והיא גם היא אמרה. מעם אחד מעם. אחי הוא. בתם לבבי, לקחתיה, ובנקיון כפי, שפרשין לא קרבתי אליה ורבתו מחי — עמי קשו — קטון.

(ג) ומלאכי קמה. ב — ארץ כראמרת רמה ב. ה. שהיה מלכא זה לפנים מלאכה. (ד) לא מצאתי רק זה מאמרא שהיה בהיהשון של מן זה אבימלך בחלום. ואין כבר מורה להיכנו בחרי (ומה עשו — קטון מהראשון שיש לחיבא בן מפת שבטנו כראמרים מחלמות אלהים ב. ה. כ"ה.

רמבן ב (ב) ויאמר אברהם אל שרה אשתו אחותי היא. לא היה זה כמו במצרים[13], כי שם בבואם מצרימה, חיראו המצרים את האשה כי יפה היא וחילו אותה אל השרים ואל המלך, כי אנשי זמה הם, אבל המלך הזה חס וישר גם אנשי טובים, רק אברהם חשר אותם והיה אומר לכל אותתי היא. וישלח אבימלך ויקח ונו', הנה זה מלא שהיתה שרה אחרי בלותה יפת עד מאד, יקחוה המלכים, כי בהלקחת אל מראה אם־ל היתה בת ששים ותם ע"ל אפשר שהיה עליה תארה, אבל אחרי בלותה חדל ממנה האורות, מלא הוא, ואולי תורה לנשותיה כאשר בשרה המלאך בדברי רבותינו[14].

(ג) ויבא אלהים אל אבימלך בחלום הלילה, וכן [אמר בלעם]. כי לכבוד הצדיקים יבא לאנשים מהאומות חלום של נבואה, אבל מדת לא היה דאוי להלום של נבואה אפילו בעבור הצדיקים אלא נגעו היו שלחיו מאת האל. הוא שאמר אליהוא: כי כאמת

(ג) ולפל שו. גא. — גא דרשת יב. ג. השאה שרי מראאים אמנה מהשדיה האקלהי המרי המשקיה. רמב מ. בהיהשו שנה אדם אלו בבאלת אשתה. — גא מה הרשע מרק נא. — גא ראה דרק לפל נב. יה. — (גא המלאכי בגם שאר ג"ה מהה. — גא לפלן בב. ו. — גא יב. יב. — גא ד יפמנו. — גא אבלאמי ברש ב מ ואב. — גא לפלן יא. נב.

(ב) ויאמר אברהם. כאן לא נזל רשות אלא על ברחה שלא בשבתה[15] לפי שכבר לוקחה לבית פרעה על ידי בן, אל שרה אשתו, על שרה אשתו. כיוצא בו: אל הלקח ארון ונו' ואל מות[16] חמיה (ש"א ד' כא), שניהם בלשון על.

(ג) ויבא אלהים. ואל שרה.

כ (ב) אל שרה אשתו. כמו על[17], וכן אל הנער הזה (ש"א א' כז). ובא המלאך בחלום אל אבימלך, בעבור כמה אבותם. ומה כתוב לקיחה וכן עם פרעה[18], רק על פרעה הביא נגעים גדולים ואל ביתו. ונגעי אבימלך ובתו לא הי כן, כי צדיק היה מפרעה. (ג) ואל רשע. — (ג) ומשה האמה בית אותה ולפל יב. אמן.

אשר נתן לו ואל עם מה יפעם בזה כדי שיתדיק בכולה, כי ארץ פלשתים בכלל. וארץ שנתן לו האל כמו שכתבנו[19] במה שמירים לו האל האומות שנתן לו. וארץ פלשתים בכלל ארץ הכנעני היא ומנחלת בני יהודה היא כמו שכתוב[20]. הה הוא שאמר אראה הנגע, כי נחלת בני יהודה לחרים ארץ ישראל היתה[21], וישב בין קדש ובין שור, ולא שרש באיזה מקום, אחר כן פרש כי גר בגרר שהוא בין קדש ובין שור, כי ישב ויגר עגן אחר הוא, וכן אמר: וישב יעקב בארץ מגורי אביו (להלן לז א), ומנהג הלשון כי בגדול הענין ישנה המלים. ואמשר כי מתחלה ישב לו באחד המקומות האחרים כאר לחי או זולתו ואחר כן בא לגרר, כי באר לחי בין קדש ובין שור כמו שכתוב: בין קדש ובין ברד (לעיל טו יד), כי ברד הוא שור[22].

(ב) ויאמר... אל שרה אשתו, בעבור שרה אשתו, אמר לשואלים אותו עליה אחותי היא. וכן [אבימלך ששאל כמו שאמר: הלא הוא אמר לי (פסוק ה)]. [אל ויהי: אל במקום על][23]. וכן הך אם המלשתי אל מצתו (שמו"א יז מסן) אל הרועים לא אכל (יחזקאל יח ו) והרועים להם. ואמר זה כבואו לגרר כי מן הדומה ששמע כי היו אנשי המקום רעים, וכן אמר: רק אין יראת אלהים במקום הזה (להלן פסוק יא). וכן אמר יצחק כבואו לגרר[24] ולא אמר כן במקומות אחרים. הנה כי היו מרחוקים אנשי גרר ברע. והענין להתקיר הנביא אשתו ולא יעמוד בנסיון הדיבת עצמו מרבר למעלה[25] ברבר שרה עם פרעה. ומן התישה: הראך היתה שרה כל כך יפה עריך עד שהיו תמרים אותה לרחם ישית והיא בת תשעים. הנאמר[26] כי טובה לעדנתה ולרוך נעשם כדי שתתאבר. כי אחר המעשה הזה אמר: הה מקר את שרה (להלן כא א). וישלח. שלח (עברין)[27] אחר ששמע ישית שיביאוה לו ולקח אותה להיות לו לאשה.

(ג) ויבא אלהים אל אבימלך בחלום הלילה, וכן [אמר בלעם][28]. כי לכבוד הצדיקים יבא לאנשים מהאומות חלום של נבואה, אבל מדת לא היה דאוי להלום של נבואה אפילו בעבור הצדיקים אלא נגעו היו שלחיו מאת האל. הוא שאמר אליהוא: כי כאמת

(ג) ולפל שו. גא. — גא דרשת יב. ג. השאה שרי מראאים אמנה מהשדיה האקלהי המרי המשקיה. רמב מ. בהיהשו שנה אדם אלו בבאלת אשתה. — גא מה הרשע מרק נא. — גא ראה דרק לפל נב. יה. — (גא המלאכי בגם שאר ג"ה מהה. — גא לפלן בב. ו. — גא יב. יב. — גא ד יפמנו. — גא אבלאמי ברש ב מ ואב. — גא לפלן יא. נב.

נִטְמָאָה וְעֵד אֵין בָּהּ וְהִוא לֹא
נִתְפָּשָׂה: יד וְעָבַר עָלָיו רוּחַ־קִנְאָה
וְקִנֵּא אֶת־אִשְׁתּוֹ וְהִוא נִטְמָאָה אוֹ־
עָבַר עָלָיו רוּחַ־קִנְאָה וְקִנֵּא אֶת־
אִשְׁתּוֹ וְהִיא לֹא נִטְמָאָה: טו וְהֵבִיא
הָאִישׁ אֶת־אִשְׁתּוֹ אֶל־הַכֹּהֵן וְהֵבִיא
אֶת־קָרְבָּנָהּ עָלֶיהָ עֲשִׂירִת הָאֵיפָה
קֶמַח שְׂעֹרִים לֹא־יִצֹק עָלָיו שֶׁמֶן
וְלֹא־יִתֵּן עָלָיו לְבֹנָה כִּי־מִנְחַת

וְשַׁרִיד לֵית בָּהּ וְהִיא
לָא אִתְחַדַּת: יד וְיִעְבַּר
עֲלוֹהִי רוּחַ קְנָאָה וְקַנֵּי
יָת אִתְּתֵיהּ וְהִיא מְסָאֲבָא
אוֹ עֲבַר עֲלוֹהִי רוּחַ קְנָאָה
וְקַנֵּי יָת אִתְּתֵיהּ וְהִיא לָא
מְסָאֲבָא: טו וַיְיתֵי גַּבְרָא
יָת אִתְּתֵיהּ לְוָת כָּהֲנָא
וַיְיתֵי יָת קוּרְבָּנָהּ עֲלָהּ חַד
מִן עֶסְרָא כִּתְלַת סְאִין
קְמָחָא דְשַׂעֲרִין לָא יִרִיק
עֲלוֹהִי מִשְׁחָא וְלָא יִתֵּן
עֲלוֹהִי לְבוֹנְתָא אֲרֵי
מִנְחַת קְנָאָתָא הִוא
מִנְחַת חִוְרָנָא מְדַכְּרַת

שתי חכמים

ושומר ד"ל ס"ת מטמאה שם כמה אדר כשיש לפלוגה מיש שמת' וכיוצ
נטמא' וכיוצ נטמא' ומשב המגלה ל"ל מלא בשיטר מיטמל' מיש נטמא
ס ופ"ל מיטרל כמה ריש וס מדנסיב ומר מין כם מטמל' מל מקום
מטמא מר מרי מין מיש מרמאלך כרמיש לשרש לא יקום מר ל'
מטמא מל מר מטמל' מרם מלא מ"ל מרש מ מטמש מ' שם מרמש"
מטרמא מטמש ומם מן מש מרש מר מרש מטמא מרם מין מם
לאל מחר יש מש. ר"ל דקרש ומר מין מם קלש מל ומש מל ומטמש
ומל מל ומקלם מטמש ומרמל מטים מם מטמש מל מרמן לטמקום מרמם
מומר מר מין מם מרמש מל מ"ל מרמש מל מין מטמש מל מרי מרמש מטמש מומ
מר מטר ר"מ מטמש מין מטמין מומם מטם מטרים מל מטמש מומ
(מטמש נמ ג') ומלי מומ מל מש מומ ומל מטרש ומל מטרים מומ מין מם
מל מרמש מטמש מש מטרמש ומטמש מש מם מטרים מל מ מם ומר
ומ מ' מ"ל מטמ מטרל מר מטר מטרים מל מטמ ומרמן ומר מין
מם מטמטם מל מ מרים מטרים מ מטרים ומטל מ מטרים מ מ
מרים מטרים מרמש מטרים מטמרים מם מטר מרמש מטמש ומר מ
מם ומטר מטמטם מרים מומ מטר מרמ ומרמ מרמ ומרמ מרמ מרמ מרמ מרמ
מרמ מרמ מרמ מרמ

רש"י

אבן עזרא

רמב"ן

אור החיים

(6) מדרשי הלכה

Tools of דרשה

ז' מדות דהלל (בהקדמה בספרא)
י"ג מדות דרבי ישמעאל
ל"ב מדות דרבי אליעזר בנו

תלמוד בבלי מסכת סנהדרין דף צט עמוד א
תניא אידך: כי דבר ה' בזה - זה האומר אין תורה מן השמים. ואפילו אמר: כל התורה כולה מן השמים, חוץ מפסוק זה שלא אמרו הקדוש ברוך הוא אלא משה מפי עצמו - זהו כי דבר ה' בזה. ואפילו אמר: כל התורה כולה מן השמים, חוץ מדקדוק זה, מקל וחומר זה, מגזרה שוה זו - זה הוא כי דבר ה' בזה. תניא, היה רבי מאיר אומר: המלומד תורה ואינו מלמדה - זה הוא דבר ה' בזה. רבי נתן אומר: כל מי שאינו משגיח על המשנה. רבי גהוראי אומר: כל שאפשר לעסוק בתורה ואינו עוסק.

קל וחומר
תלמוד בבלי מסכת מועד קטן דף ט עמוד א
אמר רבי פרנך אמר רבי יוחנן: אותה שנה לא עשו ישראל את יום הכפורים. והיו דואגים ואומרים: שמא נתחייבו שונאיהן של ישראל כלייה, יצתה בת קול ואמרה להם: כולכם מזומנין לחיי העולם הבא. מאי דרוש? אמרו: קל וחומר; ומה משכן שאין קדושתו קדושת עולם, וקרבן יחיד - דוחה שבת, דאיסור סקילה, מקדש, דקדושתו קדושת עולם, וקרבן צבור, ויום הכפורים דענוש כרת - לא כל שכן? - - אלא אמאי היו דואגים? - התם - צורך גבוה, הכא - צורך הדיוט. הכא נמי, מיעבד - ליעבדו, מיכל לא ניכלו ולא לישתו! - אין שמחה בלא אכילה ושתיה, ומשכן דדחי שבת מנלן? אילימא מדכתיב ביום הראשון... וביום השביעי - דלמא שביעי לקרבנות! - אמר רב נחמן בר יצחק: אמר קרא ביום עשתי עשר יום, מה יום כולו רצוף - אף עשתי עשר כולן רצופין. - ודלמא ימים הראויין! - כתיב קרא אחרינא: ביום שנים עשר יום, מה יום כולו רצוף - אף שנים עשר יום כולן רצופין. - ודלמא הכא נמי: ימים הראויין! - אם כן, תרי קראי למה לי? ומקדש דדוחה יום הכפורים מנלן? אילימא מדכתיב ארבעה עשר יום - ודלמא ימים הראויין? - גמר יום יום מהתם. יצתה בת קול ואמרה להם: כולכם מזומנין לחיי העולם הבא. ומנלן דאחיל להו - דתני תחליפא: ביום השמיני שלח את העם ויברכו את המלך וילכו לאהליהם שמחים וטובי לב על כל הטובה אשר עשה ה' לדוד עבדו ולישראל עמו. לאהליהם - שהלכו ומצאו נשיהם בטהרה. שמחים - שנהנו מזיו השכינה. וטובי לב - שכל אחד ואחד נתעברה אשתו בבן זכר. על כל הטובה - שיצתה בת קול ואמרה להם: כולכם מזומנין לחיי העולם הבא. לדוד עבדו ולישראל עמו בשלמא לישראל עמו - דאחיל להו עון יום הכפורים. אלא לדוד עבדו מאי היא? - אמר רב יהודה אמר רב: בשעה שביקש שלמה להכניס ארון למקדש דבקו שערים זה לזה, אמר שלמה עשרים וארבע רננות ולא נענה. פתח ואמר: שאו שערים ראשיכם וגו' ולא נענה. כיון שאמר ה' אלהים אל תשב פני משיחך זכרה לחסדי דוד עבדך - מיד נענה. באותה שעה נהפכו פני שונאי דוד כשולי קדירה וידעו הכל שמחל לו הקדוש ברוך הוא על אותו עון.

גזירה שוה
קיחה-קיחה (קיד)
תוק-תוק (הרי-מו)
בין פינק-בין פינק (מג"ה)

Schools of ר"ע and ר' ישמעאל

ר' עקיבא prevails
תלמוד בבלי מסכת סנהדרין דף פו עמוד א
דאמר רבי יוחנן: סתם מתניתין רבי מאיר, סתם תוספתא רבי נחמיה. סתם ספרא רבי יהודה. סתם ספרי רבי שמעון. וכולהו אליבא דרבי עקיבא.

רמב"ם הלכות אישות פרק א הלכה ב

וליקוחין אלו מצות עשה של תורה הם, ובאחד משלשה דברים האשה נקנית, בכסף או בשטר או בביאה, בביאה ובשטר מן התורה ובכסף מדברי סופרים, וליקוחין אלו הן הנקראין קידושין או אירוסין בכל מקום, ואשה שנקנית באחד משלשה דברים אלו היא הנקראת מקודשת או מאורסת.

2. The aforementioned acquisition is a positive commandment of the Torah, and a woman may be aquired in one of the following three ways: with money, by a writ, or by an act of secual intercourse. Intercourse and writ are based on the Torah, while money is of Scribal origin.

שו"ת אגרות משה אורח חיים חלק א הקדמה

ובזה ביארתי מה שאיתא במנחות דף כ"ט א"ר יהודה אמר רב בשעה שעלה משה למרום מצאו להקב"ה שיושב וקושר כתרים לאותיות אמר לפניו רבש"ע מי מעכב על ידך אמר לו אדם אחד יש ועקיבא בן יוסף שמו שעתיד לדרוש על כל קוץ וקוץ תילין תילין של הלכות, שלכאורה לא מובן לשון כתרים שאמר. ועוד קשה שאלת משה מי מעכב. מה כוונתו בזה, דמה שפרש"י למה אתה צריך להוסיף עליהם אין שייך ללשון מעכב דאף אם היה שייך כביכול להיות מעכב יקשה למה לו זה, ואם כוונתו להקשות למה לא כתב בפירוש לא מובן תירוצו בזה שר"ע ידרוש תילין של הלכות. אבל לפ"מ שבארתי מדויק לשון כתרים שנמצא שהשי"ת עשה את אותיות התורה למלכים היינו שיעשה החכם ודמה מלתא למלתא ויפסוק הדין כפי הבנתו טעם האותיות שבתורה, וכשיהיה מחלוקת יעשו כפי הבנת רוב חכמי התורה אף שאפשר שלא נתכוונו להאמת ולא היה דעת הב"ה כן, דהקב"ה נתן את התורה לישראל שיעשו כפי שיבינו את הכתוב ואת המסור בע"פ בסיני לפי הבנתם ויותר לא יפרש ולא יכריע השי"ת בדיני התורה שלא בשמים היא אלא הסכים מתחלה להבנת ופירוש חכמי התורה ונמצא שאותיות התורה הם מלכים שעושין כפי מה שמשמע מהתורה להחכמי התורה אף שאולי לא היה זה כהבנת השי"ת. וניתא לשון אמרה תורה שמצינו בכמה דוכתי משום דאגן דנין רק איך אומרת התורה. וכן ניתא מה שאיתא בעירובין דף י"ג על ב"ש וב"ה אלו ואלו דברי אלקים חיים, דכיון שיכולין לפרש בתורה כב"ש וכב"ה הרי נמצא שנאמר כתרוייהו כל זמן שלא נתבטלו דעת אחד ברבים החולקין. וזהו פירוש מי מעכב שמשה שאל למה עושה הקדוש ברוך הוא האותיות למלכים שיעשו כפי משמעות החכמים בלשון הכתוב והמסור, דמי מעכב שתכתוב באופן שלא יהיה אפשר לפרש רק דרך אחד ככוונתך האמתית ולמה נתת כח מלוכה להאותיות שימצא שלפעמים יעשו שלא ככוונתך. והשיב הקדוש ברוך הוא משום שע"י זה ידרשו ר"ע וכל החכמים תילין של הלכות שהוא הגדלת תורה ממעט הנכתב והנמסר ולכתוב הרבה כל דבר בפרט אין קץ שהתורה היא בלא קץ וגבול עיין בעירובין דף כ"א.

Importance of דרשה
What came 1st, דרש or הלכה?

תלמוד בבלי מסכת פסחים דף סו עמוד א

גמרא. תנו רבנן: הלכה זו נתעלמה מבני בתירא. פעם אחת הל ארבעה עשר להיות בשבת, שכחו ולא ידעו אם פסח דוחה את השבת אם לאו. אמרו: כלום יש אדם שיודע אם פסח דוחה את השבת אם לאו? אמרו להם: אדם אחד יש שעלה מבבל, והלל הבבלי שמו, ששימש שני גדולי הדור שמעיה ואבטליון ויודע אם פסח דוחה את השבת אם לאו. שלחו וקראו לו. אמרו לו: כלום אתה יודע אם הפסח דוחה את השבת אם לאו? אמר להם: וכי פסח אחד יש לנו בשנה שדוחה את השבת? והלא הרבה יותר ממאתים פסחים יש לנו בשנה שדוחין את השבת. אמרו לו: מנין לך? אמר להם: נאמר מועדו בפסח ונאמר מועדו בתמיד. מה מועדו האמור בתמיד - דוחה את השבת אף מועדו האמור בפסח - דוחה את השבת. ועוד, קל וחומר הוא: ומה תמיד שאין ענוש כרת דוחה את השבת, פסח שענוש כרת - אינו דין שדוחה את השבת. מיד הושיבוהו בראש ומינוהו נשיא עליהם, והיה דורש כל היום כולו בהלכות הפסח. התחיל מקנטרן בדברים, אמר להן: מי גרם לכם שעלה מבבל ואהיה נשיא עליכם - עצלות שהיתה בכם, שלא שמשתם שני גדולי הדור שמעיה ואבטליון. אמרו לו: רבי, שכח ולא הביא סכין מערב שבת מהו? אמר להן: הלכה זו שמעתי ושכחתי. אלא, הנח להן לישראל אם אין נביאים הן - בני נביאים הן. למחר, מי שפסחו טלה - תוחבו בצמרו, מי שפסחו גדי - תוחבו בין קרניו. ראה מעשה ונזכר הלכה, ואמר: כך מקובלני מפי שמעיה ואבטליון.

תלמוד בבלי מסכת מנחות דף כט עמוד ב

אמר רב יהודה אמר רב: בשעה שעלה משה למרום, מצאו להקב"ה שיושב וקושר כתרים לאותיות. אמר לפניו: רבש"ע, מי מעכב על ידך? אמר לו: אדם אחד יש שעתיד להיות בסוף כמה דורות ועקיבא בן יוסף שמו, שעתיד לדרוש על כל קוץ וקוץ תילין תילין של הלכות. אמר לפניו: רבש"ע, הראהו לי. אמר לו: חזור לאחורך. הלך וישב בסוף שמונה שורות, ולא היה יודע מה הן אומרים, תשש כחו; כיון שהגיע לדבר אחד, אמרו לו תלמידיו: רבי, מנין לך? אמר להן: הלכה למשה מסיני. נתיישבה דעתו. חזר ובא לפני הקדוש ברוך הוא, אמר לפניו: רבונו של עולם, יש לך אדם כזה ואתה נותן תורה ע"י? אמר לו: שתוק, כך עלה במחשבה לפני. אמר לפניו: רבונו של עולם, הראיתני תורתו, הראני שכרו. אמר לו: חזור [לאחורך]. חזר לאחוריו, ראה ששוקלין בשרו במקולין, אמר לפניו: רבש"ע, זו תורה וזו שכרה? א"ל: שתוק, כך עלה במחשבה לפני.

(7) מדרשי אגדה

מדרשים

תלמוד בבלי מסכת תענית דף ה עמוד ב

אמר רבי יוחנן: יעקב אבינו לא מת. - אמר ליה: וכי בכדי ספדו ספדניא וחנטו חנטריא וקברו קברייא? - אמר ליה: מקרא אני דורש, שנאמר ואתה אל תירא עבדי יעקב נאם ה' ואל תחת ישראל כי הנני מושיעך מרחוק ואת זרעך מארץ שביים, מקיש הוא לזרעו. מה זרעו בחיים - אף הוא בחיים.

תוספות מסכת תענית דף ה עמוד ב

יעקב אבינו לא מת - וכן משמע דכתיב ויגוע ולא כתיב וימת כדמפרש בסוטה (דף יג.) גבי מעשה דחושים.

אברהם בן יצחק of Narbonne

מבוא משלוה אלבק

ירושלים, 1984

עמ' 158

וכגון שאמר ר' שמעון ז"ל שצום העשירי זה עשרה בטבת, והם הזכירו דעתו של כל אחד ואחד, ואנו לפי שכלו יהולל איש ז"ל, וכן אנחנו שאמרו תלמידי ז"ל ותלמידים, כגון רבי תנחומא ורבי אושעיא ז"ל חולתם, רובם אינו כן, ולכך אין אנו סומכין על דברי אגדה. והנכון בהם מה שמתחוק מן השכל ומן המקרא מדבריהם, ואין סוף ותכלית לאגדות. ונשאל מפר רב חאיי ז"ל מה הפרש בין ההגדה והמדרש והכתובין בתלמוד שאינן מצוין להסיר שבושן. והשיב כלל זה שכל מה שנקבע בתלמוד מחוור הוא ממה שלא נקבע בו, ואעפ"כ הגדה ומדרש אף על פי שכתובין בתלמוד אם לא יכוונו ואם ישתבשו אין לסמוך עליהם, כי כלליו ז"ל הוא אין סומכין על הגדות, אלא מה שקבוע בתלמוד שאנו מוצאין להסיר שבושן ולחזקן יש עליו לקבות, כי לולא שיש בו מדרש לא נקבע בתלמוד. וכה שאין אנו מוצאין דרך לפלץ שבושו נעשה כדברים שאין הלכה, ומה שלא נקבע בתלמוד אין אנו צריכין לכל כך, אלא מעיינין בו אם נכון הוא ויפה חודשין אותו ומלבדין אותו, ואם לאו אין אנו משגיחין עליו.

רבינו ז"ל האי גאון כך כתב בפי' חגיגה. הוו יודעים ז"ל כי דברי אגדה לא כשמועה הם אלא כל אחד חודש מה שקלה על לבו כגון אשר ויש לומר, לא דבר ואמרך, לפיכך אין מסכים עליהם. עוד כתב

מאותן המיוחסים: והמדרשות הללו לא דבר שמועה הם ולא דבר הלכה אלא אשר בעולם קאמר וכי ער וכי ז"ל המדרשות כאשר בעולם הוא אומרם ז"ל.

ספר האשכול (אלבק) הלכות ספר תורה דף ס עמוד א

וכגון שאמר ר' שמעון שצום העשירי זה עשרה בטבת. והם הזכירו דעתו של כל אחד ואחד, ואנו לפי שכלו יהולל איש. וכן אגדות שאמרו תלמידי התלמידים, כגון רבי תנחומא ורבי אושעיא וזולתם, רובם אינו כן. ולכך אין אנו סומכין על דברי אגדה. והנכון מהם מה שמתחוק מן השכל ומן המקרא מדבריהם. ואין סוף ותכלה לאגדות. ונשאל ממר רב האיי ז"ל מה הפרש בין ההגדה והמדרש הכתובין בתלמוד שאינן מצוין להסיר שבושן. וההגדות הכתובות הוץ לתלמוד. והשיב כלל זה שכל מה שנקבע בתלמוד מחוור הוא ממה שלא נקבע בו, ואעפ"כ הגדה ומדרש אף על פי שכתובין

בתלמוד אם לא יכונו ואם ישתבשו אין לסמוך עליהם. כי כללינו הוא אין סומכין על ההגדה. אלא מה שקבוע בתלמוד שאנו מוצאין להסיר שבושין ולחזקן יש עלינו לעשות, כי לולא שיש בו מדרש לא נקבע בתלמוד. ומה שאין אנו מוצאין דרך לסלק שבושו נעשה כדברים שאין הלכה. ומה שלא נקבע בתלמוד אין אנו צריכין לכל כך. אלא מעיינין בו אם נכון הוא ויפה, דורשין אותו ומלמדין אותו, ואם לאו אין אנו משגיחין עליו. ופי' מר רב שרירא לענין מאי זועות דאמר רב קטינא גוהה בזה אנו סומכין על דברי הגדה.

מבוא התלמוד לר'
והגדה הוא כל פי' שיבא בתלמוד על שום ענין שלא יהיה מצוה זו היא הגדה ואין לך ללמוד ממנה אלא מה שיעלה על הדעת. ויש לך לדעת שכל מה שקיימו חז"ל הלכה בענין מצוה שהיא מפי משה רבינו ע"ה שקבל מפי הגבורה אין לך להוסיף עליו ולא לגרוע ממנו. אבל מה שפירשו בפסוקים כל אחד כפי מה שנזדמן לו ומה שראה בדעתו ולפי מה שיעלה על הדעת מן הפירושים האלו לומדים אותם והשאר אין סומכין עליהם:

רמב"ם הלכות מלכים פרק יב הלכה ב
ולעולם לא יתעסק אדם בדברי ההגדות, ולא יאריך במדרשות האמורים בענינים אלו וכיוצא בהן, ולא ישימם עיקר, שאין מביאין לא לידי יראה ולא לידי אהבה, וכן לא יחשב הקצין. אמרו חכמים תפה רוחם של מחשבי הקצים, אלא יחכה ויאמין בכלל הדבר כמו שבארנו.

ספר מגן אבות (למאירי) ענין א
הזרו אותם התלמידים וצווחו אם דעת המדרש כן היאך לא נהגו כן בספרד ובארץ ישראל.
נמתי להם בני, בודאי זו חזקה מכולם, ואעפ"כ עוד לאלוה מלין. הוו יודעים שכל דבר הבא לנו מן המדרשות אינם הכרח לדין כאלו בא בתלמוד שלנו או בירושלמי ובריתא, אלא יוכל לקבלו מי שירצה, ומי שאינו רוצה אין בו הכרח. והרי אנו נוהגים לסיים ברכת השכיבנו בחול שומר עמו ישראל לעד. ובליל שבת הפורס סוכת שלום עלינו וכו'. והרי מצינו במדרש תלים שבע ביום הללתיך אלו שבע מצות שמק"ש יוצר אור, ואהבה רבה. שמע. והיה אם שמוע. ויאמר. אמת ויציב. גאל ישראל, ולפי שאין מצות ציצית בערב מוסיף פורס סוכת שלום. אלמא שהתימת השכיבנו אף בחול ובכל יום הוא אומר פורס סוכת שלום לפי המדרש.

ויקרא רבה (מרגליות) פרשת אחרי מות פרשה כ
[ו] תני בש' ר' ליעזר לא מתו שני בני אהרן אלא על ידי שהורו הלכה לפני משה רבן. ומעשה בתלמיד אחד שהורה לפני ר' ליעזר רבו אמר לאמה שלום אשתו זה אינו מוציא שבתו, לא באת שבת עד שנגמר. נכנסו חכמים אצלו אמרו לו ר' נביא אתה, אמ' להן לא נביא אנכי ולא בן נביא אנכי (עמוס ז, יד). אלא כך אני מקובל שכל המורה הלכה לפני רבו חייב מיתה.
[ז] תני אסור לתלמיד להורות לפני רבו עד שיהיה לו ברחוק שנים עשר מיל כמחנה ישראל. מה טע' ויחנו על הירדן מבית הישימות עד אבל השטים (במדבר לג, מט). וכמה הן שנים עשר מיל. ר' תנחום בר' יהודה הוה בחפר הוון שאילין ליה והוא מורה שאילין ליה והוא מורה. אמרו לו לא כן אלפן ר' אסור לתלמיד להורות לפני רבו עד שיהיה לו שנים עשר מיל כנגד מחנה ישראל ותא ר' מני רבך יתיב בציפרין. אמ' להון ייתי עלי לא ידעת, מן ההוא ענתה לא אורי.
[ח] בר קפרא בש' ר' ירמיה בן אלעזר בשביל ארבעה דברים מתו שני בני אהרן, על הקרבה ועל הקריבה ועל אש זרה ועל שלא נטלו עצה זה מזה. על הקרבה שנכנסו לפני לפנים. על הקריבה שהקריבו קרבן שלא נצטוו. על אש זרה אש מבית כירים הכניסו. על שלא נטלו עצה זה מזה דכת' ויקחו בני אהרן נדב ואביהוא איש מחתתו (ויקרא י, א), איש מחתתיו. איש מעצמו עשו שלא נטלו עצה זה מזה. אמ' ר' ירמיה בן אלעזר בארבעה מקומות מזכיר מיתתן שלבני אהרן ובכולם הוא מזכיר סירחונן, כל כך למה להודיעך שלא היה בידן עון אלא זה בלבה. אמ' ר' לעזר המודעי בוא וראה כמה קשה מיתתן שלבני /של בני/ אהרן לפני המקום שבכל מקום שהוא מזכיר מיתתן מזכיר סירחונן, כל כך למה כדי שלא יהא פתחון פה לכל באי העולם לומר מעשים מקולקלים היו בידם בספר שעל ידי כן מתו.
[ט] ר' מני דשאב ור' יהושע דסיכנין בש' ר' לוי בשביל ארבעה דברים מתו שני בני אהרן ובכולן כת' בהן מיתה. על ידי שהיו שתויי יין וכת' בהן מיתה יין ושכר אל תשת (ויקרא י, ט). ועל ידי שהיו מהוסרי בגדים וכת' בהן מיתה, והיו על אהרן ועל בניו וגו' (שמות כה, מג). מה היו חסירים. אמ' ר' לוי מעיל היו חסירין, שכת' בו מיתה והיה על אהרן לשרת וגו' (שם /שמות כ"ח/ לה). ועל ידי שנכנסו בלא רחוצי ידים ורגלים, ורחצו ידיהם ורגליהם ולא ימותו וגו' (שמות ל.

כא). וכת' בבאם אל אהל מועד (שם /שמות ל'/ כ). ועל ידי שלא היו להם בנים וכת' בו מיתה, הה"ד וימת נדב ואביהוא ובנים לא היו להם (במדבר ג, ד). אבא חנן אמ' על ידי שלא היה להם נשים וכת' וכפר בעדו ובעד ביתו (ויקרא טז, ו), ביתו זו אשתו.

[י] ר' לוי אמ' שחצים היו הרבה נשים היו יושבות עגומות ממתינות לתן. מה היו אומרין, אחי אבינו מלך, אחי אמינו נשיא, אבינו כהן גדול, אנו שני סיגני כהונה, אי זו אשה הוגנת לנו. ר' מנחמא בש' ר' יהושע בן נחמיה בחוריו אכלה אש (תהלים עח, סג), ולמה בחוריו אכלה אש, משום ובתולותיו לא הוללו (שם /תהלים ע"ח/). ועוד מן הדא ואל משה אמר עלה אל י"י אתה ואהרן נדב ואביהוא (שמות כד, א). מלמד שהיו משה ואהרן מהלכין תחילה ונדב ואביהוא מהלכין אחריהן וכל ישראל מהלכין אחריהן ואומרין עוד שני זקנים הללו מתים ואני ואתה נוהגין בשררה על הציבור. ר' יודן בש' ר' אייבו אמ' בפיהם אמרו זה לזה. ד' פינחס אמ' בליבם הרהרו. אמ' ר' ברכיה אמ' לתן הקדוש ברוך הוא אל תתהלל ביום מחר וגו' (משלי כז, א). הרבה סיחים מתו ונעשו עורותיהן שטוחין על גבי אימותיהן. ועוד מן הדא ואל אצילי בני ישראל לא שלח ידו (שמות כד, יא). אמ' ר' פינחס מיכן היו ראויין להשתלחת יד, דאמ' ר' הושעיא וכי קילורית עלת עמהן מסיני דכ' ויחזו את האלהים (שם /שמות כ"ד, י"א/), אלא מלמד שזנו עיניהם מן השכינה כאדם שהוא מביט בחבירו מתוך מאכל ומתוך משקה. ר' יוחנן אמ' אכילה וידוי, המד"א באור פני מלך חיים (משלי טז, טו). אמ' ר' תנחומ' מלמד שפרעו את ראשיהם והגיסו את לבן וזנו עיניהן מן השכינה. ר' יהושע דסיכנין בש' ר' לוי משה לא זן עיניו מן השכינה ונהנה מן השכינה, לא זן עיניו מן השכינה מנ' ויסתר משה פניו (שמות ג, ו), ונהנה מן השכינה מנ' ומשה לא ידע כי קרן עור פניו (שם /שמות/ לד, כט). בשכר ויסתר משה פניו זכה ודבר י"י אל משה פנים אל פנים (שם /שמות/ לג, יא). בשכר כי ירא (שמות ג, ו) זכה וייראו מגשת אליו (שמות לד, ל), בשכר מהביט (שם /שמות/ ג, ו) זכה ותמונת ה' יביט (במדבר יב, ח).

רש"י מסכת סנהדרין דף צ עמוד א

משנה.

כל ישראל יש להם חלק לעולם הבא - מעיקרא איירי בארבע מיתות ומפרש ואזיל להו לכולהו, והדר מפרש הני דאין להם חלק לעולם הבא.

הכי גרסינן האומר אין תחיית המתים מן התורה - שכופר במדרשים דדרשינן בגמרא לקמן מניין לתחיית המתים מן התורה, ואפילו יהא מודה ומאמין שיחיו המתים אלא דלא דמיא באורייתא - כופר הוא, הואיל ועוקר שיש תחיית המתים מן התורה - מה לנו ולאמונתו. וכי מהיכן הוא יודע שכן הוא - הלכך כופר גמור הוא.

תלמוד בבלי מסכת קידושין דף מט עמוד א

תנו רבנן: על מנת שאני קריינא, כיון שקרא שלשה פסוקים בבית הכנסת - הרי זו מקודשת. ר' יהודה אומר: עד שיקרא ויתרגם. יתרגם מדעתיה? והתניא, ר' יהודה אומר: המתרגם פסוק כצורתו - הרי זה בדאי, והמוסיף עליו - הרי זה מחרף ומגדף! אלא מאי תרגום? תרגום דידן.

רש"י מסכת קידושין דף מט עמוד א

יתרגם אפי' מדעתיה - בתמיה שלא כתרגום שלנו.

המתרגם פסוק כצורתו - שבא לחסר תוספת התרגום שלנו לומר לא אתרגם פסוק זה אלא כצורתו כגון לא תענה על ריב (שמות כג) לא תסהיד על דינא הרי זה בדאי.

והמוסיף עליו - שבא לומר הואיל וניתן רשות להוסיף אוסיף גם אני בכל מקום שארצה.

הרי זה מחרף - מבזה את המקום משנה את דבריו ואונקלוס כשהוסיף לא מדעתו הוסיף שהרי בסיני ניתן אלא שנשתכח והזר ויסדו כדאמרי' במגילה (דף ג) ושום שכל זה תרגום.

רש"י שמות פרשת משפטים פרק כג פסוק ב

לא תהיה אחרי רבים לרעת - יש במקרא זה מדרשי חכמי ישראל. אבל אין לשון המקרא מיושב בתן על אופניו. מכאן דרשו שאין מטין לחובה בהכרעת דיין אחד. וסוף המקרא דרשו אחרי רבים להטות. שאם יש שנים במחייבין יותר על המזכין, הטה הדין על פיהם לחובה ובדיני נפשות הכתוב מדבר. ואמצע המקרא דרשו ולא תענה על ריב, על רב, שאין חולקין על מופלא שבבית דין, לפיכך מתחילין בדיני נפשות מן הצד, לקטנים שבהן שואלין תחלה, שיאמרו את דעתם. לפי דברי רבותינו כך פתרון המקרא לא תהיה אחרי רבים לרעות לחייב מיתה בשביל דיין אחד, שיהיו המחייבין על

המזכין ולא תענה על הרב לנטות מדבריו. ולפי שהוא חסר יו"ד דרשו בו כן. אחרי רבים להטת ויש רבים שאתה נוטה אחריהם, ואינתי. בזמן שהן שנים המכריעין במחייבין יותר מן המזכין, וממשמע שנאמר לא תהיה אחרי רבים לרעות שומע אני אבל היה עמהם לטובה. מכאן אמרו דיני נפשות מטין על פי אחד לזכות ועל פי שנים לחובה. ואונקלוס תרגם לא תתמנע מלאלפא מה דבעינך על דינא, ולשון העברי, לפי התרגום. כך הוא נדרש לא תענה על ריב לנטת אם ישאלך דבר למשפט, לא תענה לנטות לצד אחד ולסלק עצמך מן הריב, אלא הוי דן אותו לאמיתו. ואני אומר לישבו על אופניו כפשוטו, כך פתרונו:

לא תהיה אחרי רבים לרעת - אם ראית רשעים מטין משפט, לא תאמר הואיל ורבים הם. הנני נוטה אחריהם:

ולא תענה על ריב לנטת וגו' - ואם ישאל הנדון על אותו המשפט אל תענני על הריב דבר הנוטה אחרי אותן רבים להטות את המשפט מאמתו אלא אמור את המשפט כאשר הוא. וקולר יהא תלוי בצואר הרבים:

בראשית פרק ד פסוק ח

וַיֹּאמֶר קַיִן אֶל־הֶבֶל אָחִיו וַיְהִי בִּהְיוֹתָם בַּשָּׂדֶה וַיָּקָם קַיִן אֶל־הֶבֶל אָחִיו וַיַּהַרְגֵהוּ׃

רש"י בראשית פרשת בראשית פרק ד פסוק ח

ויאמר קין אל הבל - נכנס עמו בדברי ריב ומצה להתגולל עליו להרגו, ויש בזה מדרשי אגדה אך זה ישובו של מקרא:

בראשית רבה (וילנא) פרשת בראשית פרשה כב סימן ז

ויאמר קין אל הבל אחיו ויהי בהיותם וגו'. על מה היו מדיינים, אמרו בואו ונחלוק את העולם אחד נטל הקרקעות ואחד נטל את המטלטלין, דין אמר ארעא דאת קאים עליה דידי, ודין אמר מה דאת לביש דידי, דין אמר חלוץ, ודין אמר פרת. מתוך כך ויקם קין אל הבל אחיו ויהרגהו. רבי יהושע דסכנין בשם רבי לוי אמר שניהם נטלו את הקרקעות, ושניהן נטלו את המטלטלין. ועל מה היו מדיינין. אלא זה אומר בתחומי בהמ"ק =בית המקדש= נבנה, וזה אומר בתחומי בהמ"ק נבנה. שנא' ויהי בהיותם בשדה, ואין שדה אלא בהמ"ק, היך מה דאת אמר (מיכה ג) ציון שדה תחרש, ומתוך כך (בראשית ד) ויקם קין אל הבל אחיו וגו', יהודה בר אמי אמר על חוה הראשונה היו מדיינין, אמר רבי איבו חוה הראשונה חזרה לעפרה ועל מה היו מדיינין אמר רבי הונא תאומה יתירה נולדה עם הבל זה אומר אני נוטלה שאני בכור, וזה אומר אני נוטלה שנולדה עמי, ומתוך כך ויקם קין.

(8) ?שם בהלכה ובאגדה

(9) התפתחות פרשנות המקרא

(10) דרכו של רש"י בפרשנות המקרא

בראשית פרק ג פסוק ח
וַיִּשְׁמְעוּ אֶת־קוֹל יְקוָק אֱלֹהִים מִתְהַלֵּךְ בַּגָּן לְרוּחַ הַיּוֹם וַיִּתְחַבֵּא הָאָדָם וְאִשְׁתּוֹ מִפְּנֵי יְקוָק אֱלֹהִים בְּתוֹךְ עֵץ הַגָּן:
רש"י בראשית פרק ג פסוק ח
וישמעו - יש מדרשי אגדה רבים וכבר סדרום רבותינו על מכונם בבראשית רבה (יט ו) ובשאר מדרשות ואני לא באתי אלא לפשוטו של מקרא ולאגדה המישבת דברי המקרא דבר דבור על אופניו.

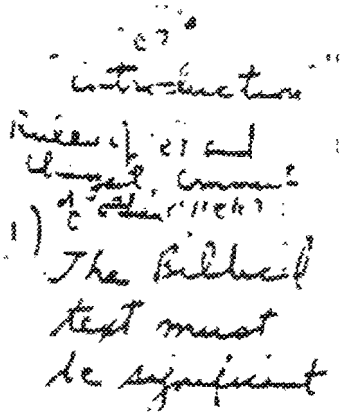

רש"י's introduction.
Review of רש"י's and ??? comments of other(?) ראשונים
(1) The Biblical text must be significant

בראשית פרק כה פסוק כב
וַיִּתְרֹצְצוּ הַבָּנִים בְּקִרְבָּהּ וַתֹּאמֶר אִם־כֵּן לָמָּה זֶּה אָנֹכִי וַתֵּלֶךְ לִדְרֹשׁ אֶת־יְקוָק:
רש"י בראשית פרק כה פסוק כב
ויתרוצצו - על כרחך המקרא הזה אומר דורשני, שסתם מה היא רצוצה זו וכתב אם כן למה זה אנכי. רבותינו דרשוהו לשון ריצה, כשהיתה עוברת על פתחי תורה של שם ועבר יעקב רץ ומפרכס לצאת, עוברת על פתחי עבודה זרה עשו מפרכס לצאת. דבר אחר מתרוצצים זה עם זה ומריבים בנחלת שני עולמות:
רשב"ם בראשית פרק כה פסוק כב
ויתרוצצו - לשון רץ לקראת רץ, שהיו רצים ומתנענעים בתוך גופה כדרך עוברים, וכן מן קם מתקוממים, מן לץ מתלוצצים. אבל מלשון רצץ עוב דלים היה לו לומר ויתרצצו כמו בטרם יתנגפו רגליכם:

שמות פרק ז פסוק טו
לֵךְ אֶל־פַּרְעֹה בַּבֹּקֶר הִנֵּה יֹצֵא הַמָּיְמָה וְנִצַּבְתָּ לִקְרָאתוֹ עַל־שְׂפַת הַיְאֹר וְהַמַּטֶּה אֲשֶׁר־נֶהְפַּךְ לְנָחָשׁ תִּקַּח בְּיָדֶךָ:
רש"י שמות פרק ז פסוק טו
הנה יצא המימה - לנקביו, שהיה עושה עצמו אלוה ואומר שאינו צריך לנקביו ומשכים ויוצא לנילוס ועושה שם צרכיו:
אבן עזרא הפירוש הקצר שמות פרק ז פסוק טו
הנה יוצא המימה - יתכן שהיה זה קרוב מעת עלות היאור המעלות הידועות, והמלך יוצא לראותו, וצוה ה' לעשות זה המופת ביאור לעיני פרעה בצאתו שמה:

שמות פרק ח פסוק טז
וַיֹּאמֶר יְקוָק אֶל־מֹשֶׁה הַשְׁכֵּם בַּבֹּקֶר וְהִתְיַצֵּב לִפְנֵי פַרְעֹה הִנֵּה יוֹצֵא הַמָּיְמָה וְאָמַרְתָּ אֵלָיו כֹּה אָמַר יְקוָק שַׁלַּח עַמִּי וְיַעַבְדֻנִי:
No RASHI

אבן עזרא שמות פרק ח פסוק טז
ויאמר מנהג המלכים לצאת בבקר אל הנהר, כי ראות המים טוב לעינים:

רמב"ן often attributed monumental significance to the simple Biblical text.

בראשית פרק כו
(כ) וַיָּרִיבוּ רֹעֵי גְרָר עִם־רֹעֵי יִצְחָק לֵאמֹר לָנוּ הַמָּיִם וַיִּקְרָא שֵׁם־הַבְּאֵר עֵשֶׂק כִּי הִתְעַשְּׂקוּ עִמּוֹ:
(כא) וַיַּחְפְּרוּ בְּאֵר אַחֶרֶת וְרָבוּ גַּם־עָלֶיהָ וַיִּקְרָא שְׂטְנָה:
(כב) וַיַּעְתֵּק מִשָּׁם וַיַּחְפֹּר בְּאֵר אַחֶרֶת וְלֹא רָבוּ עָלֶיהָ וַיִּקְרָא שְׁמָהּ רְחֹבוֹת וַיֹּאמֶר כִּי־עַתָּה הִרְחִיב יְהוָה לָנוּ וּפָרִינוּ בָּאָרֶץ:
רמב"ן בראשית פרק כו פסוק כ
ויקרא שם הבאר עשק - יספר הכתוב ויאריך בענין הבארות. ואין בפשוטי הספור תועלת ולא כבוד גדול ליצחק, והוא ואביו עשו אותם בשוה. אבל יש בדבר ענין נסתר בתוכו, כי בא להודיע דבר עתיד. כי "באר מים חיים" ירמוז לבית אלהים אשר יעשו בניו של יצחק, ולכן הזכיר באר מים חיים, כמו שאמר (ירמיה יז יג) מקוה מים חיים את ה'. וקרא הראשון עשק, ירמוז לבית הראשון אשר התעשקו עמנו ועשו אותנו כמה מחלוקות וכמה מלחמות עד שהחריבוהו. והשני קרא שמה שטנה, שם קשה מן הראשון, והוא הבית השני שקרא אותו כשמו שכתוב בו (עזרא ד ו) ובמלכות אחשורוש בתחילת מלכותו כתבו שטנה על יושבי יהודה וירושלם. וכל ימיו היו לנו לשטנה עד שהחריבוהו וגלו ממנו גלות רעה. והשלישי קרא רחובות, הוא הבית העתיד שיבנה במהרה בימינו והוא יעשה בלא ריב ומצה. והאל ירחיב את גבולנו. כמו שנאמר (דברים יט ח) ואם ירחיב ה' אלהיך את גבולך כאשר דבר וגו' שהוא לעתיד. וכתיב בבית השלישי (יחזקאל מא ז) ורחבה ונסבה למעלה למעלה. ופרינו בארץ, שכל העמים יעבדוהו שכם אחד:

רמב"ן was often critical of אבן עזרא for failing to do so.

שמות פרק ב פסוק א
וַיֵּלֶךְ אִישׁ מִבֵּית לֵוִי וַיִּקַּח אֶת־בַּת־לֵוִי:
רמב"ן שמות פרשת שמות פרק ב פסוק א
וילך איש מבית לוי - רבותינו אמרו שהלך אחר עצת בתו (סוטה יב ב). ור"א אמר כי בערים רבות היו ישראל יושבים, וזאת האשה היתה בעיר אחרת. ומה צורך שיזכיר הכתוב זה, ועל דעתי, בעבור שלא חשש לגזרת פרעה ולקח לו אשה להוליד ממנה בנים, אמר הכתוב כן. בעבור כי בכל מדרז לעשות ענין חדש יאמר כן. וילך ראובן וישכב את בלהה (בראשית לה כב). וילך ויקח את גמר בת דבלים (הושע א ג). לכו ונמכרנו לישמעאלים (בראשית לז כז). לכו ונכהו בלשון (ירמיה יח יח). לכו נא ונוכחה (ישעיה א יח). וכן זה נזדרז ויקח את בת לוי. ולא הזכיר הכתוב שם האיש ולא שם אשתו אשר לקח, והיה זה בעבור כי יצטרך ליחסם ולהזכיר שמם מי אביהם ואבי אביהם עד אל לוי, ועכשיו ירצה לקצר עד לידת המושיע. ואחר כן (להלן ו יד - כה) ייחס גם שאר השבטים בעבורו בסדר השני

רמב"ן was also critical of אבן עזרא`s failure to detect the message חז"ל want to important on a פסוק.
In these examples, אבן עזרא was usually first critical of פירוש רש"י.
Ex. גיל יוכבד כשנולד משה, אברהם בכבשן האש, עצי שטים שנטע יעקב ברדתו למצרים. נמרוד

(2) The Biblical text should not be inconsistent

בראשית פרק א פסוק ה
וַיִּקְרָא אֱלֹהִים לָאוֹר יוֹם וְלַחֹשֶׁךְ קָרָא לָיְלָה וַיְהִי־עֶרֶב וַיְהִי־בֹקֶר יוֹם אֶחָד:
רש"י בראשית פרק א פסוק ה
יום אחד - לפי סדר [לשון] הפרשה היה לו לכתוב יום ראשון, כמו שכתוב בשאר הימים שני, שלישי, רביעי. למה כתב אחד, לפי שהיה הקדוש ברוך הוא יחיד בעולמו שלא נבראו המלאכים עד יום שני. כך מפורש בבראשית רבה (ג ח):
Tangent on Christian polemics and Rashi`s involvement (Kamin and Tuito)

בראשית פרק ז פסוק ז וַיָּבֹא נֹחַ וּבָנָיו וְאִשְׁתּוֹ וּנְשֵׁי־בָנָיו אִתּוֹ אֶל־הַתֵּבָה מִפְּנֵי מֵי הַמַּבּוּל: רש"י בראשית פרק ז פסוק ז נח ובניו - האנשים לבד והנשים לבד, לפי שנאסרו בתשמיש המטה, מפני שהעולם היה שרוי בצער:	בראשית פרק ח פסוק טז צֵא מִן־הַתֵּבָה אַתָּה וְאִשְׁתֶּךָ וּבָנֶיךָ וּנְשֵׁי־בָנֶיךָ אִתָּךְ: רש"י בראשית פרק ח פסוק טז אתה ואשתך וגו' - איש ואשתו. כאן התיר להם תשמיש המטה:

בראשית פרק כד פסוק כג וַיֹּאמֶר בַּת־מִי אָתְּ הַגִּידִי נָא לִי הֲיֵשׁ בֵּית־אָבִיךְ מָקוֹם לָנוּ לָלוּן: רש"י בראשית פרק כד פסוק כג ויאמר בת מי את - לאחר שנתן לה שאלה, לפי שהיה בטוח בזכותו של אברהם שהצליח הקדוש ברוך הוא דרכו:	בראשית פרק כד פסוק מז וָאֶשְׁאַל אֹתָהּ וָאֹמַר בַּת־מִי אָתְּ וַתֹּאמֶר בַּת־בְּתוּאֵל בֶּן־נָחוֹר אֲשֶׁר יָלְדָה־ לּוֹ מִלְכָּה וָאָשִׂם הַנֶּזֶם עַל־אַפָּהּ וְהַצְּמִידִים עַל־יָדֶיהָ: רש"י בראשית פרק כד פסוק מז ואשאל ואשים - שנה הסדר, שהרי הוא תחלה נתן ואחר כך שאל, אלא שלא יתפשהו בדבריו ויאמרו היאך נתת לה, ועדיין אינך יודע מי היא:

במדבר פרק לב פסוק טז וַיִּגְּשׁוּ אֵלָיו וַיֹּאמְרוּ גְּדֵרֹת צֹאן נִבְנֶה לְמִקְנֵנוּ פֹּה וְעָרִים לְטַפֵּנוּ: רש"י במדבר פרק לב פסוק טז נבנה למקננו פה - הסים היו על ממונם יותר מבניהם ובנותיהם, שהקדימו מקניהם לטפם. אמר להם משה לא כן עשו, העיקר עיקר והטפל טפל. בנו לכם תחלה ערים לטפכם ואחר כך גדרות לצאנכם:	במדבר פרק לב פסוק כד בְּנוּ־לָכֶם עָרִים לְטַפְּכֶם וּגְדֵרֹת לְצֹנַאֲכֶם וְהַיֹּצֵא מִפִּיכֶם תַּעֲשׂוּ:

שמות פרק ד פסוק ו וַיֹּאמֶר הָשֵׁב יָדְךָ בְּחֵיקֶךָ וַיָּשֶׁב יָדוֹ אֶל־חֵיקוֹ וַיּוֹצִאָהּ מֵחֵיקוֹ וְהִנֵּה־שָׁבָה כִּבְשָׂרוֹ: רש"י שמות פרק ד פסוק ו ויוצאה מחיקו והנה שבה כבשרו - מכאן שמדה טובה ממהרת לבא ממדת פורענות. שהרי בראשונה לא נאמר מחיקו:	

בראשית פרק כד (יג) הִנֵּה אָנֹכִי נִצָּב עַל־עֵין הַמָּיִם וּבְנוֹת אַנְשֵׁי הָעִיר יֹצְאֹת לִשְׁאֹב מָיִם: (טז) וְהַנַּעֲרָ טֹבַת מַרְאֶה מְאֹד בְּתוּלָה וְאִישׁ לֹא יְדָעָהּ וַתֵּרֶד הָעַיְנָה וַתְּמַלֵּא כַדָּהּ וַתָּעַל:	בראשית פרק כד פסוק יז וַיָּרָץ הָעֶבֶד לִקְרָאתָהּ וַיֹּאמֶר הַגְמִיאִינִי נָא מְעַט־מַיִם מִכַּדֵּךְ: רש"י בראשית פרק כד פסוק יז ירץ העבד לקראתה - לפי שראה שעלו המים לקראתה:

Do רש"י taking this to an extreme?

בראשית פרק מט פסוק כה
מֵאֵל אָבִיךָ וְיַעְזְרֶךָּ וְאֵת שַׁדַּי וִיבָרְכֶךָּ בִּרְכֹת שָׁמַיִם מֵעָל בִּרְכֹת תְּהוֹם רֹבֶצֶת תָּחַת בִּרְכֹת שָׁדַיִם וָרָחַם:
רש"י בראשית פרק מט פסוק כה
ברכות שדים ורחם - ברכתא דאבא ודאמא, כלומר יתברכו המולידים והילדות, שיהיו הזכרים מזריעין טיפה הראויה להריון, והנקבות לא ישכלו את רחם שלהן להפיל עובריהן:

שדים - כמו (שמות יט יג) ירה יירה, דמתרגמינן אישתדאה ישתדי, אף שדים כאן על שם שהזרע יורה כחץ:
Is this a מקרא שצריך יישור?

(3) The Biblical text should be read closely

שמות פרק ז פסוק יב
וַיַּשְׁלִיכוּ אִישׁ מַטֵּהוּ וַיִּהְיוּ לְתַנִּינִם וַיִּבְלַע מַטֵּה־אַהֲרֹן אֶת־מַטֹּתָם:
רש"י שמות פרק ז פסוק יב
ויבלע מטה אהרן - מאחר שחזר ונעשה מטה בלע את כולן:
אבן עזרא שמות פרק ז פסוק יב
וישליכו זה פלא שני, שבלע מטה אהרן מטות החרטומים ולא נמצאו. וקראו מטה אהרן, כי כן היה בתחלה. ור' ישועה אמר, כי אחר ששב בלע מטותם, וזה פלא גדול:

בראשית פרק יח פסוק ה וְאֶקְחָה פַת־לֶחֶם וְסַעֲדוּ לִבְּכֶם אַחַר תַּעֲבֹרוּ כִּי־עַל־כֵּן עֲבַרְתֶּם עַל־עַבְדְּכֶם וַיֹּאמְרוּ כֵּן תַּעֲשֶׂה כַּאֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ:	בראשית פרק יח פסוק ח וַיִּקַּח חֶמְאָה וְחָלָב וּבֶן־הַבָּקָר אֲשֶׁר עָשָׂה וַיִּתֵּן לִפְנֵיהֶם וְהוּא־עֹמֵד עֲלֵיהֶם תַּחַת הָעֵץ וַיֹּאכֵלוּ:	רשב"ם בראשית פרק יח פסוק ח ויקח חמאה וחלב - לפי פשוטו של מקרא לא הוצרך לפרש שהביא את פת לחם על השלחן אלא התוספת שלא אמר להם הוצרך לומר שהביא. הבאת פת על השלחן אינו חידוש, אבל החמאה והחלב והבשר שאינו מזומן לכל האורחים הוצרך לפרש:
	רש"י בראשית פרק יח פסוק ח ויקח חמאה וגו' - ולחם לא הביא לפי שפירסה שרה נדה, שחזר לה אורח כנשים אותו היום, ונטמאת העיסה:	

בראשית פרק כד פסוק נ וַיַּעַן לָבָן וּבְתוּאֵל וַיֹּאמְרוּ מֵיְהוָה יָצָא הַדָּבָר לֹא נוּכַל דַּבֵּר אֵלֶיךָ רַע אוֹ־טוֹב:	בראשית פרק כד פסוק נה וַיֹּאמֶר אָחִיהָ וְאִמָּהּ תֵּשֶׁב הַנַּעֲרָ אִתָּנוּ יָמִים אוֹ עָשׂוֹר אַחַר תֵּלֵךְ:	אבן עזרא בראשית פרק כד פסוק נה ויאמר אחיה ואמה הם שקובלו המתנות, והאב מחריש. ויתכן שלבן היה גדול מאביו בחכמה וכבוד, כי כן מצאנו ויען לבן ובתואל (בר' כד ג):
	רש"י בראשית פרק כד פסוק נה ויאמר אחיה ואמה - ובתואל היכן היה, הוא היה רוצה לעכב ובא מלאך והמיתו:	

שמות פרק ד פסוק כט וַיֵּלֶךְ מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן וַיַּאַסְפוּ אֶת־כָּל־זִקְנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל:	שמות פרק ה פסוק א וְאַחַר בָּאוּ מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן וַיֹּאמְרוּ אֶל־פַּרְעֹה כֹּה־אָמַר יְקֹוָק אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל שַׁלַּח אֶת־עַמִּי וְיָחֹגּוּ לִי בַּמִּדְבָּר:	אבן עזרא שמות פרק ה פסוק א ואחר אחר שעשה אהרן את האותות, באו שניהם אל פרעה, ואמרו לו שניהם, כי השם הבטיחם ואנכי אהיה עם פיך ועם פיהו (שמות ד, ט):
	רש"י שמות פרק ה פסוק א ואחר באו משה ואהרן וגו' - אבל הזקנים נשמטו אחד אחד מאחר משה ואהרן, עד שנשמטו כולם קודם שהגיעו לפלטין, לפי שיראו ללכת. ובסיני נפרע להם (כד ב) ונגש משה לבדו והם לא יגשו, החזירם לאחוריהם:	

(4) The פירוש should try to capture the משמעות of the word

רש"י שיר השירים פרק א
/הקדמה -/ אחת דבר אלהים שתים זו שמעתי, מקרא אחד יוצא לכמה טעמים וסוף דבר אין לך מקרא יוצא מידי פשוטו ומשמע

למה רש"י מוסיף מילת "ומשמעו" בשיר השירים?

שמות פרק ד פסוק כב
וְאָמַרְתָּ אֶל־פַּרְעֹה כֹּה אָמַר יְהוָה בְּנִי בְכֹרִי יִשְׂרָאֵל:
רש"י שמות פרק ד פסוק כב
בני בכרי - לשון גדולה, כמו (תהילים פט כח) אף אני בכור אתנהו, זהו פשוטו. ומדרשו כאן חתם הקדוש ברוך הוא על מכירת הבכורה שלקח יעקב מעשו:

שמות פרק ב פסוק יד
וַיֹּאמֶר מִי שָׂמְךָ לְאִישׁ שַׂר וְשֹׁפֵט עָלֵינוּ הַלְהָרְגֵנִי אַתָּה אֹמֵר כַּאֲשֶׁר הָרַגְתָּ אֶת־הַמִּצְרִי וַיִּירָא מֹשֶׁה וַיֹּאמַר אָכֵן נוֹדַע הַדָּבָר:
רש"י שמות פרק ב פסוק יד
ויירא משה - כפשוטו. ומדרשו דאג לו על שראה בישראל רשעים דלטורין, אמר מעתה שמא אינם ראויין להגאל:
אכן נודע הדבר - כמשמעו. ומדרשו נודע לי הדבר שהייתי תמה עליו, מה חטאו ישראל מכל שבעים אומות להיות נרדים בעבודת פרך, אבל רואה אני שהם ראויים לכך:

(5) The homily is an essential tool of רש"י in his פירוש – Must the homily have some textual base (different levels)

(5) The homily is an essential tool of רש"י in his פירוש – Must the homily have some textual base (different levels)

בראשית פרק א פסוק כו
וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים נַעֲשֶׂה אָדָם בְּצַלְמֵנוּ כִּדְמוּתֵנוּ וְיִרְדּוּ בִדְגַת הַיָּם וּבְעוֹף הַשָּׁמַיִם וּבַבְּהֵמָה וּבְכָל־הָאָרֶץ וּבְכָל־הָרֶמֶשׂ הָרֹמֵשׂ עַל־הָאָרֶץ:
רש"י בראשית פרק א פסוק כו
נעשה אדם - אף על פי שלא סייעוהו ביצירתו ויש מקום למינים לרדות, לא נמנע הכתוב מללמד דרך ארץ ומדת ענוה שיהא הגדול נמלך ונוטל רשות מן הקטן. ואם כתב אעשה אדם לא למדנו שיהא מדבר עם בית דינו אלא עם עצמו, ותשובת המינים כתב בצדו ויברא אלהים את האדם, ולא כתב ויבראו:

בראשית פרק ג פסוק יד
וַיֹּאמֶר יְהוָה אֱלֹהִים אֶל־הַנָּחָשׁ כִּי עָשִׂיתָ זֹאת אָרוּר אַתָּה מִכָּל־הַבְּהֵמָה וּמִכֹּל חַיַּת הַשָּׂדֶה עַל־גְּחֹנְךָ תֵלֵךְ וְעָפָר תֹּאכַל כָּל־יְמֵי חַיֶּיךָ:
רש"י בראשית פרק ג פסוק יד
כי עשית זאת - מכאן שאין מהפכים בזכותו של מסית, שאילו שאלו למה עשית זאת, היה לו להשיב דברי הרב ודברי התלמיד דברי מי שומעין:

במדבר פרק כז פסוק טו
וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה אֶל־יְהוָה לֵאמֹר:
רש"י במדבר פרק כז פסוק טו
וידבר משה אל ה' וגו' - להודיע שבחן של צדיקים שכשנפטרין מן העולם מניחין צרכן ועוסקין בצרכי צבור:
לאמר - אמר לו השיבני אם אתה ממנה להם פרנס אם לאו:

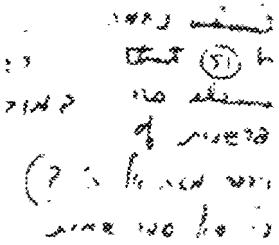

בראשית פרק א פסוק טז
וַיַּעַשׂ אֱלֹהִים אֶת־שְׁנֵי הַמְּאֹרֹת הַגְּדֹלִים אֶת־הַמָּאוֹר הַגָּדֹל לְמֶמְשֶׁלֶת הַיּוֹם וְאֶת־הַמָּאוֹר הַקָּטֹן לְמֶמְשֶׁלֶת הַלַּיְלָה וְאֵת הַכּוֹכָבִים:
רש"י בראשית פרק א פסוק טז
המאורות הגדולים וגו' - שוים נבראו. ונתמעטה הלבנה על שקטרגה ואמרה אי אפשר לשני מלכים שישתמשו בכתר אחד:
ואת הכוכבים - על ידי שמיעט את הלבנה, הרבה צבאיה להפיס דעתה:
אבן עזרא בראשית פרק א פסוק טז
ויעש נקראו השנים הגדולים כנגד הכוכבים. וכן נקראו שלשה בני ישי הגדולים כנגד האחרים. ואליאב היה הבכור גדול מכולם. ולא זה גדול מזה. יש לו סוד. לממשלת היום ממשלת השמש ביום ולא בלילה, כי אין לה אור. גם ללבנה וכוכבים לא יראה אורם ביום. ואם ישאל שואל, הלא אמרו חכמי הספירות, שכוכב צדק וכל הכוכבים הוץ מכוכב ונוגה גדולים מהלבנה. ואיך כתוב הגדולים? התשובה, אין פי' הגדולים על מדתם בגופם. רק על אורם. ואור הלבנה כפלי כפלים. בעבור היותה קרובה מהארץ, וכן כתוב מאור:

בראשית פרק כח פסוק יא
וַיִּפְגַּע בַּמָּקוֹם וַיָּלֶן שָׁם כִּי־בָא הַשֶּׁמֶשׁ וַיִּקַּח מֵאַבְנֵי הַמָּקוֹם וַיָּשֶׂם מְרַאֲשֹׁתָיו וַיִּשְׁכַּב בַּמָּקוֹם הַהוּא:
רש"י בראשית פרק כח פסוק יא
וישם מראשותיו - עשאן כמין מרזב סביב לראשו שהיה ירא מפני חיות רעות. התחילו מריבות זו עם זו, זאת אומרת עלי יניח צדיק את ראשו, וזאת אומרת עלי יניח, מיד עשאן הקדוש ברוך הוא אבן אחת. וזהו שנאמר (פסוק יח) ויקח את האבן אשר שם מראשותיו:

תוספות מסכת חולין דף צא עמוד ב
כתיב ויקח את האבן - לפי פשוטו יש לפרש שלקח אבן אחת מאבני המקום.

רשב"ם and the homily
Where רשב"ם runs away from פשט

ויקרא פרק כג פסוק מג
לְמַעַן יֵדְעוּ דֹרֹתֵיכֶם כִּי בַּסֻּכּוֹת הוֹשַׁבְתִּי אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּהוֹצִיאִי אוֹתָם מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם אֲנִי יְקֹוָק אֱלֹהֵיכֶם:
רשב"ם ויקרא פרק כג פסוק מג
למען ידעו דורותיכם [וגו'] – פשוטו כדברי האומרים במסכת סוכה סוכה ממש. וזה טעמו של דבר. הג הסוכות תעשה לך באוספך מגרנך ומיקבך באוספך את תבואת הארץ ובתיכם מלאים כל טוב דגן ותירוש ויצהר, למען תזכרו כי בסוכות הושבתי את בני ישראל במדבר ארבעים שנה בלא יישוב ובלא נחלה, ומתוך כך תתנו הודאה למי שנתן לכם נחלה ובתיכם מלאים כל טוב. ואל תאמרו בלבבכם כחי ועוצם ידי עשה לי את החיל הזה. וכסדר הזה נמצא בפרשת עקב תשמעון וזכרת את כל הדרך אשר הוליכך י"י אלהיך זה ארבעים שנה וגו' ויאכילך את המן וגו'. ולמה אני מצוה לך לעשות זאת? כי י"י אלהיך מביאך אל ארץ טובה [וגו'] ואכלת ושבעת [וגו'] ורם לבבך ושכחת את י"י וגו' ואמרת בלבבך כחי ועצם ידי עשה לי את החיל הזה וזכרת את י"י אלהיך כי הוא הנותן לך כח לעשות חיל. ולכך יוצאים מבתים מלאים כל טוב בזמן אסיפה ויושבין בסוכות לזכרון שלא היה להם נחלה במדבר ולא בתים לשבת. ומפני הטעם הזה

קבע הק' את חג הסוכות בזמן אסיפת גורן ויקב, לבלתי רום לבבם על בתיהם מלאים כל טוב פן יאמרו ידינו עשו לנו את החיל הזה:

See also

בראשית פרק כב פסוק א

וַיְהִי אַחַר הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וְהָאֱלֹהִים נִסָּה אֶת־אַבְרָהָם וַיֹּאמֶר אֵלָיו אַבְרָהָם וַיֹּאמֶר הִנֵּנִי:

רשב"ם בראשית פרק כב פסוק א

ויהי אחר הדברים האלה - כל מקום שנא' אחר הדברים האלה מחובר על הפרשה שלמעלה. אחר הדברים האלה, שהרג אברהם את המלכים אמר לו הק', אל תירא אברם, מן האומות. ויהי אחר הדברים האלה, שנולד יצחק, ויגד לאברהם לאמר עוד ובתואל ילד את רבקה. וכן אחר הדברים האלה, שהגיד מרדכי על בגתן ותרש, גדל המלך אחשורוש את המן, שרצה להרוג את מרדכי והועיל לו מה שהציל את המלך ונתלה המן. אף כאן אחר הדברים שכרת אברהם ברית לאבימלך לו ולנינו ולנכדו של אברהם ונתן לו שבע כבשות הצאן וחרה אפו של הק' על זאת שהרי ארץ פלשתים בכלל גבול ישראל והק' ציוה עליהם לא תחיה כל נשמה וגם ביהושע מטילין על ערי חמשת סרני פלשתים גורל, לכן והאלהים נסה את אברהם קונתרו וציערו כדכת' הנסה דבר אליך תלאה, על נסותם את י"י, מסה ומריבה, בחנני י"י ונסני. כלומר נתגאיתה בבן שנתתיו לכרות ברית בינוכם ובין בניהם, ועתה לך והעלהו לעולה ויראה מה הועילה כריתות ברית שלך. וכן מצאתי אחרי כן במדרש של שמואל ויהי ארון י"י בארץ פלשתים שבעה חדשים. כת' את שבע כבשות הצאן תקח מידי. אמר לו הק' אתה נתתה לו שבע כבשות. חיך שבניו עושים שבע מלחמות עם בניך ונוצחין אותן. ד"א חיך שבניו הורגים שבע צדיקים מבניך ואילו הן שמשון חפני ופנחס שאול ושלשה בניו. ד"א חיך שבניו מחריבים שבע משכנות. ואילו הן אוהל מועד וגלגל גוב ושילה [וגבעון] ובית עולמים [תרין]. ד"א שארון מחזיר בשדה פלשתים שבעה חדשים. נסה קונטראר"אה:

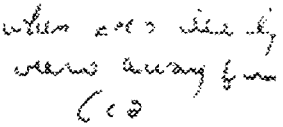

When רשב"ם uses why wears away from פשט

שמות פרק לב פסוק יט

וַיְהִי כַּאֲשֶׁר קָרַב אֶל־הַמַּחֲנֶה וַיַּרְא אֶת־הָעֵגֶל וּמְחֹלֹת וַיִּחַר־אַף מֹשֶׁה וַיַּשְׁלֵךְ מִיָּדָיו אֶת־הַלֻּחֹת וַיְשַׁבֵּר אֹתָם תַּחַת הָהָר:

רשב"ם שמות פרק לב פסוק יט

וישלך מידו - כשראה את העגל תשש כחו ולא היה בו כח והשליכם רחוק ממנו קצת שלא יזיק את רגליו בנפלם, בדרך כל משליכי משאוי כשאין בהם כח לשאת. וכן ראיתי בפרקים של רבי אליעזר. ועיקר פשוטו כך:

(11) אבן עזרא, רשב"ם

תרגום אונקלוס and רש"י

תלמוד בבלי מסכת קידושין דף מט עמוד א
תנו רבנן: על מנת שאני קריינא, כיון שקרא שלשה פסוקים בבית הכנסת - הרי זו מקודשת, ר' יהודה אומר: עד שיקרא ויתרגם. יתרגם מדעתיה? והתניא, ר' יהודה אומר: המתרגם פסוק כצורתו - הרי זה בדאי, והמוסיף עליו - הרי זה מחרף ומגדף! אלא מאי תרגום? תרגום דידן.

רש"י מסכת קידושין דף מט עמוד א
יתרגם אפי' מדעתיה - בתמיה שלא כתרגום שלנו.
המתרגם פסוק כצורתו - שבא להסר תוספת התרגום שלנו לומר לא אתרגם פסוק זה אלא כצורתו כגון לא תענה על ריב (שמות כג) לא תסהיד על דינא הרי זה בדאי.
והמוסיף עליו - שבא לומר הואיל וניתן רשות להוסיף אוסיף גם אני בכל מקום שארצה.
הרי זה מחרף - מבזה את המקום משנה את דבריו ואונקלוס כשהוסיף לא מדעתו הוסיף שהרי בסיני ניתן אלא שנשתכח וחזר ויסדו כדאמרי' במגילה (דף ג) ושום שכל זה תרגום.

שמות פרק כג פסוק ב
לֹא־תִהְיֶה אַחֲרֵי־רַבִּים לְרָעֹת וְלֹא־תַעֲנֶה עַל־רִב לִנְטֹת אַחֲרֵי רַבִּים לְהַטֹּת:
רש"י שמות פרק כג פסוק ב
לא תהיה אחרי רבים לרעת - יש במקרא זה מדרשי חכמי ישראל, אבל אין לשון המקרא מיושב בהן על אופניו. מכאן דרשו שאין מטין לחובה בהכרעת דין אחד, וסוף המקרא דרשו אחרי רבים להטות. שאם יש שנים במחייבין יותר על המזכין, הטה הדין על פיהם לחובה ובדיני נפשות המתוב מדבר. ואמצע המקרא דרשו ולא תענה על ריב. שאין חולקין על מופלא שבבית דין. לפיכך מתחילין בדיני נפשות מן הצד, לקטנים שבהן שואלין תחלה. שיאמרו את דעתם. לפי דברי רבותינו כך פתרון המקרא לא תהיה אחרי רבים לרעות לחייב מיתה בשביל דיין אחד. שירבו המחייבין על המזכין ולא תענה על הרב לנטות מדבריו. ולפי שהוא חסר יו"ד דרשו בו כן. אחרי רבים להטת ויש רבים שאתה נוטה אחריהם. ואימתי, בזמן שהן שנים המכריעין במחייבין יותר מן המזכין. וממשמע שנאמר לא תהיה אחרי רבים לרעות שומע אני אבל היה עמהם לטובה. מכאן אמרו דיני נפשות מטין על פי אחד לזכות ועל פי שנים לחובה. ואונקלוס תרגם לא תתמנע מלאלפא מה דבעינך על דינא, ולשון העברי, לפי התרגום, כך הוא נדרש לא תענה על ריב לנטת אם ישאלך דבר למשפט, לא תענה לנטות לצד אחד ולסלק עצמך מן הריב, אלא הוי דן אותו לאמיתו. ואני אומר ליישבו על אופניו כפשוטו, כך פתרונו:
לא תהיה אחרי רבים לרעת - אם ראית רשעים מטין משפט, לא תאמר הואיל ורבים הם, הנני נוטה אחריהם:
ולא תענה על ריב לנטת וגו' - ואם ישאל הנדון על אותו המשפט אל תענהו על הריב דבר הנוטה אחרי אותן רבים להטות את המשפט מאמתו אלא אמור את המשפט כאשר הוא, וקולך יהא תלוי בצואר הרבים:

חז"ל -- רש"י and רשב"ם

בראשית פרק לז
(א) וַיֵּשֶׁב יַעֲקֹב בְּאֶרֶץ מְגוּרֵי אָבִיו בְּאֶרֶץ כְּנָעַן:
(ב) אֵלֶּה תֹלְדוֹת יַעֲקֹב יוֹסֵף בֶּן־שְׁבַע־עֶשְׂרֵה שָׁנָה הָיָה רֹעֶה אֶת־אֶחָיו בַּצֹּאן וְהוּא נַעַר אֶת־בְּנֵי בִלְהָה וְאֶת־בְּנֵי זִלְפָּה נְשֵׁי אָבִיו וַיָּבֵא יוֹסֵף אֶת־דִּבָּתָם רָעָה אֶל־אֲבִיהֶם:
רשב"ם בראשית פרק לז
(א) וישב יעקב - עשו הלך אל ארץ אחרת מפני יעקב אחיו, אבל יעקב ישב אצל אביו בארץ מגוריו כי לו משפט הבכורה:
(ב) אלה תולדות יעקב - ישבילו ויבינו אוהבי שכל מה שלימדונו רבותינו כי אין מקרא יוצא מידי פשוטו. אף כי עיקרה של תורה באת ללמדנו ולהודיענו ברמיזת הפשט וההגדות וההלכות והדינין על ידי אריכות הלשון ועל ידי שלשים ושתים מידות של ר' אליעזר בנו של ר' יוסי הגלילי ועל ידי שלש עשרה מידות של ר' ישמעאל. והראשונים מתוך חסידותם נתעסקו לנטות אחרי הדרשות שהן עיקר. ומתוך כך לא הורגלו בעומק פשוטו של מקרא. ולפי שאמרו חכמים אל תרבו בניכם בהגיון. וגם אמרו העוסק במקרא מדה ואינה מדה העוסק בתלמוד אין לך מדה גדולה מזו. ומתוך כך לא הורגלו כל כך בפשוטן של מקראות, וכדאמ' במסכת שבת הוינא בר תמני סרי שנין וגרסינ' כולה תלמודא ולא הוה

ידענא דאין מקרא יוצא מידי פשוטו. וגם רבנו שלמה אבי אמי מאיר עיני גולה שפירש תורה נביאים וכתובים נתן לב לפרש פשוטו של מקרא. ואף אני שמואל ב"ר מאיר חתנו זצ"ל נתווכחתי עמו ולפנין והודה לי שאילו היה לי פנאי היה צריך לעשות פרושים אחרים לפי הפשטות המתחדשים בכל יום. ועתה יראו המשכילים מה שפירשו הראשונים:

פשט – הלכה
עיין מהרי"ף חיות שבת סג.

בראשית פרק א פסוק ה
וַיִּקְרָא אֱלֹהִים לָאוֹר יוֹם וְלַחֹשֶׁךְ קָרָא לָיְלָה וַיְהִי־עֶרֶב וַיְהִי־בֹקֶר יוֹם אֶחָד:
רשב"ם בראשית פרק א פסוק ה
ויהי ערב ויהי בקר - אין כתיב כאן ויהי לילה ויהי יום אלא ויהי ערב, שהעריב יום ראשון ושיקע האור, ויהי בוקר, ביקרו של לילה, שעלה עמוד השחר. הרי הושלם יום א' מן הו' ימים שאמר הק' בו' הדברות. ואח"כ התחיל יום שני, ויאמר אלהים יהי רקיע. ולא בא הכתוב לומר שהערב והבקר יום אחד הם, כי לא הצרכנו לפרש אלא היאך היו ששה ימים, שהבקיר יום ונגמרה הלילה. הרי נגמר יום אחד והתחיל יום שני:

שמות פרק כא פסוק ו
וְהִגִּישׁוֹ אֲדֹנָיו אֶל־הָאֱלֹהִים וְהִגִּישׁוֹ אֶל־הַדֶּלֶת אוֹ אֶל־הַמְּזוּזָה וְרָצַע אֲדֹנָיו אֶת־אָזְנוֹ בַּמַּרְצֵעַ וַעֲבָדוֹ לְעֹלָם:
רשב"ם שמות פרק כא פסוק ו
לעולם - לפי הפשט כל ימי חייו. כמו שנאמר בשמואל וישב שם עד עולם:

To רשב"ם, this דרש was עיקר.
רשב"ם immediately sets the stage regarding his critique of רש"י.

בראשית פרק א פסוק א
בְּרֵאשִׁית בָּרָא אֱלֹהִים אֵת הַשָּׁמַיִם וְאֵת הָאָרֶץ:
רשב"ם בראשית פרק א פסוק א
בראשית ברא אלהים - יבינו המשכילים כי כל דברי רבותינו ודרשותיהם כנים ואמתים. וזהו האמור במס' שבת הוינא בר תמני סרי שנין ולא ידענא דאין מקרא יוצא מידי פשוטו. ועיקר ההלכות והדרשות יוצאין מיתור המקראות או משינוי הלשון שנכתב פשוטו של מקרא בלשון שיכולין ללמוד הימנו עיקר הדרשה, כמו אלה תולדות השמים והארץ בהבראם ודרשו חכמים באברהם מאריכות הלשון שלא היה צריך לכתוב בהבראם. עתה אפרש פירושי הראשונים בפס' זה להודיע לבני אדם למה לא ראיתי לפרש כמותם. יש מפרשים בראשונה ברא אלהים את השמים ואת הארץ, אי אפשר לומר כן שהרי המים קדמו כדכ' ורוח אלהים מרחפת על פני המים. ועוד שאין כתוב כאן בראשונה. אלא בראשית דבוק הוא כמו ותהי ראשית ממלכתו בבל. והמפרש כמו תחלת דבר י"י בהושע. כלו' בתחלת ברא אלהים את השמים. כלו' בטרם ברא שמים וארץ, הארץ היתה תוהו ובהו וחשך על פני תהום ורוח אלהים מרחפת על פני המים. נמצא שהמים נבראו תחלה. גם זה הבל. שכן לא היה לכתוב והארץ היתה תוהו ובהו. שמאחר שעדיין לא נבראת לא היה לו לקרותה ארץ קודם יצירת המים מאחר שהמים קדמו. אך זה הוא עיקר פשוטו לפי דרך המקראות

Applications of דרך ארץ of רשב"ם – human perception and experience.
Age of יצחק at the עקידה
Age of רבקה at her marriage to יצחק.

אליעזר מרגליות – היחס שבין אבן עזרא לרשב"ם בין פירושו הקצר לפירושו הארוך
ע"ע מאמר בסוף ספר שמות מהד' שולזינגר על הפסוק "ויהי ערב ויהי בקר"
למה קרא תגר כנגד רשב"ם על פירושו וכן ענין המגלה פנים בתורה כנגד הלכה אין לו חלק לעולם הבא.

רשב"ם mentions this idea in his הקדמה to וישב and משפטים. Why in these 2 פרשיות?

רשב"ם שמות פרק כא
ידעו ויבינו יודעי שכל כי לא באתי לפרש ההלכות אעפ"י שהם עיקר, כמו שפירשתי בבראשית כי מיתור המקראות נשמעין ההגדות וההלכות, ומקצתן ימצאו בפירושי רבינו שלמה אבי אמי זצ"ל, ואני לפרש פשוטן של מקראות באתי. ואפרש הדינין וההלכות לפי דרך ארץ, ואעפ"כ ההלכות עיקר כמו שאמרו רבותינו הלכה עוקרת משנה:

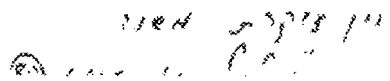

רשב"ם understood the limitations of דרש

רשב"ם שמות פרק כה
פרשיות של משכן חשן ואפד אם אקצר בפרושן ימצאו בפרושי רבנו שלמה אבי אמי זצ"ל:

רשב"ם ויקרא פרק יג פסוק ב
אדם כי יהיה בעור בשרו - כל פרשיות נגעי אדם ונגעי בגדים ונגעי בתים ומראותיהן וחשבון הסגרים ושערות לבנות ושער שחור וצהוב אין לנו אחר פשוטו של מקרא כלום ולא על בקיאות דרך ארץ של בני אדם אלא המדרש של חכמים והוקותיהם וקבלותיהם מפי החכמים הראשונים הוא העיקר:

Why are sections of רשב"ם missing from the מקראות גדולות?
Biblical parallelism -- כפל ענין

הז"ל
תלמוד בבלי מסכת ברכות דף י עמוד א
הנהו בריוני דהוו בשבבותיה דרבי מאיר והוו קא מצערו ליה טובא. הוה קא בעי רבי מאיר רחמי עליהו כי היכי דלימותו. אמרה ליה ברוריא דביתהו: מאי דעתך? - משום דכתיב: יתמו חטאים, מי כתיב חוטאים? חטאים כתיב! ועוד, שפיל לסיפיה דקרא: ורשעים עוד אינם. כיון דיתמו חטאים - ורשעים עוד אינם? אלא, בעי רחמי עליהו דלהדרו בתשובה - ורשעים עוד אינם. בעא רחמי עליהו והדרו בתשובה.

תלמוד בבלי מסכת תענית דף ג עמוד ב
ועצר את השמים - מן העבים ומן הרוחות, אתה אומר מן העבים ומן הרוחות, או אינו אלא מן המטר? כשהוא אומר ולא יהיה מטר - הרי מטר אמור, הא מה אני מקיים ועצר את השמים - מן העבים ומן הרוחות.

רשב"ם and רד"ק are generally credited with the idea of כפל לשון or כפל ענין.
The idea is not altogether different from the מחלוקת between רבי ישמעאל and רבי עקיבא on דברה תורה כלשון בני אדם.

בראשית פרק כה פסוק כג
וַיֹּאמֶר יְקֹוָק לָהּ שְׁנֵי גוֹיִם בְּבִטְנֵךְ וּשְׁנֵי לְאֻמִּים מִמֵּעַיִךְ יִפָּרֵדוּ וּלְאֹם מִלְּאֹם יֶאֱמָץ וְרַב יַעֲבֹד צָעִיר:
רשב"ם בראשית פרק כה פסוק כג
ושני לאומים - מלכיות כדכתי' מלכי ארץ וכל לאומים. כפל לשון הוא, אבל לאומים הוא עמים.
רד"ק בראשית פרק כה פסוק כג
ושני לאומים - כבר כתבנו כמה פעמים כי מנהג הכתוב בכפול הענין שישנה המלות:

שמות פרק טו פסוק טז
תִּפֹּל עֲלֵיהֶם אֵימָתָה וָפַחַד בִּגְדֹל זְרֹעֲךָ יִדְּמוּ כָּאָבֶן עַד־יַעֲבֹר עַמְּךָ יְקֹוָק עַד־יַעֲבֹר עַם־זּוּ קָנִיתָ:
רשב"ם שמות פרק טו פסוק טז
[עד יעבר וגו'] - שניהם עד יעבור את הירדן אל ארץ ישראל, כפל אחר של עברת הירדן כעין ימינך י"י לפי הפשט:

שמות פרק א פסוק יז

וַתִּירָאנָ הַמְיַלְּדֹת אֶת־הָאֱלֹהִים וְלֹא עָשׂוּ כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר אֲלֵיהֶן מֶלֶךְ מִצְרָיִם וַתְּחַיֶּיָן אֶת־הַיְלָדִים:

רש"י שמות פרק א פסוק יז

ותחיין את הילדים - מספקות להם מים ומזון.

שמות פרק יב פסוק ב

הַחֹדֶשׁ הַזֶּה לָכֶם רֹאשׁ חֳדָשִׁים רִאשׁוֹן הוּא לָכֶם לְחָדְשֵׁי הַשָּׁנָה:

רש"י שמות פרק יב פסוק ב

החדש הזה - הראהו לבנה בחידושה ואמר לו כשהירח מתחדש יהיה לך ראש חודש. ואין מקרא יוצא מידי פשוטו. על חדש ניסן אמר לו, זה יהיה ראש לסדר מנין החדשים, שיהא אייר קרוי שני, סיון שלישי:

ישעיהו פרק א פסוק ג

יָדַע שׁוֹר קֹנֵהוּ וַחֲמוֹר אֵבוּס בְּעָלָיו יִשְׂרָאֵל לֹא יָדָע עַמִּי לֹא הִתְבּוֹנָן:

רש"י ישעיהו פרק א פסוק ג

קונהו - מתקנו בחרישה ביום ומאחר שהרגילו בכך יודע בו אבל חמור אטום אינו מבין בעליו עד שיאכילנו וישראל לא נתפקח לידע כשור כשקראתיו ישראל יהיה שנך והודעתיו קצת חוקותי והם עזבוני כדמפורש (ביחזקאל כ ל"ט) ואומר איש את גלולי וגו' ואף לאחר שהוצאתים ממצרים והאכלתים את המן וקראתי אותם עמי בני ישראל לא התבוננו כחמור (סא"א) דו"א ידע שור קונהו מכיר השור קונהו להיות מוראו עליו לא שינה מה שגזרתי עליו לומר איני חורש היום וחמור לא אמר לבעליו איני טוען היום ומה אלו שנבראו לשמשכם ואינם לא לקיבול שכר אם יזכו ולא לשילום פורענות אם חוטאים לא שינו את מדתם שגזרתי עליהם וישראל שאם זוכים מקבלים שכר ואם חוטאים מקבלים פורענות:

שמות פרק טו פסוק ו

יְמִינְךָ יְקֹוָק נֶאְדָּרִי בַכֹּחַ יְמִינְךָ יְקֹוָק תִּרְעַץ אוֹיֵב:

רש"י שמות פרק טו פסוק ו

ימינך ימינך - שתי פעמים, כשישראל עושין את רצונו של מקום השמאל נעשית ימין:

ימינך ה' נאדרי בכח - להציל את ישראל וימינך השנית תרעץ אויב. ולי נראה אותה ימין עצמה תרעץ אויב, מה שאי אפשר לאדם לעשות שתי מלאכות ביד אחת. ופשוטו של מקרא ימינך הנאדרת בכח מה מלאכתה. ימינך היא תרעץ אויב, וכמה מקראות דומתו (תהלים צב י) כי הנה אויביך ה' כי הנה אויביך יאבדו...

Different verson of continuation

Did רש"י get this idea from רשב"ם or vice versa?

הקדמת אבן עזרא לספר שפה ברורה

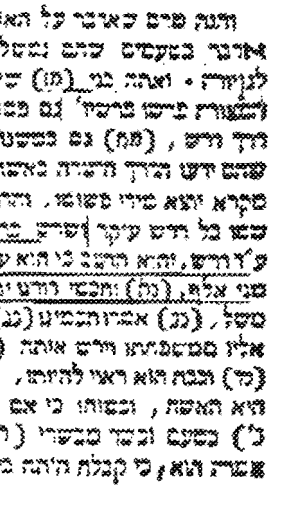

While אבן עזרא questioned the קבלה of many מדרשי חז"ל, he understood as well as רשב"ם that הדרש עיקר

Note his sentiments regarding רש"י

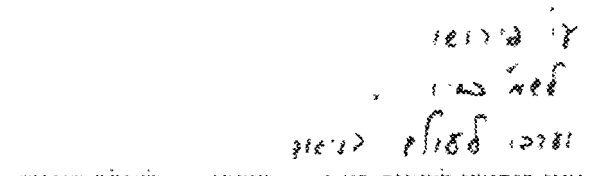

עין פירושו לשמות כאלו ועדבו לעולם בנגוד

אגרת שבת

אגרת משלח השבת להרב ר' אברהם אבן עזרא זיל להודיע כי תחלת השבת הוא בערב יום שלשה ואז היו האבן עזרא בעיר לאנראן מדינת ברטאניא עי' שבבו יהודה נדרה ילן

בשבת תרכשה הלפים ותשע מלות והשב עברה כתבי לל שבת בתרכשה עברה לחדש עבת ותו תברהם הסברתי הנקדת אבן שאלת הייתי נשיר לאת מעדי הלי הנקדת וקלה האדונן סהאת גבול מביבי מגבולות

אני שבת עברת היה יקרים
ובין השם ובין בכיר אנו אות
ומי בל מקשיו כלה אלהים
ולא ידל אז מן
אנו קונג לחיים על האריסת
אנו חדות ואדים גם נקבות
ולא יתאבלו כי אבלים
השקם יבאנו עבר ואמת
יהיתון בל בתמאהם ביר איש
ובל משכיל כיתו הוא יקדש
בבל יום ימצאו שעדי תבונת
מבונר מקשות דרך
ושבחיך מבל אשם
בוקנוחך שונות נמצא בך
ושם טוב לחלל יום שבוצי
לחבר אבות דרך האמונה

ידים ודי נשמו מוד ותרתנה ותהי כמי כרכם לחשק לך נקרתי הסדרים חם לבי נקרבי ובמעם יתחה נפשי ותבאל סעומד לעדי מה מבני ומה משתחי בי מיום מרתתי לת הבשם מעבבד ותורת אבר נרתני ונמהר מנהרו לעלם לחבתי לת הבשת ובערם נמה בייתי תנת לרתנה בבל לבי גם בנתחה הייתי מבלת לחתה בבמתה ובסדרים אבר בבל עבדיה נתמן בשרי ומרות שלמה בלי אלת האגרת:

ויבן ויתבר אלי עד הבשת הנבר הנבר לה תבר הבלון תלהרוך אל ביתך ותמול מבדרים מרבים על התורה ובם ביתב נחלל לת הבכה תחבר בתבר בבור בבור הבשת בלת תבת פני לים תיקן ותחבם תחר עלי ובבמי נבהלה תחר

מחר ותרתן ידי ותנית הבדרים תנה אל תר הלבנה ותנה לרשב בם פרות ויהי ברב ויהי בתרב ובמת לומר בבשר מי' בתרב יום מי עלה יום מי מלם כי הלילה תלקי תרד ביום ובמעם קרעתי

רבוקית בערות הדברים:
ברית עולם לבל דורות ודורים:
ובן בתוב בראשית בל סדרים:
לבען ארבה מוסת להוריים:
ומרנוע לעם שובני קברים:
ושמים כי וקבים עם נעדים:
ובי לא יבמרו על מות ידרים:
והנרים אשר הם בשעריה:
בבורים ובשדרים ושוחים:
גם יבריל חשובים בנוחים:
ביומו נבחתי מאת שקרים:
ובבון מבוא מבץ ודבר ודבר:
לבען בבוראני מאר כיתי נקרים:
אשר הבבא אליך דבסדרים:
ואיך הבחבת לא הבור נדבים:
ותשלחת אל בל הבדרים:

בקדום מר בבלבתנו תנדת תרוכה לבתר לת רתבית יום הבחרה ולבשר פה ובוקה כי בל ישראל הבדרשים גם הלבוקים בחבם יחבים כי לת נבתבה ברשת ברתבית מעבה בשיים בבל יום רק נבבור בידבו בחרי בחבדה לך יבארו הבבת בתבר בבת הברית לבסור ימי ברתבית ובבה לם יהיה שוף הבבי בד בוכך יום ובבבשי הילולו לבבור הלילה הבת הבה זה ובבידום הבשתבו בל ישראל בבזרה ובתברב גם הבקרובים גם הרחוקים גם הבחים גם הבחים ובהתבן בבידום לת הבריח יבקים נקבת הבבת בבבו והבקרת לתו בקבל נבול תזבן לבבו לבבו גם הבשבר בבתבב בתו בבידבי הבתרה ידו יבב ילכם ובין ידבו בבבה תבהה ולבל בני ישראל

ידבה לתר.

אבן עזרא ודרשות חז"ל

שמות פרק יג פסוק יח

וַיַּסֵּב אֱלֹהִים אֶת־הָעָם דֶּרֶךְ הַמִּדְבָּר יַם־סוּף וַחֲמֻשִׁים עָלוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם׳

אבן עזרא הפירוש הקצר שמות פרק יג פסוק יח

וחמושים - חגורי חומש, מגז' ויכהו שם החומש (ש"ב ג, כז). ויש אר' כי טעמו הצלע החמישית, וכן חלוצים תעברו (דברים ג, יח) - חגורי חלוצים. והעד הנאמן: אתם תעברו חמושים (יהושע א, יד). ודרש, שעלו אחד מחמש מאות, דבר יחיד הוא, ועליו מחלוקת, ואיננו קבלה כלל. ודי לנו הצער שאנחנו בו עם חכמי ישמעאל, שהם אומרים איך יתכן מחמשים וחמשה זכרים שיולידו במאתים ועשר שנים שש מאות אלף זכרים מבן עשרים. והנה היו כפל הכפל עם הטף והנשים. כי לא חשבו יעקב ובניו, כי לא הולידו במצרים עוד, כי לא מצאנו יחוש רק אל היורדים מצרימה ולא ספרו הבנות. ותשובתנו. כי הנה יעקב לבדו הוליד בארבעים ושש שנים ס"ט בנים ובני בנים ועל זה המספר יכפלו כפלי כפלים מהמספר הכתוב. אז השיבו לנו עוד, כי יעקב ובניו לא הולידו נקבות כי אם שתים. וזה היה במעשה גם. ואל

תספור כן ליורדי מצרים. ועוד שיעקב היו לו ארבע נשים, ומי יבאר שכן היה לכל אחד מבני בניו. גם אנחנו השיבונו, תנו לנו שלשה עשר זכרים בין בנים ובני בנים בארבעים ושש שנים, והנה יהיו יותר מן שבע מאות ובסוף תשעים ושנים יהיו ט' אלפים וג' מאות. ובסוף קפ"ב יהיו יותר מאלף אלפים ות"ק אלף. ועוד לא הגענו למאתים ועשר שנים. גם יתנו לנו עשרה בארבעים ושש שנים ויספיקו. ועוד כי הכתוב אומר על מכת ערוב ושמתי פדות בין עמי ובין עמך (שמות ח, יט). ואמר בספר תהלות: ישלח בם ערוב ויאכלם (תהלים עח, מה). והנה במכה שאכלה מצרים נמלט ישראל, גם מת רוב מקנה מצרים בדבר, וממקנה בני ישראל לא מת אחד. ובמכת בכורים לא מת בישראל אחד. ובמכת חשך כתיב ולכל בני ישראל היה אור. והנה במכות שמתו בהם המצרים לא מתו ישראלים. ואף כי במכה שלא מת מצרי ממנה, ואיך מתו כל ישראל בחשך עד שלא נשאר מהם רק חלק מחמש מאות? והנה לא היה לישראל אור במושבותם (שמות י, כט). רק מחשכי דבר ואפלת מות. ואחר שלא נשאר כי אם חלק קטן מעם רב, הנה לא היתה גאולה לישראל כי אם רעה חולה. וזה חפץ הכתוב, והכלל דרש הוא, ואין לסמוך עליו. ואולי שאמרו בתחלה היה לו טוד:

Mention of בני ישראל leaving מצרים

בראשית פרק י פסוק ח
וְכוּשׁ יָלַד אֶת־נִמְרֹד הוּא הֵחֵל לִהְיוֹת גִּבֹּר בָּאָרֶץ:
אבן עזרא בראשית פרק י פסוק ח
נמרוד אל תבקש טעם לכל השמות, אם לא נכתב, והוא החל להראות גבורות בני אדם על התחות, כי היה גבור ציד. וטעם לפני ד'. שהיה בונה מזבחות ומעלה אותם החיות עולה לשם, וזו דרך הפשט, והדרש דרך אחרת:

How old was יצחק at the עקידה?

בראשית פרק כב פסוק ד
בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי וַיִּשָּׂא אַבְרָהָם אֶת־עֵינָיו וַיַּרְא אֶת־הַמָּקוֹם מֵרָחֹק:
אבן עזרא בראשית פרק כב פסוק ד
ביום השלישי שיצא מבאר שבע. י"א איך אמר אברהם ונשובה. ואחרים ענו כי היה בדעתו להביא עצמותיו, ואברהם דחם בדברים, כדי שלא יסורו עד שובו. ושלא ירגיש יצחק ויברח. ורז"ל אמרו שהיה יצחק כאשר נעקד בן שלשים ושבע שנים. ואם דברי קבלה נקבל. ומדרך סברא אין זה נכון, שהיה ראוי שתהיה צדקת יצחק גלוית. ויהיה שכרו כפול משכר אביו שמסר עצמו ברצונו לשחיטה, ואין בכתוב מאומה על יצחק. ואחרים אמרו שה' בן חמש שנים. גם זה לא יתכן. בעבור שנשא עצי העולה. והקרוב אל הדעת שהיה קרוב לי"ג שנים, והכריחו אביו ועקדו שלא ברצונו. והעד שאביו הסתיר הסוד ממנו, ואמר אלהים יראה לו השה, כי אילו אמר לו אתה העולה, יתכן שיברח:

שמות פרק כה פסוק ה
וְעֹרֹת אֵילִם מְאָדָּמִים וְעֹרֹת תְּחָשִׁים וַעֲצֵי שִׁטִּים:
רש"י שמות פרק כה פסוק ה
ועצי שטים - מאין היו להם במדבר, פירש רבי תנחומא יעקב אבינו צפה ברוח הקודש, שעתידין ישראל לבנות משכן במדבר, והביא ארזים למצרים ונטעם, וצוה לבניו ליטלם עמהם, כשיצאו ממצרים:
אבן עזרא הפירוש הקצר שמות פרק כה פסוק ה
ועצי שטים - יש אומרים שמהמדבר ברתום. והנכון בעיני שהוציאום ממצרים. והעד: וכל אשר נמצא אתו עצי שטים (שמות לה, כד). והיו להעמיד האהלים. רק אהלים גדולים שהם גבוהים, כי עשר אמות ארך קרש עצי שטים. והתימה הבריתים. ויש אומרים מחוברים היו. ויש או' ששטה היא ארז. והעד: אתן במדבר ארז שטה (ישעיה מא, יט). וזאת העדות איננה קיימת:

אבן עזרא שמות פרק כה פסוק ה
ועצי שטים יש מקדמונינו. שאמר שיעקב אבינו נטעם. וישראל הוציאם ממצרים במצות משה. והראיה וכל אשר נמצא אתו (שמות לה, כד). כמו התכלת והארגמן. ויש לתמוה, למה נאמר אשר נמצא אתו, לצדיכו. ואם אמרנו כן, יש לתמוה למה הוציאו עצי שטים, כי מה צורך יש להם. ועוד, הנה המצרים חושבים כי לזבוח הם הולכים, ואחר כך ישובו. ועל כן השאילום. ואיך יוציאו קרשים רבים אורך כל אחד מהם עשר אמות, גם בריחים. והם עברו על מצרים מקום המלוכה, ומה היתה תשובה לשואליהם, למה יוליכו עצי שטים, והם הולכים לזבוח דרך שלשת ימים. והנה לא ידענו. אם קבלה היתה ביד אבותינו שממצרים הוציאום, גם אנחנו נסור אל משמעתם. ואם סברא היא, יש לבקש דרך אחרת. ונאמר כי היה סמוך אל הר סיני יער עצי שטים, ובבואם שם, אמר להם ששם יתעכבו הרבה, ואין עליהם ענן כאשר פירשתי. אז עשה כל אחד סוכה, והנשיאים עשו כדמות חצרות. כל אחד כפי מעלתו, וכרתו כל היער, כי עם רב היו, ועשו סוכות. ומשה לא דבר להם דבר המשכן, רק אחר יום הכפורים. וזה טעם וכל אשר נמצא אתו:

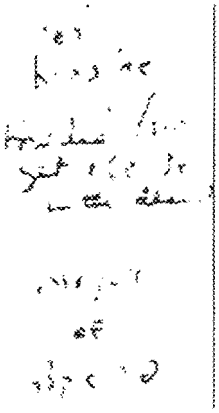

Age of יוכבד when משה was born (69-70)

בראשית פרק מו פסוק כג
וּבְנֵי־דָן חֻשִׁים:
אבן עזרא בראשית פרק מו פסוק כג
ובני דן חשים יתכן שהי' שנים. ומת אחד מהם. ולא הזכירו הכתוב, או כן דרך הלשון. יש אומר, כי מספר שבעים בעבור שהוא סך חשבון, כי ששים ותשע הי'. וזה המפרש טעה, בעבור שמצאנו כל נפש בניו ובנותיו שלשים ושלש והם שלשים ושתים. ובדרש כי יוכבד נולדה בין החומות, גם זה תמה, למה לא הזכיר הכתוב הפלא שנעשה עמה שהולידה משה והיא בת ק"ל שנה? ולמה הזכיר דבר שרח שהיתה בת תשעים? ולא די לנו זה הצער, עד שעשו פייטנים פיוטים ביום שמחת תורה, יוכבד אמי אחרי התנחמי והיא בת ר"ג שנה. וכי אתיה חי כך וכך שנים. דרך אגדה או דברי יחיד, והנכון בעיני שיעקב בחשבון וממנו יחל, כאילו אמר כל נפש בניו ובנותיו עם נפשו שלשים ושלש, והראיה ע"ז שאמר בתחלת יעקב ובניו. ואם יטען טוען ויאמר. כי הנה כתוב ויהי כל נפש יוצאי ירך יעקב שבעים נפש (שמות א, ה), דע כי הכתוב לא חשש להוציא אחד משבעים. כאשר אמר אשר ילד לו בפדן ארם (בראי' לה, כו). ולא נולד לו בנימין שם. כי גם בזו הפרשה שנים עדים. האחד שאמר ואלה שמות בני ישראל הבאים מצרימה יעקב ובניו (בראי' מו ח). והנה הזכיר כי יעקב מבני ישראל, כי לא הלך הכתוב כי אם אחר הרוב. והעד השני כל הנפש לבית יעקב הבאה מצרימה שבעים (בראי' מו כז), ומנשה ואפרים לא באו אל מצרים, כי שם הי' ישם נולדו. וכתוב אחריו. בשבעים נפש ירדו אבותיך מצרימה (דברים י, כב). ואלה שניהם לא ירדו, ג"כ זה הכתוב לעד כי יעקב נכנס בחשבון, כי נפש יש לו והוא העיקר:

בראשית פרק לג פסוק ד
וַיָּרָץ עֵשָׂו לִקְרָאתוֹ וַיְחַבְּקֵהוּ וַיִּפֹּל עַל־צַוָּארָו וַיִּשָּׁקֵהוּ וַיִּבְכּוּ:
אבן עזרא בראשית פרק לג פסוק ד
הדרש על נקודות וישקהו טוב הוא לעתיקי משדים. כי על דרך הפשט לא חשב עשו לעשות רע לאחיו, והעד ויבכו. כאשר עשה יוסף עם אחיו:

Even though I
thought little of
this idea
nonetheless
interested in
reading it
from beginning

בראשית פרק יד פסוק יד

וַיִּשְׁמַע אַבְרָם כִּי נִשְׁבָּה אָחִיו וַיָּרֶק אֶת־חֲנִיכָיו יְלִידֵי בֵיתוֹ שְׁמֹנָה עָשָׂר וּשְׁלֹשׁ מֵאוֹת וַיִּרְדֹּף עַד־דָּן:

אבן עזרא בראשית פרק יד פסוק יד

וירק שנתן להם כלי מלחמה. כטעם והרק חנית (תה' לה. ג). וי"א להוציא החרב מתערה. כטעם אל הארץ יריקו (קהלת יא. ג), מריקים שקיהם (בראש' מב. לה). גם יש לתנית כן. חניכיו שחנכם פעמים רבות במלחמה, ואם לא נזכר, והשבון אותיות אליעזר דרך דרש, כי אין הכתוב מדבר בגימטריא, כי יכול הרוצה להוציא כל שם לטוב ולרע. רק השם כמשמעו:

רות פרק ב פסוק יז

וַתְּלַקֶּט בַּשָּׂדֶה עַד־הָעָרֶב וַתַּחְבֹּט אֵת אֲשֶׁר־לָקָטָה וַיְהִי כְּאֵיפָה שְׂעֹרִים:

אבן עזרא רות פרק ב פסוק יז

ויהי כאיפה שעורים - פעם אחת שאלני אדם מה טעם באיפה שעורים אמרתי לו אין טעם לשאלה הזאת כי הכתוב ספר מה היה אז נקלותי בעיניו ויאמר לי כי יש לו טעם ואני החרשתי ממנו ולא שאלתיו. והנה בא ביום אחד ואמר לי כי יש לו טעמים הרבה האחד שראתה רות בדרך נבואה כי עתיד היה אחד מבניה להעמיד עמוד על שם בעל' וטעם איפה צ"ו רמונים שהיו על העמוד וזה בגימטריא איפה. ופירוש שעורי' כמו שעורים כמו שער בנפשו. וטעם אחר ויהי שתי מלות ארמית ועברית והיא כאשר ראתה שיתל' אבשלום שהוא מבניה והנה כ"ף עם אל"ף רמז לשנות אבשלום במותו ואחר כך איפה שערים לשון רבים בעבור היותו כבד עליו, וטעם אחר כי תחלת אות כאיפ' עם תחלת שעורים הוא בגמטריא ישי שהוא צדיק גמור אז שמח ושב לבו בקרבו:

זכריה פרק ג פסוק ח

שְׁמַע־נָא יְהוֹשֻׁעַ הַכֹּהֵן הַגָּדוֹל אַתָּה וְרֵעֶיךָ הַיֹּשְׁבִים לְפָנֶיךָ כִּי־אַנְשֵׁי מוֹפֵת הֵמָּה כִּי־הִנְנִי מֵבִיא אֶת־עַבְדִּי צֶמַח:

אבן עזרא זכריה פרק ג פסוק ח

צמח - הוא זרובבל כאשר יאמר צמח שמו וסוף הפרשה מוכיח לפני זרובבל ומפרשים רבי' אמרו כי זה צמח הוא המשיח ונקרא זרובבל כי הוא מזרעו כמו ודוד עבדי נשיא להם לעולם גם אני עשיתי דרך דרש כי צמח בגימטריא מנחם והוא בן עמיאל:

(12) רמב"ן, רד"ק, אברבנאל, ספורנו

אבן עזרא to his contemporaries and followers:
רמב"ם allegedly told his son אברהם that אבן עזרא's was the best פירוש to the תורה.
ר"ת in ספר הישר refers to himself as "עבד אברהם"
תשב"ץ in a תשובה on healing refers to the אבן עזרא as עם הארץ.

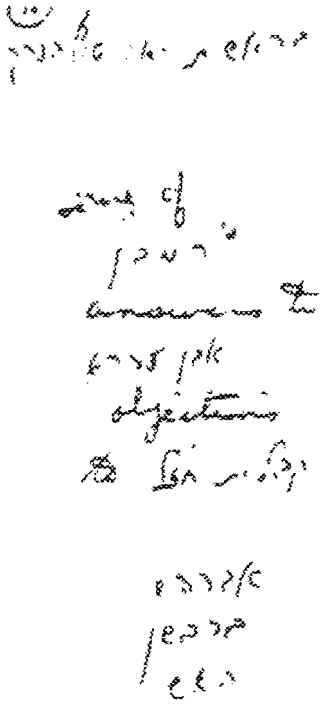

רמב"ן בראשית פרק יא פסוק כח
והענין המקובל הזה נמצא גם כן בספר קדמוני הגוים כמו שכתב הרב במורה הנבוכים (ג כט). כי הזכירו בספר "עבודת האכרים המצרים" כי אברם אשר נולד בכותא חלק על דעת ההמון שהיו עובדים השמש, ונתן המלך אותו בבית הסוהר והיה עמהם בתוכחות ימים רבים שם, אחר כך פחד המלך שישחית עליו ארצו ויסיר בני האדם מאמונתם וגרש אותו אל קצה ארץ כנען אחר שלקח כל הונו. והנה על כל פנים במקום ההוא בארץ כשדים נעשה נס לאברהם אבינו, או נס נסתר, שנתן בלב אותו המלך להצילו ושלא ימיתנו והוציא אותו מבית הסוהר שילך לנפשו, או נס מפורסם שהשליכו לכבשן האש וניצל כדברי רבותינו:
<u>ואל יפתה אותך רבי אברהם בקושיותיו</u> שאומר שלא ספר הכתוב זה הפלא, כי עוד אתן לך טעם וראיה בזה ובכיוצא בו (להלן מו טו). אבל הגוים ההם לא הזכירו זה בספרם לפי שהם חולקים על דעתו, והיו חושבים בנסו שהוא מעשה כשפים כענין משה רבינו עם המצרים בתחילת מעשיו, ומפני זה לא הזכיר עוד הכתוב הנס הזה כי היה צריך להזכיר דברי החולקים עליו כאשר הזכיר דברי חרטומי מצרים, ולא נתבארו דברי אברהם עמהם כאשר נתבארו דברי משה רבינו בסוף:
וזהו שאמר הכתוב (להלן טו ז) אני ה' אשר הוצאתיך מאור כשדים לתת לך את הארץ הזאת לרשתה, כי עלת "הוצאתיך" תלמד על נס, כי לא אמר "אשר לקחתיך מאור כשדים", אבל אמר "הוצאתיך", שהוציא ממסגר אסיר, כמו אשר הוצאתיך מארץ מצרים (שמות כ ב).

Age of יוכבד at משה's birth

בראשית פרק מו פסוק טו
אֵלֶּה בְנֵי לֵאָה אֲשֶׁר יָלְדָה לְיַעֲקֹב בְּפַדַּן אָרָם וְאֵת דִּינָה בִּתּוֹ כָּל־נֶפֶשׁ בָּנָיו וּבְנֹתָיו שְׁלֹשִׁים וְשָׁלֹשׁ:
רמב"ן בראשית פרק מו פסוק טו
שלשים ושלש - ובפרטן אי אתה מוצא אלא שלשים ושתים, אלא זו יוכבד שנולדה בכניסתן לעיר. שנאמר (במדבר כו נט) אשר ילדה אותה ללוי במצרים, לידתה במצרים ואין הורתה במצרים, זו היא שיטת רבותינו (סוטה יב א):

ורבי אברהם השיב ואמר כי זה תימה. אם כן למה לא הזכיר הכתוב הפלא שנעשה עמה שהולידה משה והיא בת מאה ושלשים שנה, ולמה הזכיר דבר שרה שהיתה בת תשעים. ולא די לנו זה הצער עד שעשו הפייטנים פיוטים ביום שמחת תורה יוכבד אמי אחרי התנחמי, והנה היא בת מאתים וחמשים שנה. וכי אחיה השילוני היה כך וכך שנים. דרך הגדה, או דברי יחיד, אלו דבריו:

והנה פן יהיה חכם בעיניו בסתירת דברי רבותינו, אני צריך לענות אליו. ואומר, כי על כל פנים יהיה בדבר יוכבד פלא גדול מן הנסים הנסתרים שהם יסוד התורה, כי היא בת לוי עצמו, לא מתיחסת אליו. כמו שכתוב (במדבר כו נט) אשר ילדה אותה ללוי במצרים. ועוד כתוב (שמות ו כ) את יוכבד דודתו. והנה אם נאמר כי הוליד אותה בבחרותו כאשר הוליד כל בניו. והיתה לידתה אחר רדתו למצרים מעט. הנה היא בלדת משה זקנה מאד כמנין שאמרו רבותינו או קרוב לו:

ואם נאמר שנולדה לו אחר שבתו במצרים ימים רבים, והנה נחשוב שהוליד אותה אחר רדתו למצרים חמשים ושבע שנה, והוא יהיה בן מאה שנה, כי ברדתו היה בן מ"ג שנים, והנה יהיו בזה שני פלאים, שיהיה הוא זקן כאברהם אשר הזכיר הכתוב (לעיל יז יז) הלבן מאה שנה יולד, וכתיב (לעיל יח יב) ואדני זקן, ותהיה היא זקנה בלדת משה בת ע"ג, ואם נאחר עוד לידתה לסוף ימי לוי, הנה יהיה פלא גדול משל אברהם:

אבל אומר לך דבר שהוא אמת וברור בתורה, כי הנסים הנעשים על ידי נביא שיתנבא כן מתחילה או מלאך נגלה במלאכות השם יזכירם הכתוב, והנעשים מאליהן לעזור צדיק או להכרית רשע לא יזכירו בתורה או בנביאים. וזהו זהב רותה יוצק בפי החכם הזה ממה שהשיב על רבותינו בענין פינחס (במדבר כה יב) וזולתו במקומות הרבה. ולמה יזכירם הכתוב, כל יסודות התורה בנסים נסתרים הם. ועם התורה אין בכל ענינו רק נסים לא טבע ומנהג, שהרי יעודי התורה כולם אותות ומופתים. כי לא יכרת ויעות בטבע הבא על אחת מן העריות או האוכל חלב. ולא יהיו השמים כברזל בטבעם מפני זרענו בשנה השביעית, וכן כל יעודי התורה בטובות ההן וכל הצלחת הצדיקים בצדקתם, וכל תפלות דוד מלכנו וכל תפלותינו נסים ונפלאות. אלא שאין בהם שנוי מפורסם בטבעו של עולם כאשר הזכרתי זה כבר (לעיל יז א), ועוד אפרשנו בעזרת השם (שמות ו ב, ויקרא כו יא):

בראשית פרק י פסוק ט

הוּא־הָיָה גִבֹּר־צַיִד לִפְנֵי יְקֹוָק עַל־כֵּן יֵאָמֵר כְּנִמְרֹד גִּבּוֹר צַיִד לִפְנֵי יְקֹוָק:

רמב"ן בראשית פרק י פסוק ט

הוא היה גבור ציד לפני ה' - צד דעתן של בריות בפיו ומטען למרוד במקום. על כן יאמר על כל אדם מרשיע בעזות פנים ויודע רבונו ומתכוין למרוד בו יאמר זה כנמרוד. לשון רש"י. וכן דעת רבותינו (עירובין נג א):

ורבי אברהם פירש הפך הענין על דרך פשוטו, כי הוא החל להיות גבור על החיות לצוד אותן. ופירש "לפני ה'" שהיה בונה מזבחות ומעלה את החיות לעולה לפני השם. ואין דבריו נראין, והנה הוא מצדיק רשע. כי רבותינו ידעו רשעו בקבלה:

והנכון בעיני, כי הוא החל להיות מושל באנשים, והוא המולך תחלה, כי עד ימיו לא היו מלחמות ולא מלך מלך. וגבר תחלה על אנשי בבל עד שמלך עליהם, ואחר כן יצא אל אשור ועשה כרצונו והגדיל. ובנה שם ערים בצורות בתקפו ובגבורתו, וזהו שאמר ותהי ראשית ממלכתו בבל וארך ואכד וכלנה:

בראשית פרק יב פסוק ו

וַיַּעֲבֹר אַבְרָם בָּאָרֶץ עַד מְקוֹם שְׁכֶם עַד אֵלוֹן מוֹרֶה וְהַכְּנַעֲנִי אָז בָּאָרֶץ:

רמב"ן בראשית פרק יב פסוק ו

ויעבר אברם בארץ עד מקום שכם - אומר לך כלל תבין אותו בכל הפרשיות הבאות בענין אברהם יצחק ויעקב, והוא ענין גדול. הזכירוהו רבותינו בדרך קצרה. ואמרו (תנחומא ט) כל מה שאירע לאבות סימן לבנים, ולכן יאריכו הכתובים בספור המסעות והפירות הבארות ושאר המקרים, ויחשוב החושב בהם כאלו הם דברים מיותרים אין בהם תועלת. וכולם באים ללמד על העתיד, כי כאשר יבוא המקרה לנביא משלשת האבות יתבונן ממנו הדבר הנגזר לבא לזרעו:

רמב"ן accepted as פשט the notion in ספר בראשית especially of מעשה אבות סימן לבנים.

See also:

- בראשית יב:י
- הקדמתו לפר' וישלח

- בראשית לד:יא, לב:ה:כו, מט:ז

Is there a contradiction between רמב"ן's emphasis on מעשה אבות סימן לבנים and his assertion of the sins of the אבות and אמהות?

Historical facts: Can they be derived from דרש as well as פשט?

How does שבעים פנים לתורה work in such cases?

Diffrenciate between that which is difficult to rationalize (see page 12) and that which has no apparent proof (back to the אם קבלה נקבל of אבן עזרא)

אבן עזרא seems to diffrenciate between אגדה and הלכה yet רשב"ם doesn't. Even רש"י on occasion explains פשיטי של מקרא against the הלכה, but it is rare.

רש"י more than anyone believed פשט and דרש as a מחנך par excellance and as רבן של ישראל.

רמב"ן הקדמה לתורה

בשם האל הגדול הגבור והנורא אתחיל לכתוב חידושים בפירוש התורה, באימה ביראה ברתת בזיע במורא. מתפלל ומתודה בלב נדכה ונפש שבורה. שואל סליחה מבקש מחילה וכפרה. בקידה בכריעה בהשתחויה. עד שיתפקקו כל חוליות שבשדרה. ונפשי יודעת מאד ידיעה ברורה. שאין ביצת הנמלה כנגד הגלגל העליון צעירה. כאשר הכמתי קטנה ודעתי קצרה כנגד סתרי תורה. הצפונים בביתה הטמונים בחדרה. כי כל יקר וכל פלא כל סוד עמוק וכל חכמה מפוארה. כמוס עמה התום באוצרה. ברמז בדבור בכתיבה ובאמירה. כאשר אמר הנביא המפואר בלבוש מלכות והעטרה. משיח אלהי יעקב ונעים הזמירה. לכל תכלה ראיתי קץ רחבה מצותך מאד. ונאמר פלאות עדותך על כן נצרתם נפשי. אבל מה אעשה ונפשי חשקה בתורה. והיא בלבי כאש אוכלת בוערה. בכליותי עצורה. לצאת בעקבי הראשונים אריות שבחבורה. גאוני הדורות בעלי גבורה. להכנס עמם בעובי הקורה. לכתוב בהם פשטים בכתובים ומדרשים במצות ואגדה. ארוכה בכל ושמורה. ואשים למאור פני נרות המנורה הטהורה. פרושי רבינו שלמה עטרת צבי וצפירת תפארה. מוכתר בנמוסי במקרא במשנה ובגמרא. לו משפט הבכורה. בדבריו אהגה. באהבתם אשגה. ועמהם יהיה לנו משא ומתן דרישה וחקירה. בפשטיו ומדרשיו וכל אגדה בצורה. אשר בפירושיו זכורה. ועם רבי אברהם בן עזרא. תהיה לנו תוכחת מגולה ואהבה מסותרת. והאל אשר ממנו לבדו ארא. יצילנו מיום עברה יחשבני משגיאות ומכל חטא ועברה. וידריכני בדרך ישרה. ויפתח לנו שערי אורה. ויזכנו ליום הבשורה. כדכתיב מה נאוו על ההרים רגלי מבשר משמיע שלום מבשר טוב משמיע ישועה אומר לציון מלך אלהיך. צרופה אמרתך מאד ועבדך אהבה. צדקתך צדק לעולם ותורתך אמת. צדק עדותיך לעולם הבינני ואחיה:

הקדמת הרמב"ן למלחמת ה'

בראשית רחישת המחשבה בתחילת ארשת השפתים. והוא תכלית רעיון. והשלמת הגיון. לרומם הנעלה מערך ודמיון. לעלות הנמצא אשר קצרו הדעות בהשגתו, והוא הכל והכל מאתו. ולברך החפץ שנואלו החכמות בפעולתו. זה ראשית חכמה וזה תכלית תורה, כי יש עליון נורא, וכן ראשון ואחרון לבריותיו בראני. בהביני שמים שם אני. חיים וחסד עשה עמדי. ונרו הפקד בידי. אף זרוע גבורתי אמצני. וימין חסדו אותו תפש, להתם בתורתו חפש מחפש. ופקודתו שמרה רוחי. להשיב אמרים אמת לשולחי. ואחרי הודות את השם הנכבד והנורא הזה בכל לב ובכל נפש ובכל כח ובכל מאד. ושאלת הפיק רצון ממנו להדריכנו בדרך ישרה ובקשת המחילה מלפניו על שגיאות אומר כי התנצלותי על החבור הזה מבואר משני פנים. האחד מצד החיוב המוטל עלינו לחפש בעניני התורה והמצות ולהוציא לאור תעלומות מצפונים ושאין אנחנו רשאין להתעצל בידיעתה ולהתרשל בלמודה ולא ליראה אדם בהוראתיה ומשפטיה כמו שכתב לא תגורו מפני איש וכאשר בא ביאור הכתוב הזה ויתר הכתובים הדומים לו בדברי חכמי ישראל ז"ל. והשני כי אין הספר הזה ברוב דבריו מחדש דברים שלא נאמרו עד היותו כדי שיהא ברצון אדם לתלותו בנו לאומץ לב או למסורות מחשבה רק הוא מבאר דברי הקודמים ושוממות ראשונות יקומם מן האנשים שהם עמודים לתלמוד התורה ומכוגות לחדריה והלונות לסתריה אשר הם ראויים להקרא מלאכי אלהים: והנה כנגד כבוד הרב אשר אני נשפט אתו זכר הוא לחיי עולם התנצלותי אצלו מבואר בפתיחת דבריו. ומה נמלצו בה אמריו. מה מתקו מדבש אמרי נעמו. ברוך הוא וברוך טעמו. והאלהים אשר ממנו לבדו ארא. יראנו מתורתו נפלאות ויחיש בימינו קץ הפלאות. יסיר מסוה המשגה מעינינו. ושאור שבעיסה ישבית בינינו. ויקיים בנו מקרא שכתוב ולא ילמדו עוד איש את רעהו ואיש את אחיו לאמר דעו את ה' כי כולם ידעו אותי למקטנם ועד גדולם כי אשיב את שבותם ורחמתים:

What makes something a דבר דבור על אופניו?
What qualifies as ובתורתו יהגה יומם ולילה?
If שבעים פנים לתורה, can my פירוש be one of them?

רבנים building on the תורה

רמב"ן ויקרא פרק יט פסוק ב
אל כל עדת בני ישראל - כבר אמרו רבותינו (תו"כ ריש הפרשה) שהפרשה הזו נאמרה בהקהל מפני שרוב גופי תורה תלויין בה. וזה טעם "אל כל עדת בני ישראל". אבל הוזכרה כאן בתורת הכהנים מפני שידבר בה על קרבן התודה, ומפני שיזכיר בה המשפט שיצוה לעשות בעושי התועבות הנזכרות והעריות, והתועבות הוזכרו בספר הזה מפני הטעם שכתבנו בתחלת הספר:
קדושים תהיו - הוו פרושים מן העריות ומן העבירה. שכל מקום שאתה מוצא גדר ערוה אתה מוצא קדושה, לשון רש"י. אבל בתורת כהנים (פרשה א ב) ראיתי סתם, פרושים תהיו. וכן שנו שם (שמיני פרק יב ג), והתקדשתם והייתם קדושים כי קדוש אני. כשם שאני קדוש כך אתם תהיו קדושים. כשם שאני פרוש כך אתם תהיו פרושים:
ולפי דעתי אין הפרישות הזו לפרוש מן העריות כדברי הרב, אבל הפרישות היא המוזכרת בכל מקום בתלמוד, שבעליה נקראים פרושים:
והענין כי התורה הזהירה בעריות ובמאכלים האסורים והתירה הבראה איש באשתו ואכילת הבשר והיין, א"כ ימצא בעל התאוה מקום להיות שטוף בזמת אשתו או נשיו הרבות, ולהיות בסובאי יין בזוללי בשר למו. וידבר כרצונו בכל הגבלות, שלא הוזכר איסור זה בתורה, והנה יהיה גבל ברשות התורה:
לפיכך בא הכתוב, אחרי שפרט האיסורים שאסר אותם לגמרי, וצוה בדבר כללי שנהיה פרושים מן המותרות, ימעט במשגל, כענין שאמרו (ברכות כב א) שלא יהיו תלמידי חכמים מצוין אצל נשותיהן כתרנגולין, ולא ישמש אלא כפי הצריך בקיום המצוה גמגו, ויקדש עצמו מן היין במיעוטו, כמו שקרא הכתוב (במדבר ו ה) הנזיר קדוש, ויזכור הרעות הנזכרות ממנו בתורה בנח ובלוט, וכן יפריש עצמו מן הטומאה, אף על פי שלא הוזהרנו ממנה בתורה, כענין שהזכירו (חגיגה יח ב) בגדי עם הארץ מדרס לפרושים, וכמו שנקרא הנזיר קדוש (במדבר ו ח) בשמרו מטומאת המת גם כן. וגם ישמור פיו ולשונו מהתגאל ברבוי האכילה הגסה ומן הדבור הנמאס, כענין שהזכיר הכתוב (ישעיה ט טז) וכל פה דובר נבלה, ויקדש עצמו בזה עד שיגיע לפרישות, כמה שאמרו על רבי חייא שלא שח שיחה בטלה מימיו:
באלו ובכיוצא בהן באה המצוה הזאת הכללית, אחרי שפרט כל העבירות שהן אסורות לגמרי, עד שיכנס בכלל זאת הצוואה הנקיות בידיו וגופו, כמו שאמרו (ברכות נג ב) והתקדשתם אלו מים ראשונים, והייתם קדושים אלו מים אחרונים, כי קדוש זה שמן ערב, כי אף על פי שאלו מצות מדבריהם, עיקר הכתוב בכיוצא בזה יזהיר, שנהיה נקיים וטהורים ופרושים מהטמון בני אדם שהם מלבלבים עצמם במותרות ובכיעורים:
וזה דרך התורה לפרוט ולכלול בכיוצא בזה, כי אחרי אזהרת פרטי הדינין בכל משא ומתן שבין בני אדם, לא תגנוב ולא תגזול ולא תונו ושאר האזהרות, אמר בכלל ועשית הישר והטוב (דברים ו יח), שיכנס בעשה הישר וההשוה וכל לפנים משורת הדין לרצון חברו, כאשר אפרש (שם) בהגיעו למקומו ברצון הקדוש ברוך הוא. וכן בענין השבת, אסר המלאכות בלאו והטרחים בעשה כללי שנאמר תשבות, ועוד אפרש זה (להלן כג כד) בע"ה:
וטעם הכתוב שאמר כי קדוש אני ה' אלהיכם - לומר שאנחנו נזכה לדבקה בו בהיותנו קדושים. והנה זה כענין הדבור הראשון בעשרת הדברות (שמות כ ב):

ע"ע רמב"ן ויקרא כג:כד לענין שמות(?)

ביבליוגרפיה נבחרת על רש"י בספרי המקרא

א. פירושים - הוצאות מיוחדות

1. אברהם ברלינר (מהדיר), רש"י על התורה, ברלין תרכ"ז.
2. הנ"ל , רש"י על התורה, מהדורה שנייה, פרנקפורט א"מ, תרס"ה.
3. יצחק מאהרשען (מהדיר), פרשנדתא, פירוש רש"י על נ"ך, חרי עשר (תר"ג), ישעיהו (תרצ"ג), תהלים (תרצ"ו)
4. יחזקאל רוזנטאל (מהדיר) פירוש רש"י על שיר-השירים, ספר היובל לש"ץ מירסקי, ניו-יורק תשי"ח, עמ' 100-188.
5. מ"ר שעוועל (מהדיר), רש"י - פירושי התורה, ירושלים תשמ"ב.
6. A.Y. Levy (ed) Rashi's Commentary on Ezekiel 40-48, Philadelphia 1931.

ב. על חייו ומפעלו

1. י"ל אונץ, תולדות רש"י, תרגם מגרמנית ש' בלאך הלוי, ורשא תרנ"ב.
2. א"מ ליפשיץ, רש"י, רפום צילום ירושלים תשכ"ב.
3.

3. M Lieber, Rashi, Philadelphia 1986.

4. A. Owen, Rashi, his Life and Times, London 1952.

5. H. Halperin, Rashi and his World, Pittsburgh 1957.
6. id. , Rashi and the Christian Scholars, Pittsburgh 1963.
7. Ezra Shereshevski, Rashi : The Man and his World, N.Y. 1982.

ג. ספרי יובל

י"ל הכהן מימון (עורך), ספר רש"י, ירושלים תשמ"ז (יצא גם בחש"א בשינויים).

ש' פרבוש (עורך) רש"י - חזרתו ואישיותו, ניו-יורק תשי"ח (מאמרים בעברית ובאנ:

Ra shi Anniversary Volume, American Academy For Jewish Research, N.Y.1941

ד. סופרקומנטרים

1. משית אלמים מאת ר' יהודה בלץ, ירושלים תשמ"ז.
2. ספר זכרון מאת ר' אברהם בראאם הלוי, ליוורנו תר"ח, רפום צילום ירושלים תשכ
3. " " ההדיר מפה צילים (תש"מ ?) בצירוף מבוא מפורט.
4. אוצר בפרשי התורה (הוצאות שונות) כולל : ר' אליהו מזרחי (מ תרא"מ)

המהר"ל מפראג ("גור אריה")

לבוש האורה מאת ר' מרדכי יפה

שפתי חכמים מאת ר' שבתאי מפורר.

5. עירה לדרך מאת ר' יששכר בער איילנבורג, פראג שפ"ג.
6. באר יצחק מאת ר' יצחק הורוויץ, ירושלים תשכ"ז.

ה. מחקרים שונים

1. ש"א פוזננסקי, מבוא על חכמי צרפת מפרשי המקרא, ורשא תרע"ג.
2. ע' בן-עזרא, רש"י המרקע, בצרון (ח"ש) עמ' 349-404.
3. י' אבינרי, היבל רש"י, תל-אביב תש"ב.
4. י' רוזנטאל, רש"י והרמב"ם בהערכת הדורות, מחקרים ומקורות א', ירושלים תשכ"ז עמ' 117-125.
5. נחמה ליבוביץ, דרכו של רש"י בהבאת מדרשים לתורה, עיונים חדשים בספר שמות, ירושלים תש"ל, עמ' 495-524.
6. י' קופרמן, רש"י כמדרשן שלא אליבא דהלכתא, למשמעו של מקרא, ירושלים תשל"ד עמ' 9-24.
7. ע"צ מלמד, פירוש רש"י לתורה, מפרשי המקרא - דרכיהם ושיטותיהם, ירושלים תשל"ה עמ' 353-448.
8. משה גרינברג, היחס בין פירוש רש"י לפירוש רשב"ם לתורה, מגדר ולינגוס, ירושלים תשכ"ד, עמ' 559-567.
9. שרה קמין, רש"י - משמעו של מקרא ומדרשו כל מקרא, ירושלים תשמ"ז.
10. אלעזר טויסר, בישות שונות במקור פרשנותו המקראית של רש"י (בקורת הספר של ש' קמין), תרביץ נו (תשמ"ז.)
11. " " , על גלגולי הנוסח של פירוש רש"י לתורה, תרביץ נד (תשמ"ז) עמ' 211-242.
12. י' זנה, לבקורת הטכסט של פירוש רש"י על התורה, HUCA 15 (1940)
13. J. Pereira-Mendoza, Rashi as Philologist, Manchester 1940.
14. B.J. Gelles, Peshat and Derash in the Exegesis of Rashi, Leiden 1981.
15. S. Kamin, (Review on the book of Gelles) The Journal of Jewish Studies, XXXVI (1985) pp. 126-130.

אאזרי י'. ביצד נתיחס לפירוש הז"ל כמדרשת המקרא בכלל ואצל הומרי, המקרא ולאמונה בעריכת א' איסוז, ת"א תשל"ח, עמ' 399-429.

Englander H., "Rashi's View of the Weak ע"ע and ל"ע Roots", HUCA 7 (1930), pp. 399-437.

" "Grammatical Elements and Terminology in Rashi's Biblical Commentaries", Part I, ibid., vol. 11 (1936), pp. 367-389; part II, "Rashi's Vowel Terminology", ibid. vol. 12/13 (1937/8), pp. 505-521.

" "A commentary on Rashi's Grammatical Comments", ibid., vol. 17 (1942/3), pp. 427-498.

" "Grammatical Elements and Terminology in Rashi", ibid., vol. 14 (1939), pp. 387-429.

(13) הקדמה לפרשנות מודרנית:

שמשון רפאל הירש

הכתב והקבלה

מלבי"ם

העמק דבר

משך חכמה

כלי יקר

אור החיים

תורה תמימה

נחמה ליבוביץ